

Tillit og frykt i en norsk kontekst

*En kvantitativ studie av tillitens betydning for
terrorfrykt*

Maja Stien Elseth

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

01.11.2016

Tillit og frykt i en norsk kontekst

En kvantitativ studie av tillitens betydning for terrorfrykt

Maja Stien Elseth

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

01.11.2016

© Maja Stien Elseth

2016

Tillit og frykt i en norsk kontekst. En kvantitativ studie av tillitens betydning for terrorfrykt

Maja Stien Elseth

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Webergs Printshop

Sammendrag

Denne oppgaven handler om tillit til myndighetenes terrorhåndtering, individers personlige og nasjonale frykt for terror og hvordan dette utvikler seg i det norske samfunnet, fra 2012-2014. Norge har, både før og etter terrorangrepene som rammet 22. juli 2011, blitt beskrevet som et høytillitssamfunn i tillegg til at frykten for terror har vist seg å være svært lav. Etter terrorangrepene så det ut til at den høye tilliten som kjennetegner det norske samfunnet beskyttet mot frykt.

Oppgaven bidrar til å belyse hvordan frykt for terror og tillit til myndighetene utvikler seg i et høytillitssamfunn ved å undersøke sammenhengen mellom tillit og frykt, og om tillit kan beskytte mot frykt i en annen kontekst. Hvordan utvikles individers nivå av tillit og frykt i en slags ny normaltilstand, hvor terror og trusler om terror er nærmere enn før?

Forskning på reaksjoner etter terror viser til en tilnærmet universal sammenheng mellom terror, frykt og tillit, hvor terror fører til økt frykt som igjen fører til økt tillit. Frykt er en viktig faktor når det kommer til negative konsekvenser ved terror, for eksempel slik som svekket tillit til ulike grupper og økt etnosentrisme og fremmedfrykt. Det er derfor viktig å undersøke dette fenomenet, for deretter å kunne vurdere om det finnes mekanismer som beskytter mot frykt. Hvis tillit beskytter er det også interessant å undersøke *hvem* den beskytter. Hensikten med oppgaven er å utvide den kunnskapen vi har angående sammenhengen mellom terror, tillit og frykt i en norsk kontekst. Datamaterialet som benyttes er en rekke spørreundersøkelser som er utført på oppdrag fra Institutt for samfunnsforskning. For å analysere dataene benyttes multippel lineær regresjon.

Funnene bekrefter antakelsene om det norske samfunnet basert på reaksjonene etter terroren. Sammenhengen mellom frykt og tillit skiller seg fra internasjonal forskning ved at individer med høy frykt for terror har mindre tillit til myndighetenes terrorhåndtering. Individer med lav generalisert tillit eller lav utgruppetillit har i tillegg mer av både personlig og nasjonal frykt på begge tidspunkt. Oppgaven konkluderer med at tillit ser ut til å kunne beskytte mot frykt i den norske konteksten. Dette ettersom individer med høy tillit oppgir å ha mindre frykt. Sammenhengen mellom frykt og tillit etter 22. juli er med andre ord også gjeldende etter terroren og over tid. Det norske samfunnet viser seg å være et robust høytillitssamfunn, noe verken terrorangrep, trusler om terror eller situasjonen i resten av verden har ødelagt.

Til mamma

Forord

Først og fremst vil jeg takke mine fantastiske to veiledere, Kari Steen-Johnsen og Elisabeth Ugreninov. Dere har lest, kommentert og hjulpet meg til å forstå hva det er jeg tenker og gjør når det har vært nærmest uforståelig for meg selv. Uten dere ville dette blitt utrolig mye vanskeligere og tyngre, så tusen takk!

Jeg vil også rette en takk til dere på lesesalen og en spesiell takk til Linda, for fem fantastiske år. For alle festligheter, hjelp og støtte – fra første dag på UiO til siste. Takk for at du alltid har vært der, det hadde virkelig ikke vært det samme uten deg. Ellers vil jeg takke Magnus for alt du har hjulpet med og alle svarene på spørsmålene jeg ikke stilte. Takk til Camilla og mamma, som alltid har hjulpet og støttet meg – uansett hva. Til slutt må jeg også rette en takk til Per, takk for at du hjalp en forvirret 19-åring med å innse at det var sosiologi jeg ville studere.

Arbeidet med denne oppgaven har ikke vært lett, men som min mormor ofte sa: «Vi gir ikke opp før vi må.» Hver gang jeg har hatt lyst til å gi opp, for det skjer noen ganger i løpet av prosessen, har jeg tenkt på mormor. Det har inspirert meg til å fortsette og å stå på i tunge perioder. Jeg ga ikke opp, og dette er resultatet.

Maja Stien Elseth, Oslo 2016

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Problemstilling.....	1
1.2	Forskning på utvikling av frykt og institusjonell tillit.....	3
1.3	Oppgavens relevans	4
1.4	Bakgrunn	7
1.5	Mitt bidrag	8
1.6	Gangen i oppgaven	9
2	Teori	10
2.1	Risikosamfunnet og frykten for det ukjente	10
2.1.1	Trusler og risikovurdering.....	11
2.2	Psykologiske perspektiver på terrorisme og frykt	13
2.2.1	Personlig og nasjonal frykt.....	13
2.3	Reaksjoner etter terror – rally effect.....	14
2.3.1	Terror i New York.....	17
2.3.2	Terror i Europa	18
2.3.3	Terror i Norge.....	19
2.3.4	Høy frykt – høy tillit	21
2.4	Tillit	22
2.5	Frykt og tillit i risikosamfunnet	24
2.5.1	Inn- og utgruppetillit	27
2.5.2	Betydning av partipolitisk ståsted	28
2.5.3	Demografiske faktorer.....	30
2.6	Hypoteser.....	31
3	Data og metode.....	35
3.1	Datamateriale og utvalg.....	35
3.2	Restriksjoner, måletidspunkt og målestøy	36
3.3	Operasjonalisering av variablene.....	37
3.3.1	Analyse 1: personlig frykt	37
3.3.2	Analyse 2: nasjonal frykt.....	38
3.3.3	Analyse 1 & 2: generaliserttillit og utgruppetillit	39
3.3.4	Analyse 3: institusjonell tillit	40

3.3.5	Analyse 3: forklaringsvariabel	41
3.3.6	Felles forklaringsvariabler i alle analysene	42
3.4	Analysestrategi	44
3.4.1	Lineær regresjonsanalyse, OLS.....	44
3.4.2	T-test.....	46
3.5	Deskriptiv statistikk.....	47
3.5.1	Personlig og nasjonal frykt.....	47
3.5.2	Institusjonell tillit	49
3.5.3	Hva forteller den deskriptive statistikken?.....	51
4	Analysar og tolkning	52
4.1	Personlig frykt	52
4.2	Nasjonal frykt	56
4.3	Oppsummering av fryktanalysene	59
5	Tillit til myndighetene	61
5.1	Oppsummering av resultatene av tillitsanalysen	63
6	Diskusjon.....	65
6.1	Oppsummering av analysenes hovedfunn	65
6.2	Tillit som beskyttelsesmekanisme	66
6.3	Betydningen av partitilhørighet for tillit og frykt	68
6.4	Betydningen av de demografiske variablene	70
6.5	Norge – et robust samfunn.....	71
7	Konklusjon	73
8	Referanser.....	76
9	Appendiks.....	83

Tabeller

Tabell 1. Fordelingen på den avhengige variabelen personlig frykt	38
Tabell 2. Fordelingen på den avhengige variabelen nasjonal frykt.....	39
Tabell 3. Fordeling på variabelen generalisert tillit	40
Tabell 4. Fordeling på variabelen utgruppetillit.....	40
Tabell 5. Fordeling på den avhengige variabelen institusjonell tillit.	41
Tabell 6. Fordeling på den uavhengige fryktvariabelen.....	42
Tabell 7. Deskriptiv statistikk over fordelingen av de uavhengige variablene som har verdien 1 på de avhengige fryktvariablene	48
Tabell 8. Deskriptiv statistikk over fordelingen av de uavhengige variablene som har verdien 1 på den avhengige tillitsvariabelen	50
Tabell 9. Regresjonsmodeller over personlig frykt på tidspunkt 1 og 2	54
Tabell 10. Regresjonsmodeller over nasjonal frykt på tidspunkt 1 og 2.....	57
Tabell 10.1. T-test av endringen i de viktigste uavhengige variablene i fryktanalysene	60
Tabell 11. Regresjonsmodeller over tillit til myndighetenes terrorhåndtering på tidspunkt 1 og 2	62
Tabell 11.1. T-test av endringen i de viktigste uavhengige variablene i tillitsanalysen	64

1 Innledning

«Etter at ISIL for første gang oppfordret til angrep mot Vesten i september 2014, har det vært en markant økning i antall terrorrelaterte hendelser i vestlige land», står det i trusselvurderingen til Politiets sikkerhetstjeneste (PST, 2016). Trusler om terroraksjoner eller terrorhandlinger er ifølge Beck (1992) en del av risikoen som moderne samfunn må leve med. Becks teori er at moderne risikoer skiller seg så mye fra tradisjonelle farer at det gir mening å snakke om en ny type samfunn, nemlig risikosamfunnet. Selv om terrorangrep var mer vanlig på 70-, 80- og begynnelsen av 90-tallet gjør den nye mediesituasjonen at konflikter, terror og andre lidelser får økt innpass i individers liv (Honningsøy, 2015). Kostnadene ved terror strekker seg langt utover de som blir direkte utsatt for et angrep. Terror har også samfunnsmessige konsekvenser ved at det påvirker individer, deres atferd og holdninger (Bux & Coyne, 2009). Denne studien handler om hvordan trusselbildet i dagens samfunn påvirker individers nivå av frykt for terror og tillit til at myndighetene kan beskytte samfunnet mot slike angrep.

1.1 Problemstilling

De siste årene har trusler om terror og terrorangrep blitt en stadig større del av hverdagen til det norske folk. Norge har gått fra å være et land som ikke har opplevd å bli utsatt for terror eller direkte trusler om terror, til å bli rammet av begge deler. Terrorangrepene 22. juli 2011 og terrortrusselen sommeren 2014 har fått mye oppmerksomhet og preget nyhetsbildet i stor grad. Flere har også forsket på hvordan hendelsene 22. juli har påvirket samfunnet.

Wollebæk, Enjolras, Steen-Johnsen, og Ødegård (2012b) finner det de kaller en beskyttelsesmekanisme, hvor den høye institusjonelle tilliten ser ut til å beskytte mot frykt. Dette finner de i en periode hvor høytillitslandet Norge nettopp har erfart terror og hvor det norske samfunnet fremdeles antakelig er preget av mobilisering, fellesskap, samhold og høy tillit. De finner også en kobling mellom generalisert og institusjonell tillit, hvor individer som har høyt nivå av institusjonell tillit også har høy generalisert tillit, og motsatt.

I denne oppgaven skal jeg undersøke om den ovennevnte mekanismen også er tilstede i det norske samfunnet på et tidspunkt hvor denne mobiliseringen er over. Ved å bringe inn flere former for tillitt, herunder institusjonell, generalisert og utgruppetillit, samt politisk tilhørighet

og demografi som uavhengige variabler, vil imidlertid spørsmålet belyses fra en litt annen vinkel enn det som tidligere har blitt gjort.

Analysen ser på utviklingen av tillit til myndighetenes terrorhåndtering, personlig og nasjonal frykt for terror fra 2012, hvor Norge relativt nylig har opplevd et terrorangrep, men kan antas å være omtrent tilbake til en normaltilstand, og frem til 2014. Oppgaven kan betraktes som en samtidsanalyse av samfunnets robusthet og dets evne til å tilpasse seg i en situasjon med forsterket internasjonalt trusselbilde, hvor terror har blitt mer globalisert og derfor kan ramme hvor og når som helst. Hvordan henger frykt og tillit sammen? Denne analysen utdyper de allerede eksisterende funnene ved å undersøke betydningen av generalisert tillit og utgruppetillit for å se om også andre typer tillit enn tidligere undersøkt, kan beskytte mot frykt. Utgruppetillit vil i denne oppgaven si tilliten til individer med en annen religion enn respondenten selv har. Videre, gitt at tillit beskytter mot frykt, er det også viktig å se på individers tillit til myndighetenes evne til å håndtere terrorangrep for derigjennom å undersøke hva det er som betinger denne tilliten.

Oppgavens overordnede problemstilling lyder som følger: *Kan tillit beskytte mot frykt for terror?*

Problemstillingen utdypes med følgende spørsmål:

1. Hvordan henger tillit og frykt sammen?
 - Er det fortsatt en kobling mellom dem og hvordan ser sammenhengen i så fall ut?

Etter 22. juli viser forskning at holdninger til samfunnet og hvordan det har endret seg ble oppfattet på var noe ulikt avhengig av hvilket parti man assosierte seg med (Wollebæk et al., 2012b) og derfor utdypes problemstillingen med spørsmål nummer to;

2. Hvilken betydning har partitilhørighet for utviklingen av tillit til myndighetenes terrorhåndtering, personlig og nasjonal frykt?

Det er et kjent funn fra tidligere forskning at det er en kjønnsforskjell i nivå av frykt for terror og at, blant annet, utdanning og alder også kan ha en betydning (Al-Badayneh, Al-Khattar, & Hasan, 2011; Bali, 2007; Huddy, Feldman, & Weber, 2007; Huddy, Feldman, Capelos, & Provost, 2002; Sinclair & LoCicero, 2010; Wollebæk, Steen-Johnsen, Enjolras, & Ødegård, 2013). Jeg ønsker å se om det også er en sammenheng mellom tillit, frykt og slike

demografiske variabler i mitt materiale, og har derfor med et tredje og siste utdypende spørsmål;

3. Hvilke demografiske faktorer påvirker utviklingen av tillit til myndighetenes terrorhåndtering, personlig og nasjonal frykt?

Problemstillingene skal belyses ved bruk av individuelle surveydata som omhandler tillit til myndighetene, personlig og nasjonal frykt. Datamaterialet ble samlet inn i mai 2012 og august 2014. Ved å benytte meg av paneldata kan jeg undersøke hvordan nivået av tillit og frykt har utviklet seg fra 2012 til 2014 og hvilke grupper som endrer seg fra tidspunkt 1 (T1) til tidspunkt 2 (T2). På denne måten ønsker jeg å bidra til en forståelse av utviklingen av, og sammenhengen mellom, ulike former for tillit, personlig og nasjonal frykt.

1.2 Forskning på utvikling av frykt og institusjonell tillit

Tidligere forskning viser at terror ofte fører til økt institusjonell tillit, noe som i denne sammenhengen gjerne blir kalt *rally effect* (Chanley, 2002; Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013). Denne rally-effekten tilsier at terror fører til økt frykt som igjen fører til et behov for å søke beskyttelse hos myndighetene (Sinclair & LoCicero, 2010; Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013). Måten denne mekanismen virker på kan ifølge Wollebæk, Steen-Johnsen, et al. (2013) tenkes å være avhengig av forholdet mellom individer og myndighetene i tillegg til at høytillitssamfunn og lavtillitssamfunn kan reagere på ulike måter i forbindelse med terror. Norge skiller seg ut fra den foreliggende internasjonale forskningen ettersom det norske samfunnet de siste 30 årene har blitt rangert som et av landene med høyest mellommenneskelig og institusjonell tillit (Catterberg & Moreno, 2005). Etter angrepene i Norge var tilliten til myndighetenes terrorhåndtering svært høy, 58 prosent hadde tillit til at myndighetene kunne klare å håndtere et nytt terrorangrep, mens 19 prosent hadde lite eller ingen tillit til dette (Wollebæk, Enjolras, Steen-Johnsen, & Ødegård, 2012a, s. 35).

Wollebæk, Steen-Johnsen, et al. (2013) argumenterer for at rally-effekten i en norsk sammenheng kan være annerledes enn den er i internasjonal sammenheng. I stedet for at økningen i den institusjonelle tilliten er drevet av frykt er det heller en bekreftelse av foreliggende tillit til myndighetene og de verdiene som ligger i denne tilliten. Dette ettersom de fant at individer med høyest tillit ble minst reddet og at det er en sammenheng mellom

generalisert og institusjonell tillit. Individuer som har tillit til andre mennesker har også tillit til institusjoner (s. 248). Ettersom det norske samfunnet skiller seg fra mange av de internasjonale samfunnene som har blitt rammet av terror kan det tenkes at reaksjonen muligens også kan være ulik.

Frykt og individers trusseloppfatning kan bli sett på som viktige faktorer i skapelsen av individets respons til terror (Chanley, 2002; Huddy et al., 2007; Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013). Litteraturen som omhandler politiske og sosiale konsekvenser av terror konsentrerer seg også om frykt som en utløsende faktor for institusjonell tillit og kan føre til et behov for å søke tilflukt og støtte hos autoritetsfigurer (Huddy et al., 2002; Sinclair & LoCicero, 2010). Argumentet er at ved en økt trussel vil individer sette sin tillit til at myndighetene klarer å håndtere trusselen på den måten som er mest hensiktsmessig for å unngå å bli utsatt for et angrep. Forskning etter 22. juli viser at det er en direkte kobling mellom det å ha generalisert og institusjonell tillit, som nevnt over, og hvor de begge steg etter terrorangrepene. Det er derimot kun antydning til en mulig svak økning i nivå av frykt for terror. Med andre ord har nordmenn ikke blitt mer redde for terror ei heller kyniske i møte med hverandre eller institusjoner. Angrepet, som var ment til å hindre rekruttering til politikken og øke nivået av frykt i befolkningen, hadde altså motsatt effekt (Wollebæk et al., 2012a). Et solid politisk lederskap, et vellykket vedlikehold av tillit og mobilisering av samfunnsengasjement etter 22. juli var ifølge Wollebæk et al. (2012a) noen av årsakene til at det norske samfunnet reagerte slik som det gjorde (s. 37). På bakgrunn av dette er det interessant å undersøke den politiske dimensjonen i en norsk kontekst. Ettersom det i Norge var regjeringsskifte i perioden jeg undersøker er det interessant å utforske hvilken betydning partitilhørighet har i forbindelse med frykt og institusjonell tillit.

1.3 Oppgavens relevans

Frykt for terror og tillit til myndighetenes evne til å beskytte samfunnet er av stor samfunnsmessig interesse og er i disse dager et svært aktuelle temaer. Dette spesielt i forbindelse med Riksrevisjonens undersøkelse av Justis- og beredskapsdepartementets arbeid med samfunnssikkerhet (overlevert til Stortinget 21.05.2015) som inneholder alvorlig kritikk av departementet «Justisminister Anders Anundsens (Frp) departement gjør en så dårlig jobb at Norge er et mindre trygt land enn det burde vært» (Johnsen, 2015). Rapporten avdekker flere alvorlige svakheter som bidrar til å svekke arbeidet med samfunnssikkerhet (Ertzaas,

Ertesvåg, & Hansen, 2015). Dette kom tre år etter Gjørsv-kommisjonen avga sin rapport som konkluderte med at bombeangrepet mot regjeringskvartalet 22. juli kunne vært forhindre gjennom implementering av sikringstiltak som allerede var vedtatt. Enda mer knusende er konklusjonen om at myndighetenes evne til å beskytte menneskene på Utøya sviktet og at PST kunne ha oppdaget gjerningsmannen før hendelsene fant sted (NOU 2012:14, s. 15). Det at myndighetene ikke klarte å beskytte samfunnet mot terror i denne situasjonen er en ting. Når myndighetene tre år senere fortsatt får kritikk og det blir avdekket svakheter ved samfunnssikkerhetsarbeidet kan det tenkes at dette kan få konsekvenser, ikke bare for institusjonell tillit, men også befolkningens nivå av personlig og nasjonal frykt.

Året 2015 skiller seg ut ved å være det året hvor Vest-Europa har hatt flest drepte (151) og skadde som følger av terror siden 2004, et antall som er høyere enn gjennomsnittet de siste 45 årene (Merelli, 2015). I 2004 ble 196 personer drept og flere enn 1850 skadet i terrorangrepet som rammet Madrid i det som er det mest dødelige angrepet i Europa siden andre verdenskrig. De mest dødelige angrepene i 2015 skjedde i Paris i januar og november. Først mot magasinet Charlie Hebdo, så mot flere forskjellige mål spredt rundt i Paris (Merelli, 2015). Mellom 1970 og 1994 var derimot terrorangrep i Europa mye mer vanlig enn hva det er nå. Storbritannia hadde IRA, Spania og Frankrike hadde ETA, Tyskland hadde Rote Armee Fraktion og Italia hadde Brigade Rosse, som utførte alvorlige terrorangrep. Ideologien til gruppene/organisasjonene som sto bak terrorangrep i denne tidsperioden varierte fra territorielle krav til politisk høyre- eller venstreekstremisme, men felles for dem var motivasjonen til å påvirke nasjonal politikk i den staten de hørte hjemme. Terrorisme som et lokalt fenomen var derfor kanskje like illevarslende som den trusselen IS utgjør i dag (Merelli, 2015). Terrorforsker Magnus Ranstorp, argumenterer for at terrorgruppene i dag har en helt annen kompleksitet enn de gruppene som fantes på 70- og 80-tallet. Den gang lekte terroristene katt og mus med myndighetene og var opptatt av å ramme næringslivet, politikere eller myndighetene selv. I motsetning til dette har vi i dag organisasjoner som IS, med uttalte målsettinger om at angrepene deres skal medføre så mye død som mulig. Terrorgruppene i dag er preget av mer kraft og kamp innad i gruppen, og på grunn av globaliseringen tror Ranstorp at de kommer til å ha lengre levetid enn gruppene som fantes tidligere. Videre argumenterer han for at flere er redde nå, ettersom terror kan skje hvor og når som helst samt ikke lenger konsentrerer seg om ideologiske mål (Honningsøy, 2015).

Mediene har relativt hyppig dramatiske oppslag om at terror utgjør en reell trussel, er farlig og kan ramme hvem som helst, når som helst og hvor som helst, se f.eks. Ege, 2016; Foss, 2014; Persen, 2016. I disse tilfellene virker det som om samfunnet er preget av høy frykt – og det med god grunn. Samtidig er det en rekke forskere og fagfolk, både i Norge og andre land, som argumenterer for at det er liten grunn til bekymring, samt at frykt for terror er irrasjonell ettersom faren for å bli rammet er så liten (Rossavik, 2016). Seniorforsker Petter Bae Brandtzæg, sier i et intervju at ettersom det nå er mulig for individer som er tilstede under en terrorhandling å filme det som skjer skapes det en nærhet til ofrene som gjør at vi bryr oss og opplever hendelsene sterkere enn hva man gjorde tidligere. Denne type informasjon, bilder av terroristene og ofrene, var vi tidligere skånet for. Dette gjør at informasjonen som er tilgjengelig nå til dags blir mer massiv og hendelsene nærmere enn før (Honningsøy, 2015). Terroristene appellerer, ifølge Arnstein Mykletun, til vår empati og følelse av trygghet og på denne måten skremmes befolkningen, politikere og til og med politiet. Hans oppfordring er å unngå å bli forledet av følelsene våre til å tro at verden har blitt farligere. Selv foreslår han å slutte seg til Frank Rossaviks kommentar: «Pytt, det var bare en bombe» (Mykletun, 2016a, 2016b). Hvis vi blir redde for terror kan det føre til uønskede konsekvenser. «Vi risikerer i ytterste konsekvens at samfunnet endres i en retning vi egentlig ikke ønsker fordi mange nok blir redde» (Mykletun, 2016b).

Det har med andre ord vært en endring, både i terrorens mål, men også sammensetningen av terrorgrupper og hvordan individer blir påvirket av terror. I tillegg skrives det om at hendelsene er nærmere enn før, det er en økning i befolkningens nivå av frykt for terror og at terroristene appellerer til vår følelse av trygghet og på denne måten skremmer oss. Denne oppgaven tar ikke for seg medienes fremstilling, men prøver derimot å si noe om hvordan samfunnet utvikler seg etter å ha opplevd terror. Frykt er en viktig faktor når det kommer til negative konsekvenser ved terror, for eksempel slik som svekket tillit til ulike grupper og *cognitive shutdown*, som innebærer økt etnosentrisme og fremmedfrykt (Huddy et al., 2007). Det er derfor viktig å undersøke dette fenomenet, for deretter å kunne vurdere om det finnes mekanismer som beskytter mot frykt. Hvis tillit beskytter er det også interessant å undersøke *hvem* den beskytter. Det er dette jeg forsøker å svare på i mine analyser.

1.4 Bakgrunn

Terrorangrepet 22. juli 2011

Fredag 22. juli 2011 klokken 15.25 eksploderte en bombe utenfor regjeringskvartalet i Oslo. Bomben førte til åtte dødsfall, ti personer med livstruende skader i tillegg til at mange ble påført skader av mindre alvorlig grad inkludert psykiske plager og belastninger (NOU, 2012, s. 17). Eksplosjonen resulterte i massive ødeleggelser og det politiske maktapparatet ble hardt rammet. Et par timer senere mottok nødetatene meldinger om at en mann utkledd som politi skjøt ungdommer på Utøya (en øy i Hole kommune) hvor Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF) hadde sin sommerleir. Her skjøt og drepte terroristen 69 personer i tillegg til å påføre 33 personer livstruende eller alvorlig fysisk skade (NOU, 2012, s. 23, 26).

Gjerningsmannen var en etnisk norsk mann i 30-årene som hadde forberedt, iverksatt og gjennomført angrepene alene. Han var en enslig mann med begrensede ressurser, men var likevel i stand til å gjennomføre de nødvendige anskaffelser, forberede og iverksette omfattende terrorhandlinger som hadde enorme menneskelige og fysiske konsekvenser. En viktig årsak til at dette ikke ble oppdaget og satt i sammenheng med en intensjon om å gjennomføre terrorhandlinger er at hans «... identitet, bakgrunn, ideologi og forberedelsesmetode falt utenfor de rådende oppfatninger av hvem og hva som kan true sikkerheten i Norge» (NOU, 2012, s. 341). Altså brøt han med den oppfatningen man hadde om hvem som kunne utgjøre en trussel mot samfunnet vårt. Gjerningsmannens handlinger blottla dermed grunnleggende svakheter og manglende barrierer mot terrorhandlinger i det norske samfunn (NOU, 2012, s. 362).

Rafoss (2016) skriver om terrorangrepene at «Brutaliteten, omfanget og gjerningsmannens hatefulle verdenssyn var sjokkerende» (s. 11). De onde handlingene var unike i en norsk sammenheng, men det var også den folkelige mobiliseringen, tilstedeværelsen i gatene, rosetogene og viljen folk hadde til å minnes de drepte og støtte opp om de demokratiske verdiene og fellesskapet. Et massivt, kollektivt symbolarbeid bestående av blomster, taler, sang og flagg ble brukt i møte med terroren og angrepene førte til at folk fikk et sterkt uttrykksbehov gjennom tv, radio, sosiale medier og i gatene (Rafoss, 2016, s. 11).

Terrortrussel sommeren 2014

Tre år senere, 24. juli 2014, ble det kjent at Politiets sikkerhetstjeneste (PST) hadde mottatt informasjon om at personer med tilknytning til en ekstrem islamistisk syrisk gruppe kunne ha til hensikt å utføre en terrorhandling i Norge. PST klarte ikke å avkrefte disse påstandene, men fant derimot opplysninger som tydet på en eventuell terrorhandling var planlagt mot Norge innen kort tid. Dette medførte at beredskapsnivået ble økt og bevæpnet politi var synlig i det offentlige rom. Informasjon om hvem, hvordan, mulige mål eller på hvilken måte et eventuelt angrep skulle gjennomføres var det ingen som hadde. Hvordan borgerne i Norge skulle forholde seg til dette fikk man lite informasjon om ettersom informasjonen PST selv hadde var uspesifikk og lite konkret. Benedicte Bjørnland, sjef i PST, mente likevel at det var rett å informere befolkningen om trusselen (Bjørnland, 2014). I dagene som fulgte var mediedekningen av terrortrusselen stor, men interessen avtok med tiden og beredskapsnivået ble trappet ned uten at en terrorhandling ble utført. Terrortrusselen vil kunne spille inn på respondentenes svar i T2, ettersom den ble kjent rett før den siste datainnsamlingen fant sted.

1.5 Mitt bidrag

Denne avhandlingen kan være med å belyse hvordan frykt for terror og tillit til myndighetene utvikler seg i et høytillitssamfunn. I perioden jeg undersøker har Norge blitt utsatt for terror og terror er nærmere nordmenn enn før, samt at Norge er mer utsatt enn tidligere. Perioden jeg undersøker er interessant ettersom Norge er noen erfaringer, som vi helst skulle vært foruten, rikere. Som Rafoss (2016) skriver; «Traumatiske hendelser skaper en sosiologisk mulighet, siden dype kulturelle strukturer knyttet til kollektiv identitet da blir løftet opp i lyset» (s. 14).

Mitt bidrag til forskningen er å få en forståelse av koblingen mellom frykt og tillit i det norske samfunnet. Dette er undersøkt tidligere, men da etter 22. juli og ikke over tid uten å se på reaksjonen etter terrorangrepene. Oppgaven bidrar også allment til å belyse relasjonen mellom frykt og tillit på motsatt måte enn hva den internasjonale forskningen gjør ved å undersøke om tillit kan beskytte mot frykt. I perioden jeg undersøker er det mer fokus på terror, terrorangrepene er nærmere enn før, det er ikke begrenset til et område, men en globalisert terrorisme. Det argumenteres også for at terroristene har endret seg, ved at de er opptatt av å gjøre så mye skade som mulig (Honningsøy, 2015). I denne konteksten er normaltilstanden

litt annerledes enn hva den har vært tidligere. Det som er interessant å undersøke er om den samme beskyttelsesmekanismen fortsatt er gjeldende når samfunnet er i en annen tilstand. På denne måten undersøkes ikke bare langtidseffektene av hvordan samfunnet reagerer på terror, men hvordan samfunnet utvikler seg i en ny normaltilstand. Beskyttelsesmekanismen er tidligere undersøkt i en kontekst hvor samfunnet møter terror og ikke i den mer diffuse tilstanden *risikosamfunnet* som er konteksten i dette tilfellet. Er det at institusjonell tillit beskytter mot frykt en generell sosiologisk mekanisme i det norske samfunnet? Er den i så fall gyldig på tvers av politisk ståsted, eller ligger det noe i den partipolitiske tilhørigheten som fører til ulik verdensanskuelse? Og hva med ulike grupper i samfunnet?

1.6 Gangen i oppgaven

Oppgaven er organisert i syv kapitler. I kapittel 2 presenterer jeg ulike teoretiske perspektiver og tidligere forskning som er relevant for å forstå sammenhengen mellom terror, frykt og tillit. Først redegjøres det for teorien om risikosamfunnet før jeg kommer over på psykologiske perspektiver på terrorisme og frykt, samt skillet mellom personlig og nasjonal frykt som benyttes i oppgaven. Deretter vil ulike reaksjoner etter terrorangrep bli presentert. Tillit og sammenhengen mellom de uavhengige og de tre avhengige variablene vil så bli redegjort for og kapitlet avsluttes med forventninger til funn og hypoteser. I kapittel 3 presenteres datamaterialet, utvalg og operasjonaliseringen av variablene i tillegg til OLS, den statistiske analysemetoden som benyttes. Kapitlet avsluttes med beskrivende statistikk for analyseutvalget. I kapittel 4 presenteres resultatene fra analysene av frykt, mens resultatene fra analysen av tillit presenteres i kapittel 5. I kapittel 6 diskuteres resultatene fra de lineære regresjonsanalysene og i kapittel 7 konkluderer jeg med oppgavens hovedfunn og besvarer problemstillingene.

2 Teori

I følgende kapittel presenteres teoretiske perspektiver på tillit og frykt, hvordan tillit og frykt henger sammen med terror, samt hvordan disse begrepene blir brukt i oppgaven. Før dette beskrives det Beck (1992) kaller risikosamfunnet, og to andre perspektiver som tilsier at verden har blitt tryggere samtidig som samfunnet preges av en frykttkultur.

Neste underkapittel gir en kort redegjørelse av psykologiske teorier om reaksjoner etter terror ettersom dette er et mer utbredt forskningsområde i psykologien. Jeg redegjør også kort for frykt og skillet mellom personlig og nasjonal frykt som denne oppgaven opererer med, før jeg kommer over på reaksjoner etter terror. En kort gjennomgang av reaksjoner etter terrorangrepene mot World Trade Center i New York, kollektivtrafikken i Madrid og London og mot regjeringkvartalet i Oslo og på Utøya, vil også bli gitt.

Tillit, og hvordan det forstås i en samfunnsvitenskapelig sammenheng, blir beskrevet i neste underkapittel. Forskjellene mellom generalisert tillit og institusjonell tillit vil påpekes ettersom jeg bruker forskjellig mål på tillit i de ulike analysene. Til slutt redegjøres det for sammenhengene mellom terror og de ulike typene for tillit og forskjellige formene for frykt, i tillegg til sammenhengen mellom utgruppetillit, partitilhørighet og de demografiske variablene og frykt/tillit. Kapittelet avsluttes med hvilke funn jeg forventer og utledning av hypoteser.

2.1 Risikosamfunnet og frykten for det ukjente

For Beck (1992) er konsekvensene av vitenskapelig og industriell utvikling et sett av risikoer og farer, som alle er ulike de man har opplevd tidligere (s. 2). Dagens samfunn kan derfor beskrives som et *risikosamfunn*, som kjennetegnes ved tre punkter. For det første er risikoene *menneskeskapte* fremfor å være naturskapte. For det andre er de moderne risikoene av *globalt* omfang og *potensielt verdensutslettende*, slik som f.eks. internasjonal terrorisme eller global oppvarming – hvor ingen av delene respekterer sosiale eller globale grenser. For det tredje kjennetegnes ofte risikoene ved at de er *usynlige*, de ikke er sansbare og dermed mulig å oppfatte gjennom syn, lukt og hørsel, men eksisterer kun i form av kunnskap. Dette bidrar til å skape en paranoid atmosfære som preger risikosamfunnet - alt er potensielt farlig. I tillegg til å håndtere eksisterende (dagligdagse) problemer, må man også nærmest kontinuerlig

forsøke å unngå potensielle katastrofer. Farene er ikke lenger avgrenset i tid, ettersom hendelser påvirker fremtidige generasjoner og i risikosamfunnet er det, i motsetning til tidligere, ingen som kan bli holdt ansvarlig for farene. Risikosamfunnet er et samfunn preget av et samspill mellom komplisert teknologi, komplekse organisasjoner og individuell handling i omgivelser som stadig er i endring (Aakvaag, 2008, s. 266-268; Aven, Boyesen, Njå, Olsen, & Sandve, 2004, s. 21; Beck, 1992).

Dette er også Svendsen (2007) opptatt av, hvor han skriver at verden er full av potensielle farer, men sannsynligheten for at disse farene blir aktuelle er svært liten og det er derfor ingen god idé å basere livet sitt på dem. I likhet med lover, regler og normer, som alle endres over tid og mellom samfunn, endres også hva som fryktes. Tidligere har man for eksempel fryktet evig fortapelse, mens nå er det mer vanlig å frykte kreft, terror, katastrofer og klimaendringer. Den kanskje mest fryktede skikkelsen i dagens samfunn, er *terroristen*. Ordet *terrorisme* stammer fra det latinske ordet *terrere*, som betyr å skape frykt (Erdvik, 2002). Terrorisme er på ingen måte et nytt fenomen, men det er perfekt tilpasset en globalisert verden. Terror kan i prinsippet ramme hvem som helst, og når som helst, og dermed kan man ikke være helt trygg noe sted (Svendsen, 2007, s. 20-21).

Frank Furedi argumenterer for at vestlige samfunn stadig blir mer preget av en frykttkultur. Hovedpoenget med denne kulturen er «... troen på at menneskene blir konfrontert med mektige, destruktive krefter som truer vår hverdagseksistens» (Furedi, 2005, s. vii). Denne frykten er i tillegg en viktig salgsvare for massemediene og får dermed stor plass hos dem. Dette bidrar til å skape en frykt mye større enn hva det er grunnlag for, og massemedienes logikk er en av de viktigste årsakene til fremveksten av frykttkulturen. Samtidig er samfunnet mottakelig for denne logikken og dermed har den kunne utvikle seg i den grad den har gjort. Livene våre er så beskyttet at vi har muligheten til å rette oppmerksomheten mot utallige potensielle farer som nok aldri kommer til å ramme oss. Frykten er på denne måten et overskuddsfenomen, men dette gjør den på ingen måte mindre reell (Svendsen, 2007, s. 23).

2.1.1 Trusler og risikovurdering

Terrortrusler evalueres som risiko, noe som innebærer en kalkulering av omfanget av, og sannsynligheten for, skade (Maras, 2013, s. 227). Maras (2013) bruker tre heuristikker (tommelfinger-regler) som vanligvis blir tatt i bruk av individer i deres risikovurdering og som styrer hvordan individer ser på og vurderer risiko. Den første, tilgjengelighetsheuristikk,

får noen risikoer til å virke sannsynlige uavhengig av om de er det eller ikke (s. 228, 240). Hun viser til tidligere forskning som avdekker at mediernes vektlegging av spesielle typer kriminalitet fører til en oppfatning om at den type kriminalitet det skrives om har større sannsynlighet for å inntreffe. Sjeldne hendelser med store konsekvenser, slik som terrorangrep, blir ofte husket bedre enn andre mer «vanlige» hendelser, noe som fører til at individer har en større sannsynlighet for å overvurdere disse risikoene.

Tilgjengelighetsheuristikken kan på denne måten føre til en feilaktig vurdering av sannsynlighet, noe som i stor grad skyldes mediernes oppmerksomhet knyttet til dramatiske og sjeldne hendelser (s. 229-231).

Den andre, sannsynlighetsneglisjering, er det som skjer når individers oppmerksomhet blir rettet mot ødeleggelsene en hendelse kan føre til og ikke at hendelsen i seg selv har svært liten sannsynlighet for å finne sted (Maras, 2013, s. 232, 235). Det er ofte mye usikkerhet knyttet til myndigheters arbeid med å avdekke trusselnivået mot et land når det kommer til når og under hvilke forhold et terrorangrep kan skje. Hvis man legger perspektivet om sannsynlighetsneglisjering til grunn vil usikkerheten bidra til at individer utvikler en oppfatning om at myndighetene ikke vil gi en effektiv beskyttelse (Maras, 2013, s. 232). I tillegg fører det til at individer fokuserer på hva som i verste fall kan skje, selv om dette er svært usannsynlig (Sunstein, 2005, s. 35). Ifølge denne heuristikken vil individer få lavere tillit til myndighetenes terrorhåndtering. Dette skjedde ikke etter terrorangrepene 22. juli, men det er interessant å se hvordan dette utvikler seg over tid og om samfunnet reagerer annerledes på en terrortrussel mot Norge eller angrep i Europa.

Den tredje, prospektteorien, predikerer en overreaksjon fra individer eller myndigheter på hendelser med katastrofale utfall, men med liten sannsynlighet for at skal skje (Maras, 2013, s. 238). Frem til 2001 var det færre amerikanere som hadde dødd av internasjonal terrorisme enn det var individer som hadde blitt drept av lynnedslag. Ser man bort ifra 2001 er det også færre amerikanere som har blitt drept av internasjonal terrorisme enn antallet som har druknet i toaletter. Når man inkluderer angrepene som skjedde 11. september er antallet amerikanere drept av internasjonal terrorisme siden slutten av 60-tallet omtrent likt som antall personer som har dødd som et resultat av nøtteallergi (Mueller, 2005, s. 220). Poenget med disse sammenligningene er at individer frykter de ukjente farene mer enn de kjente, noe som forklares med begrepet *loss-aversion*, eller tapsaversjon (Maras, 2013, s. 238). Altså er man mer redd for terror enn lynnedslag eller å drukne i toalettet. Et annet eksempel på dette er at

selv om trafikkulykker representerer en mye større risiko enn terrorisme er det likevel flere som er redde for terrorangrep enn å kjøre bil. Frykten for ukjente farer er med andre ord uforholdsmessig stor (Maras, 2013, s. 239).

Om frykten for ukjente farer er uforholdsmessig stor i Norge, slik som i internasjonal sammenheng, kan på en måte virke som om ikke er tilfelle. Dette ettersom nivået av frykt, både personlig og nasjonal, har vist seg å være svært lavt. Samtidig har vi nordmenn også en tendens til å frykte det ukjente, for eksempel ved at vi ikke tar på sele i bussen, men vi er redde for å fly. Risikosamfunnet, som er preget av frykt og trusler, ser likevel ut til å skille seg fra det norske samfunnet, preget av høy tillit og lav frykt. Den høye tilliten kan, som sagt, tenkes å virke som en motmekanisme på de kjente karakteristikene til risikosamfunnet og derfor beskytte mot personlig og nasjonal frykt.

2.2 Psykologiske perspektiver på terrorisme og frykt

Hva som fryktes og hvor intens denne frykten er avhenger av hvilke oppfatninger individet har om verden, hvilke farlige krefter som eksisterer og muligheten vi har til å beskytte oss mot disse. Følelser, slik som frykt, er ikke bare «naturlig», direkte eller gitt, men de er i tillegg sosialt konstruert (Svendsen, 2007, s. 28). Dette innebærer en frykt som omgir oss og lager et bakteppe for de erfaringer og tolkninger vi gjør av verden. Fremfor en følelse kan det heller beskrives som en stemning. Zygmunt Bauman (2006) skriver i denne sammenhengen om en «avledet frykt». Med dette mener han en frykt som ikke skyldes en direkte konfrontasjon med faretruende objekter eller det at man tidligere har vært utsatt for et slikt objekt, men noe som derimot melder seg som en følelse av usikkerhet. Det at det finnes mulige, *potensielle*, farer som uten noe form for varsel kan slå til og dermed er verden et utrygt sted. Frykt blir en slags verdensanskuelse der vår egen sårbarhet er den grunnleggende bestemmelsen (Svendsen, 2007, s. 53).

2.2.1 Personlig og nasjonal frykt

I denne oppgaven skilles det mellom personlig og nasjonal frykt. Personlig frykt er et mål på hvor bekymret individer er for at de selv, eller noen av deres nærmeste, skal bli rammet av terror. Nasjonal frykt er om man er redd for at det skal skje et terrorangrep i Norge, noe som

ikke trenger å bety at man er redd for å bli rammet selv, og derfor har jeg valgt å ta med begge typene av frykt. I den internasjonale teorien skilles det mellom personlig/nasjonal «fear» og personlig/nasjonal «treath» (se f.eks. Huddy et al., 2002). Huddy et al. (2002) skriver at de som oppfatter trusselen mot seg selv eller sine nærmeste (personlig) eller mot nasjonen (nasjonal) som høy, også har høyere personlig/nasjonal frykt. Jeg ser derfor ikke noe problem med å tolke høy «personal/national threat» som et uttrykk for grad av personlig/nasjonal frykt.

Huddy et al. (2002) argumenterer for at personlig og nasjonal frykt er to distinkte mål, men likevel ikke urelaterte til hverandre. «... in the context of terrorism it would be strange if strong feelings of personal threat existed in the absence of any perceived national threat» (s. 490). Oppfatningen om personlig fare er til en viss grad basert på faktisk risiko, som ofte varierer geografisk innenfor en nasjon og derfor kan det forventes at det er forskjeller mellom personlig og nasjonal trusseloppfatning. Dette fremkommer i flere studier, blant annet av innbyggerne i Tel Aviv – hvor missiler ofte ble rettet under Golfkrigen – hadde større sannsynlighet for å være redde sammenlignet med individer i resten av Israel (Huddy et al., 2002, s. 489-490). Begge typene frykt stiger etter en terrorhendelse, men det er en forskjell mellom de to typene frykt i hva som skjer etter dette, ved at den personlige frykten fortere kommer tilbake til «normalt nivå» etter en hendelse. Dette viser Huddy og Feldman (2011) i sine studier av hvordan terroren 9/11 påvirket amerikanerne. Den nasjonale frykten steg etter angrepene og ble opprettholdt i ettertid. Den personlige frykten steg også etter angrepene, men den begynte derimot å synke nesten umiddelbart etter angrepene (s. 457-458).

Jeg har ikke funnet noen forskning som bruker personlig og nasjonal frykt som avhengige variabler i to separate analyser. Det er det denne oppgaven gjør og på denne måten kan jeg undersøke om personlig og nasjonal frykt blir påvirket ulikt og hvordan sammenhengen mellom generalisert tillit/utgruppetillit og personlig/nasjonal frykt ser ut. Analysene vil da i tillegg vise om de to ulike typene frykt utvikler seg likt i tidsperioden jeg undersøker.

2.3 Reaksjoner etter terror – rally effect

Reaksjoner etter terror er ikke forsket så mye på i sosiologisk sammenheng. Mye av terrorlitteraturen og forskningen på reaksjonene etter terror er derimot psykologisk forankret og under følger derfor en kort gjennomgang av noen teorier om dette.

Terrorisme er en trussel mot alle som identifiserer seg med målgruppen for angrepet. Det umiddelbare resultatet av et angrep er økt identifikasjon - økt samhold - i gruppen som har blitt utsatt for angrepet (Lavanco, Romano, & Milio, 2008, s. 220). Et sentralt atferdsmønster etter et terrorangrep beskrives av Güss, Foust og Dörner (2013) som *affiliative tendencies*. Dette innebærer en kombinasjon av frykt og en følelse av tapt kontroll hos individet som gjør at kontrollen forsøkes å tas tilbake gjennom å søke seg mot andre individer, grupper eller politiske ledere som tilbyr trygghet (s. 111). Terrorangrep leder på denne måten ofte til en kortvarig økning i tillit til myndighetene på grunn av individens beskyttelsesbehov i en truende situasjon. Sammenhengen mellom stimuli som skaper frykt og det å støtte opp om sentrale myndigheter kalles, som nevnt over, rally effect. Etter et terrorangrep er et sentralt atferdsmønster at kombinasjonen av frykt og en opplevelse av tapt kontroll gjør at individer forsøker å ta tilbake kontrollen over situasjonen ved å søke seg til nasjonale eller politiske ledere for trygghet. På denne måten er *frykt for terror* knyttet til *tillit til myndighetene*.

I de første månedene etter 9/11 økte den generaliserte tilliten, institusjonell tillit og tilliten til etniske minoriteter i USA (Putnam, 2002; Traugott et al., 2002; Wollebæk et al., 2012b). I den internasjonale sammenhengen henger dermed terror, frykt og tillit sammen på følgende måte; terror fører til økt frykt, som igjen fører til at tilliten stiger. Økning i tilliten blir en funksjon av oppgangen i støtte til de offentlige lederne. I Norge var det etter 22. juli en økning i politisk tillit, men det var derimot ingen sammenheng mellom økningen i tillit og frykt for et nytt terrorangrep. Dette utelukker ikke rally-effekten som forklaring, men er derimot en indikasjon om at effekten kan utløses av flere forskjellige mekanismer, ikke kun frykt (Sinclair & LoCicero, 2010; Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013).

I psykologien brukes også *terror management theory* for å forklare hvordan individer reagerer på terror. Denne teorien tar for gitt at alle mennesker er « ... instinctively driven toward self-preservation, but possess the cognitive abilities to be terrorized by the vulnerability and inevitability of death» (Nakonezny, Reddick, & Rodgers, 2004, s. 91). For å kunne opprettholde en følelse av sikkerhet og struktur i livet, særlig etter terroriserende hendelser, vil man ifølge denne teorien søke trøst og støtte hos de som står en nærmest i livet (f.eks. en partner/ektefelle). Nakonezny, Reddick & Rodgers (2004) undersøkte hvordan terroren i Oklahoma påvirket skilsmisser og fant at det var færre som skilte seg i tiden etter terrorangrepet. Dette forklarer de blant annet ved terror management theory, ved at individene har søkt støtte og trøst hos sin ektefelle og derfor utsatt en eventuell skilsmisse.

En annen teori de bruker for å forklare hvorfor det ble gjennomført færre skilsmisser enn forventet i tiden etter terrorangrepet er *attachment theory* eller, tilknytningsteori. Ifølge denne teorien utvikles det et adferdssystem i barndommen for å «... ensure a sense of protection and care from an attachment figure» (Nakonezny et al., 2004, s. 91). Når barnet er redd eller i nød vil det søke nærhet til denne personen som da vil fungere som en trygg havn for barnet. Denne typen atferd forblir omtrent den samme gjennom livet, noe som vil si at også voksne søker nærhet til en person som kan gi dem en følelse av trygghet når de opplever stressende situasjoner eller er bekymret, ofte en ektefelle eller et familiemedlem (Nakonezny et al., 2004, s. 92). Begge teoriene argumenterer for at etter truende hendelser holder individer sammen for å støtte og trøste hverandre og for å opprettholde en følelse av trygghet i hverdagen. Denne effekten er sterkest i tiden rett etter en hendelse og større hos individer som er nærmest trusselen (Nakonezny et al., 2004, s. 92). I studien deres ble det kontrollert for faktorer som tidligere har vist seg å kunne ha innvirkning på skilsmisser, men funnene viser ingen signifikant effekt på skilsmisseratene etter bombingene (Nakonezny et al., 2004, s. 96). Nedgangen i skilsmisser kan ses på som en indikator på at individene i Oklahoma fant sammen og bekreftet de sosiale verdiene og godheten i en tid hvor individene følte seg sårbare og distanserte fra hverandre (Nakonezny et al., 2004, s. 98). Dette ligner reaksjonene i Norge etter 22. juli, hvor samhold og fellesskap preget samfunnet, noe som blant annet kom til uttrykk i rosetogene rundt om i landet (Rafoss, 2016).

Sinclair og LoCicero (2010) bruker også tilknytningsteorien for å forklare individers reaksjon på terror. De argumenterer for at voksne, i likhet med barn, søker trygghet og trøst når det kommer trusler utenfra. Når det er den nasjonale sikkerheten som blir truet er myndighetene en logisk kilde til trygghet. Dette tilknytningsinstinktet mener de blir aktivert av frykt eller fare, slik som en reaksjon på et terrorangrep. Forventningene om, og frykten for, et nytt angrep er det som driver instinktet (s. 58). I tillegg til denne teorien bruker de også en annen teori, evolusjonspsykologi, for å forklare reaksjonen på terror. Dette går ut på at menneskers oppførsel er adaptiv og naturlig seleksjon favoriserer de som handler på den mest tilpasningsdyktige måten. Under en krise eller en trussel utenfra vil den mest tilpasningsdyktige være å søke beskyttelse og tilflukt hos en sterkere og tøffere ressurs. Overført til dagens situasjoner innebærer dette at individer under en trussel vil søke beskyttelse og tilflukt hos myndighetene og en sterk leder (Sinclair & LoCicero, 2010, s. 58).

Både tilknytningsteorien og teorien om evolusjonspsykologi predikerer at relativt friske og oppegående individer vil søke sikkerhet i samfunnet eller hos en sterk leder, eventuelt begge deler, i møte med hendelser som utgjør skade i stor skala. Uavhengig av hvilken teori man tar utgangspunkt i er tillit til lederen eller samfunnet høyt ønsket og en nyttig tro. Uten denne tilliten ville individene midlertidig blitt stresset, fortvilet og hjelpeløse (Sinclair & LoCicero, 2010, s. 59).

I løpet av de siste to tiår har det blitt gjennomført flere terrorangrep mot den vestlige delen av verden. De største angrepene siden år 2000 ble utført i USA (New York 11.09.2001), Spania (Madrid 11.03.2004), England (London 07.07.2005), Norge (Oslo 22.07.2011), Frankrike (Paris 7-9.01.2015 og 13.11.2015) og i Belgia (Brussel 22.03.2016) (Honningsøy, 2015). Under skal jeg gå litt nærmere inn på angrepet i New York, Madrid, London og i Norge hvor jeg redegjør kort for hva som har skjedd og hvilke konsekvenser terroren har hatt i de ulike landene.

2.3.1 Terror i New York

11. september 2001 ble 2753 mennesker drept i det mest omfattende terrorangrepet på amerikansk jord noen sinne. Fire passasjerfly ble kapret av selvmordsaksjonister fra al-Qaida og brukt som bomber, hvor de to som gjorde mest skade krasjet inn i hvert sitt tårn i World Trade Center på Manhattan i New York (Notaker, 2015). Hendelsene denne dagen fikk store konsekvenser i resten av verden. Angrepene var en direkte årsak til angrepet på Afghanistan i oktober samme år i tillegg til at kampen mot internasjonal terrorisme ble intensivert og sikkerhets- og overvåkningslover i mange land ble skjerpet (Notaker, 2015).

Det er forsket mye på reaksjonene etter terrorangrepene mot World Trade Center i USA, heretter omtalt som 9/11, hvor det har blitt påvist en sammenheng mellom terrorangrep, frykt og tillit. Terrorangrepet førte til en økning i frykt, både personlig og nasjonal, som igjen førte til en kraftig økning i institusjonell tillit (Chanley, 2002; Gadarian, 2010; Sinclair & LoCicero, 2010; Traugott et al., 2002). Sivak & Flannagan (2004) studerte konsekvensene av atferdsendring etter 9/11 og fant at det var mange flere som kjørte bil etter terrorangrepene på World Trade Center. Dette resulterte i at det kommende året døde 1017 flere i trafikken. Effekten av 9/11 kan ha vært å avlede et betydelig antall mennesker fra lange reiser til lokale reiser. Altså valgte man ikke å kjøre bil fremfor å fly, men derimot å foreta kortere reiser med bil fremfor lange reiser. Hendelsene som fant sted 9/11 har ikke bare påvirket USA, men har

også endret den generelle oppfatningen av trusselbildet i hele verden (Aven et al., 2004, s. 23). Etter dette har faren for krig, politisk ustabilitet, for at det skal skje et nytt lignende angrep og for bruk av ulike kjernefysiske og kjemiske våpen blitt satt på dagsordenen i en rekke land, inkludert Norge (Aven et al., 2004, s. 23).

2.3.2 Terror i Europa

11. mars 2004 ble Madrid rammet av det mest dødelige angrepet i Europa siden slutten av andre verdenskrig (Honningsøy, 2015). 191 personer mistet livet og nesten 2000 ble skadet da en gruppe tilhørende Al-Qaida utløste flere bomber ved tre togstasjoner i morgenrushet (Bali, 2007, s. 669). Omtrent ett år senere, 7. juli 2005, ble 52 drept og minst 700 skadet da flere bomber rammet kollektivtransporten i morgentrafikken i London, noe som er det største tapet av liv i et terrorangrep i engelsk historie (Bux & Coyne, 2009, s. 2936). Gjerningsmennene var en gruppe islamistiske selvmordsbombere (Honningsøy, 2015).

Reaksjonene etter angrepene i Madrid viste at fordommer til utgruppen ble styrket. Dette gjaldt både gruppen som stod bak angrepet (muslimer), men også fordommer mot jøder økte (Echebarria-Echabe & Fernández-Guede, 2006). Andre undersøkelser av hvordan terroren påvirket den spanske befolkningen har vist at angrepet hadde størst effekt på unge og de med lav utdannelse, i hvert fall når det kommer til valgdeltakelse (Bali, 2007, s. 684). I tillegg viser undersøkelsene at nærhet til hendelsene hadde betydning for atferd og at velgerne som ideologisk sett plasserte seg i midten eller til venstre hadde størst sannsynlighet til å bli påvirket, enten ved å stemme, eller endre parti (Bali, 2007, s. 683, 685). Undersøkelser gjort av Dinesen og Jæger (2013) viser at rally-effekten er sterk etter angrepene, ettersom nivået av institusjonell øker drastisk umiddelbart etter hendelsene (s. 921).

Angrepene i Madrid og London førte til en endring i Europeisk trusseloppfatning angående hvilken trussel islamistiske ekstremister utgjorde, i hvor stor grad denne trusselen er relevant og hvordan man skal håndtere slike tusler (Maras, 2013, s. 240). Terrorangrep utført av ekstreme islamister har vært svært sjeldent i Europa, men selv om sannsynligheten er lav kan individer anse risikoen som stor ettersom konsekvensene av et angrep er svært omfattende. Etter angrepene i Spania og England ble det gjennomført spørreundersøkelser som viste at befolkningen i begge landene anså terror som den største trusselen mot landet, noe som ikke var tilfelle før angrepene (Maras, 2013, s. 230). Ut ifra dette kan det argumenteres for at den nasjonale frykten mest sannsynlig økte etter terrorangrepene.

Reaksjonene etter terrorhandlingene i London viser at selv om terror tar få liv i forhold til andre katastrofer etterlater det likevel et inntrykk. Atferden ble endret ved at befolkningen tok mindre kollektivtransport og flere kjøpte seg sykler i tillegg til at det ble utført mer hatkriminalitet, særlig mot muslimer. Resultater etter forskning på konsekvensene av angrepene viser at både personlig og nasjonal frykt steg og at nivået av nasjonal frykt var dobbelt så høyt som nivået av personlig frykt (Bux & Coyne, 2009, s. 2940, 2955; Hanes & Machin, 2014, s. 257). Undersøkelser viser også at terrorangrepet i USA påvirket atferden i England ved at hatkriminaliteten mot muslimer også økte etter 9/11. Det var ikke bare praktiserende muslimer som ble utsatt for vold, men også individer fra Midtøsten, arabere og andre som ble tatt for å være muslimer. Denne økningen er sterkest rett etter et angrep, men synker sakte og er fortsatt høyere ett år etter angrepene i London. Økning i hatkriminalitet etter 9/11 ble påvist i USA, England og Australia, noe som viser at terror har konsekvenser som strekker seg over landegrenser og kan påvirke verden rundt (Hanes & Machin, 2014, s. 251, 253, 262). Et eksempel på dette er reaksjonene etter terrorangrepet mot satiremagasinet *Charlie Hebdo*, hvor verden reagerte med «Je suis Charlie» for å vise støtte til de som ble drept. Også angrepet mot et utested for homofile i Orlando skapte sterke reaksjoner hvor verden reagerer med kjærlighet og støtte til homofile og deres rettigheter. Alt fra markeringer ved kjente landemerker til kjendiser som uttrykker deres støtte har preget nyhetsmediene i tiden etter angrepet (se f.eks. Devichand, 2016).

2.3.3 Terror i Norge

Ettersom terrorangrepet 22. juli ble beskrevet i innledningen vil jeg her konsentrere meg om forskningen på terrorangrepet og hvilke konsekvenser det ser ut til å ha hatt for det norske samfunnet. Forskning på korttidseffektene av 22. juli viser en økning i institusjonell tillit. Nivået av personlig og nasjonal frykt ble ikke målt før terrorhendelsene, men det ser ut til at det kan ha skjedd en liten økning i nivå av frykt. Dette er målt på samme måte som beskrevet ovenfor, hvor respondentene er spurt om de mener samfunnet er preget av mer eller mindre frykt etter 22. juli. Wollebæk et al. (2012a) argumenterer for at myndighetenes respons på terroren i mediene kan være en mulig forklaring på hvorfor frykten i Norge er så lav samtidig som den institusjonelle tilliten er høy. Myndighetene responderte med en oppfordring til økt solidaritet og samhold, noe som raskt fikk gjenklang i de tradisjonelle medier i tillegg til sosiale medier.

Wollebæk et al. (2012b) fant at en stor andel av den norske befolkning mente samfunnet var preget av noe mer frykt etter 22. juli enn det var før terrorhendelsene, men likevel var det ingenting som tydet på en sterk økning av frykt i befolkningen (s. 6). Resultater fra undersøkelser foretatt før og etter 22. juli viser at terroren har forsterket tilliten mellom mennesker og til institusjoner, særlig til regjering og Storting. Grunnen til at den norske befolkningen er så tillitsfull har blitt hevdet å være ettersom vi har levd i en avsondret og fredelig del av verden. Etter terrorangrepene var det derfor grunn til å frykte at dette høye tillitsnivået som kjennetegner den norske befolkningen skulle bli utfordret. Undersøkelser utført av Wollebæk, Enjolras, Steen-Johnsen, og Ødegård (2011) viser det motsatte. De finner at den generaliserte tilliten øker og det mest blant unge voksne og middelaldrene. Det er også mange unge som har fått økt tillit, men blant dem er også den største andelen som har blitt mer skeptiske. Ellers har tilliten til institusjoner og de ukjente, utgruppen og de man bare kjenner litt, også økt (s. 73). De eldste, som var mest positive i utgangspunktet, har blitt mer skeptisk til innvandring etter 22. juli, mens de mellom 25 og 54 har blitt litt mer positive.

Frykten for at det skal skje et nytt terrorangrep ble undersøkt etter 22. juli og viser at befolkningen hadde et lavt nivå av nasjonal frykt etter angrepene. Ut ifra dette konkluderes det med at det norske sivilsamfunnet ser ut til å ha blitt styrket gjennom de grusomme hendelsene 22. juli. Fremfor å være et samfunn preget av hat, konflikter og splittelser fremstår det norske samfunnet som preget av mer tillit, mer engasjert og mobilisert (Wollebæk et al., 2011, s. 71, 74-75). Wollebæk et al. (2012b) argumenterer for at samfunnet etter 22. juli var svært resilient, og skriver at «... den sterke mellommenneskelige tilliten en av flere faktorer som gjør at det norske samfunnet har en høy grad av resiliens» (s. 24).

Basert på funnene fra forskning etter 22. juli ser det ut til at kontekst har betydning for hvordan et samfunn reagerer på terror og trusler. Norge har reagert annerledes i møte med terror enn hva den internasjonale forskningen tilsier. Det er «to ting ved 22. juli-angrepet som gjør at det skiller seg ut i den internasjonale terrorforskningen» Haug (2016, s. 4). For det første tilhørte terroristen majoritetsbefolkningen og han handlet på egenhånd, en såkalt «ensom ulv». For det andre førte ikke angrepene til en nedgang i tillit ovenfor mennesker med en annen nasjonalitet eller religion enn en selv, altså de som blir definert som utgruppen. Tvert imot skjedde det en kortsiktig økning i denne tilliten, noe som er et unikt funn (Haug, 2016, s. 4). Mer om sammenhengen mellom terror og utgruppetillit kommer i kapittel 2.5.1. I den grad institusjonell tillit, personlig og nasjonal frykt har endret seg etter 22. juli, tyder både

spørreundersøkelser og studier med fokus på atferd (Bergh & Ødegård, 2013; Birkelund, Midtbøen, Rogstad, & Ugreninov, 2013) at det i liten grad har utviklet seg negativt (Haug, 2016, s. 23). Betyr så dette at det norske samfunnet også reagerer annerledes når det er trusler rettet mot landet og hvor flere terrorangrep har funnet sted i Europa? Hvordan kan vi forstå den norske utviklingen? Har vi lavt nivå av frykt fordi vi beskyttes av høy, generalisert og institusjonell tillit?

2.3.4 Høy frykt - høy tillit

Frykt for terror predikerer ifølge Sinclair og LoCicero (2010) tillit til myndighetene, hvor individer med høyt nivå av frykt også har høyt nivå av tillit til myndighetene. De argumenterer for at også trusler om terror har den samme effekten; jo høyere trusselnivået er, jo høyere er individenes nivå av tillit til myndighetene. Hyppige advarsler fra myndighetene om en mulig trussel kan minne befolkningen på tidligere terrorangrep, noe som utløser frykt som igjen fører til en økning i institusjonell tillit (s. 64). For å forklare denne sammenhengen bruker de evolusjonspsykologi og tilknytningsteorien. Güss et al. (2013) argumenterer, kort sagt, for at noe de kaller PSI-teorien (oppkalt etter den greske bokstaven «Ψ», som ofte symboliserer psykologi) kombinerer disse to og dermed kan forklare at frykt for terror predikerer høy tillit til myndighetene (s. 110, 112).

Forskning på terrorisme har ifølge Lavanco et al. (2008) i utgangspunktet fokusert mer på terroristens personlighet og motivasjon for angrepene enn den har på oppfatning av terrortrusselen (s. 218). Hvordan individer reagerer på terrorisme avhenger av flere forhold hvor institusjonell og generalisert tillit er to faktorer som kan påvirke denne reaksjonen (Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013). I tillegg kan det også ha noe å si om trusselen kommer fra et medlem av inngruppen eller utgruppen. Terrorangrep utført av en person som er «en av oss», slik som terrorangrepet i Norge eller i Oklahoma (Aarstad, 2013; Jakobsson & Blom, 2014; Lewis, 2000) utløser andre reaksjoner enn terror utført av personer fra utgruppen, slik som angrepene på World Trade Center eller i Madrid (Echebarria-Echabe & Fernández-Guede, 2006; Traugott et al., 2002). Den politiske responsen på terrorangrepene varierer fra amerikanernes «krig mot terror» til den norske reaksjonen «mer åpenhet, mer demokrati» noe som også kan tenkes å ha en innvirkning.

At terror påvirker oss på et ubevisst plan viser blant annet Stecklov og hans kolleger (Stecklov & Goldstein, 2004; Stecklov & Goldstein, 2010). Deres forskning viser at israelske

bilister endret atferd etter terrorangrep. Dette på tross av at Israel er et land som lider av det Spilerman & Stecklov (2009) kaller for *chronic terrorism*, som innebærer det å bli utsatt for flere angrep over lengre tidsperiode (s. 171). På et mer bevisst plan endres atferden ved at man unngår offentlige steder som kjøpesentre eller restauranter i tillegg til å unngå offentlig transport, det å jobbe eller bo i områder som er tett befolket og sosialisere seg med individer som ikke er lik ens egen kulturelle gruppe. Dette leder igjen til mindre interaksjon med fremmede og da særlig de som ses på som en del av utgruppen (Sinclair & Antonius, 2012, s. 92). Terror kan på denne måten få konsekvenser for individers atferd som igjen kan føre til endringer i samfunnet. Ikke bare ved at nivå av tillit og frykt kan endres, men terror kan også i noen tilfeller påvirke hvor individer foretrekker å jobbe, bo, hvordan man reiser og hvem man sosialiserer seg med, noe som igjen kan føre til et mer lukket samfunn.

Uavhengig av hvilken teori man legger til grunn er det sannsynlig at tillit til myndighetene følger frykt for terror. Det er ifølge Sinclair og LoCicero (2010) flere studier som har undersøkt forholdet mellom frykt for terror og individers trusseloppfatning, og hvordan dette henger sammen med støtte til presidenten eller myndighetenes politikk. Det er derimot ingen kjente undersøkelser som undersøker hvordan frykt for terror henger sammen med tillit til myndighetene og deres evne til å beskytte samfunnet mot terror (s. 60), som er noe av det jeg gjør i denne oppgaven. Sammenhengen mellom frykt og tillit er komplisert og påvirkes av flere faktorer, men basert på foreliggende internasjonal forskning og teori er hypotesen at økt frykt for terror er positivt assosiert med økt tillit til myndighetene (s. 60). Sammenhengen ser derimot ut til å være annerledes i en norsk sammenheng hvor det ser ut til at høy institusjonell tillit henger sammen med lavt nivå av frykt (Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013).

2.4 Tillit

Tillit innebærer per definisjon å handle under en viss grad av uvisshet og inneholder derfor et element av risikovurdering (Wollebæk et al., 2012a, s. 35). Ifølge Giddens (1997) er tillit en avgjørende faktor i alt sosialt liv og uten tillit ville samfunnslivet gått i stå. Tillit er forventningen om bestemte resultater fra personer og systemer som vi omgås med i hverdagen. Det er delvis basert på tidligere erfaringer, men krever fremfor alt et element av «blind» tro som ikke er mulig å begrunne rasjonelt ettersom enhver tillit i en viss forstand er blind tillit. I dagens samfunn er ikke tillit lenger noe som kan baseres på ansikt-til-ansikt-relasjoner eller noe som er gitt, det er tvert imot noe som kontinuerlig må reforhandles og

fremforhandles (Aakvaag, 2008, s. 275). Wollebæk, Enjolras og Ødegård (2013) skriver at tilliten er en styrke ettersom den smører samfunnsmaskineriet på forskjellige måter i tillegg til å styrke forutsetningene for kollektiv handling. Utviklingen av den generaliserte tilliten, tillit til folk flest, har ifølge Wollebæk et al. (2011) økt i Norge og Norden de siste 15-20 årene, mens i resten av Europa og USA har utviklingen vært mer varierende og negativ. Nivået av tillit til institusjoner, slik som politi, rettsvesen og politiske institusjoner, er også høyere i Norge og Norden enn hva det er i Vesten for øvrig (s. 9). Årsaken til denne økningen argumenterer de for at blant annet er på grunn av at både utdannings og velferdsnivået øker.

Tillit har de siste tiårene fått større oppmerksomhet i samfunnsvitenskapene og generalisert tillit er blitt beskrevet som det som holder samfunnet oppe (Wollebæk et al., 2011). Den sosiale betydningen av tillit er mer enn bare en mulig egenverdi, det er «... også de positive sosiale konsekvensene som er grunnlagt i eller vokser ut av tillit, som samhandling, sosiale nettverk, økonomisk velferd og demokratisk stabilitet» (Hammerlin, 2014, s. 64). Ifølge Wollebæk et al. (2011) er tillit noe som holder samfunnet sammen, samtidig som det gir muligheten til å bevege seg fritt i samspill med andre mennesker med kun få forhåndsregler. «Slik er mellommenneskelig tillit nødvendig for både tilhørighet og fellesskap på den ene siden og uavhengighet og frihet på den andre» (s. 9).

Det er en forbindelse mellom generalisert tillit og det å ha tillit til ulike samfunnsinstitusjoner, slik som politi, rettsvesen, Storting og regjering. I Norge er denne koblingen mellom generalisert og institusjonell tillit særlig sterk (Wollebæk, 2011). Dette kommer blant annet til uttrykk i at tiden etter terrorangrepene ikke bare var preget av samhold og fellesskap mellom mennesker, men i tillegg en styrket oppslutning om, og samling rundt, den politiske og administrative ledelsen (Wollebæk et al., 2012b, s. 27). Det er likevel ikke tvil om at rapporten til Gjørsv-kommisjonen har svekket tilliten til sentrale institusjoner, særlig politiet, på kort sikt (Wollebæk et al., 2012b, s. 32). Kommisjonen pekte på en rekke mangler og forbedringspunkter i samfunnsberedskapen og håndteringen av hendelsene. 22. juli avdekket alvorlig svikt i samfunnets beredskap og evnen til å avverge og beskytte samfunnet mot trusler (NOU, 2012, s. 450) På tross av dette kjennetegnes samfunnet ett år etter fortsatt av høy generalisert og institusjonell tillit, et velfungerende sivilsamfunn med evne til samhold og kollektiv handling. Disse kjennetegnene er viktige ressurser for å takle alle de kompliserte og sammensatte problemene som er knyttet til terror, beredskap og sikkerhet (Wollebæk et al., 2012b, s. 77).

I denne oppgaven undersøkes både generalisert og institusjonell tillit, i tillegg til utgruppetillit. Generalisert tillit og utgruppetillit er med i analysene av personlig og nasjonal frykt, mens institusjonell tillit undersøkes i en egen analyse. Oppgaven benytter en spesifikk form for institusjonell tillit, nemlig individers tillit til at myndighetene klarer å forhindre nye, store terrorangrep mot Norge. Ettersom tillit til myndighetene inngår i den institusjonelle tilliten, anser jeg det ikke som problematisk å benytte meg av teorier og forskning på institusjonell tillit for å forklare utviklingen av, og variasjonene i, tillit til myndighetenes terrorhåndtering.

2.5 Frykt og tillit i risikosamfunnet

De generelle effektene av en trussel er godt kjent, men det har derimot vært få forsøk på å skille mellom de ulike effektene av personlig og nasjonale trusler (Huddy et al., 2002, s. 486). Forskning på terrorens konsekvenser har heller ikke vært særlig opptatt av hvordan institusjonell eller generalisert tillit påvirker/påvirkes av personlig eller nasjonal frykt. Det finnes derfor lite kunnskap om hvordan sammenhengen mellom de ulike typene frykt og forskjellige former for tillit ser ut. På bakgrunn av dette vil oppgaven skille mellom sammenhenger for de forskjellige typene frykt og ulike formene for tillit der det foreligger noe tidligere forskning eller litteratur som har tatt opp dette.

Personlige trusler, særlig de som utgjør en fysisk fare, har høy sannsynlighet for å utløse frykt i en større grad enn eksterne trusler mot nasjonen som helhet (Huddy et al., 2002, s. 486). Slike trusler kan utløse en form for *cognitiv shutdown* som gjør at individer prosesserer mindre informasjon i tillegg til at de får en forhøyet sensitivitet for informasjon som er truende mot deres sikkerhet. Risikoen for at noe skal skje blir dermed overdrevet for saker som er uvanlige, har fått stor medieoppmerksomhet og resultert i et stort antall dødsfall. Dette ettersom de er mer tilgjengelige i minnet. Hendelser som utløser negative følelser fører også til at individer overdriver risiko og dermed kan man overvurdere risikoen terror utgjør på et personlig plan (Huddy et al., 2002, s. 486-487). Samtidig argumenterer Huddy et al. (2002) for at det er noe personlig urovekkende og skremmende også ved nasjonale terrortrusler, «It raises the specter of one's mortality and elicits pervasive feelings of insecurity and fear of physical harm» (s. 487).

Piazza (2015) finner at frykten for terror henger sammen med støtte for autoritær politikk inkludert visse brudd på menneskerettigheter for å bekjempe terror. Disse funnene gjelder også i en australsk (Aly, 2013) og polsk (Jaško, Kossowska, & Sekerdej, 2013) kontekst. Studien utført av Huddy og Feldman (2011), tyder på at individer med høy nasjonal frykt har høyere institusjonell tillit, høyere tillit til Bush og er mer støttende til politikk som vil begrense antall utenlandske besøkende til USA. Denne økte tilliten og støtten fantes uavhengig av hvilket parti respondentene identifiserte seg med (s. 459, 461). I tillegg viser Chanley (2013) at i etterkant av terrorangrepene 11/9 var tillitsnivåene til myndighetene i Washington steget til et nivå de ikke hadde vært på siden 1960-tallet. Altså finner de alle at frykt for terror henger sammen med økt tillit til myndighetene. Gadarian (2010) viser i sin studie at når støtten til presidenten øker, så øker også tilliten til myndighetene, med andre ord så er det ikke noen forskjell mellom økning i tillit til presidenten alene eller til myndighetene mer generelt. Chanley (2002) skriver at en økning i tillit etter 9/11 har blitt forklart med økt offentlig oppmerksomhet rundt internasjonale bekymringer og oppfatninger om trusler utenfra. Bevisene for denne koblingen er blandet, men om dette stemmer vil det kunne argumenteres for at en økt terrortrussel, i likhet med terrorangrep, fører til økt tillit til myndighetene.

Både terrorangrepene 22. juli og terrortrusselen mot Norge har vært mye rapportert i mediene, det er uvanlig med både terrorangrep og -trusler her i landet og terrorangrepene resulterte i et stort antall dødsfall. På bakgrunn av de ovennevnte teoriene og sammenhengene er det derfor grunn til å tro at dette har påvirket nivå av frykt og institusjonell tillit i befolkningen.

Ettersom terrortrusselen var rettet mot nasjonen som helhet, og ikke mot et spesifikt sted, mål eller personer, er det rimelig å anta at nivået av personlig frykt ikke vil bli påvirket like mye etter trusselen som etter angrepene. Derimot er det mer sannsynlig at nivået av nasjonal frykt stiger etter terrortrusselen ettersom det var en trussel mot landet i sin helhet. Dersom den personlige eller nasjonale frykten stiger, noe som ifølge den internasjonale forskningen ofte skjer parallelt, vil også tilliten til myndighetene stige. Som tidligere nevnt, ser det ikke ut til at sammenhengen er lik i den norske konteksten. Wollebæk, Enjolras, et al. (2013) argumenterer for at samfunn som er preget av høy tillit, slik som det norske samfunnet er, ser ut til å respondere annerledes på terror enn hva samfunn som er preget av lav tillit gjør (s. 1). Hvis dette er tilfelle vil Norge reagere på en annen måte enn hva f.eks. USA vil, og det veldig mye av forskningen i denne oppgaven tilsier, gjøre i forbindelse med terrorhandlinger.

Undersøkelsen utført etter terrorangrepet 22. juli viser, som tidligere nevnt, at samholdet og tilliten i den norske befolkningen ble styrket midlertidig. Denne pulling together-mekanismen er vanlig, men det som er annerledes for Norge er at den ikke ble utløst av frykt (Wollebæk, Enjolras, et al., 2013). Wollebæk, Steen-Johnsen, et al. (2013) skriver at det kun var svake indikasjoner på at terrorangrepene i Norge var et forløp til en ny fryktkultur rett etter angrepene, men i månedene som fulgte økte den nasjonale bekymringen noe (s. 253). Før 22. juli har det ikke blitt spurt om individers nivå av personlig eller nasjonal frykt og det er derfor vanskelig å si noe om hvordan terroren har påvirket dette. Forskningen jeg henviser til har benyttet seg av et spørsmål om respondenten mener samfunnet er preget av mer frykt nå enn før terrorangrepene for å si noe om utvikling av frykt. Deres analyser viser at folk var lite bekymret for fremtidige angrep rett etter 22. juli i tillegg til at troen på at myndighetene skulle klare å håndtere et nytt angrep var stor. Etter hvert som tiden gikk ble svakhetene i håndteringen og beredskapen avdekket noe som kan ha ført til at troen på at myndighetene skulle klare å håndtere et nytt terrorangrep ble svekket i tillegg til en mulig økt følelse av frykt i befolkningen (Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013, s. 247).

Advarslene fra myndighetene om et mulig terrorangrep kan ifølge den internasjonale forskningen skape økt frykt, som igjen fører til økt institusjonell tillit ettersom befolkningen blir minnet på terroren som skjedde tre år tidligere. Terrortrusselen skiller seg fra den terroren Norge tidligere har opplevd på flere måter og det kan dermed tenkes at den også kan ha påvirket individer annerledes. Fordi trusselen aldri resulterte i en faktisk hendelse, noe som står i motsetning til terrorhendelsene 22. juli, kan det tenkes at reaksjonene kan være forskjellige. Trusselen omhandlet i tillegg ikke bare en terrorist, men det var trolig flere. Terroristene var ikke medlemmer av inngruppen, men noen utenfra, en del av terrororganisasjonen som kaller seg Den Islamske Stat (IS) og det var en oppfatning om at de skulle ramme tilfeldige sivile. Det at Norge på dette tidspunktet allerede hadde opplevd terror tidligere, kan ha bidratt til å gjøre terrortrusselen mer troverdig. Trusselen kan derfor tenkes å påvirke nivået av frykt i den norske befolkningen ettersom trusler om terror og forhøyet trusselnivå, i likhet med et terrorangrep, kan føre til frykt og angst hos individer. Samtidig kan den høye institusjonelle tilliten føre til at nivåene av personlig og nasjonal frykt ikke øker, ettersom man har tillit til at myndighetene klarer å beskytte samfunnet mot terror. Ettersom et angrep aldri fant sted er det også en mulighet at tilliten til myndighetene stiger som et resultat av dette. Fordi det ikke skjedde et terrorangrep etter trusselen er det ikke utenkelig at den

institusjonelle tilliten kan stige ettersom det kan trekkes en slutning om at myndighetene lykkes i å beskytte samfunnet mot terror.

Wollebæk, Enjolras m.fl. (2013) argumenterer for at den høye tilliten til politiske institusjoner og deres evne til å forhindre terror fører til at nivået av frykt i befolkningen er svært lavt, altså at institusjonell tillit beskytter mot frykt. Fordi det norske samfunnet er preget av høy generalisert- og institusjonell tillit ser det ut til at vi lar oss påvirke mindre av traumatiserende hendelser, slik som et terrorangrep.

2.5.1 Inn- og utgruppetillit

Forskning viser at terrortrusler har en effekt på individers holdninger, følelser og deres atferd. De kan blant annet øke fremmedfrykten, tilliten til stereotyper og viljen til å ta sjanser (Al-Badayneh et al., 2011, s. 34). Frykt har, ifølge Huddy et al. (2007), et potensial for å skape en form for *cognitive shutdown*. Dette innebærer økt etnosentrisme og fremmedfrykt, samt intoleranse og økt vilje til å gi slipp på våre sivile friheter. Etter terrorangrep er det vanlig at nivået av generalisert tillit stiger ettersom frykten får individer til å stole på andre som er lik dem selv (Merolla & Zechmeister, 2009; Traugott et al., 2002). Det er med andre ord tilliten til inngruppen som stiger etter terrorangrep. Criado, Herreros, Miller, og Ubeda (2015) skriver at det er kjent fra tidligere forskning at etnisk heterogenitet fører til lavere nivå av generalisert tillit ettersom individer har en tendens til å begrense deres tillit til dem som er lik en selv. Samtidig viser de at det er flere som ikke finner denne sammenhengen, inkludert dem selv. Ifølge deres forskning, i et område som har vært preget av flere tiår med terror, ser det ikke ut til at tilliten til utgruppen blir påvirket på en negativ måte (s. 131, 148-149).

Etter terrorhandlingene i Norge ble det rapportert om høyere nivåer av generalisert og institusjonell tillit enn det som var tilfellet før angrepene fant sted. Noe som er verdt å merke seg er at det ikke var tilliten til inngruppen som steg mest, men det var i hovedsak tilliten til utgruppen, altså de med en annen nasjonalitet eller religion (Wollebæk et al., 2011; Wollebæk et al., 2012a, 2012b). Det at gjerningsmannen var en del av majoritetsbefolkningen kan tenkes å ha en dempende virkning på en eventuell reduksjon av tillit til utgruppen. Likevel forventes det ingen *økning* av tillit til utgruppen basert på tidligere forskning (Aly, 2013). Ifølge Haug (2016) er en rimelig antakelse at det begrensede omfanget av frykt i befolkningen kan være en del av forklaringen på det uventede funnet. Dette forklarer han ved at mistro ovenfor mennesker som er annerledes ofte forklares ut fra frykt (s. 22-23, 25). Andre mulige

forklaringer finnes f.eks. hos Rafoss (2015a); (2015b), og begrunnes med den lite polariserende retorikken som ble utført av politikerne og i avisenes leder- og kommentatorartikler i tiden etter angrepene.

Det at befolkningen ga uttrykk for at de ville distansere seg fra ham og hans anti-islamske verdensbilde og dermed endret holdningene sine bort fra hans syn for å unngå å bli assosiert med ham, en sammenheng som gjerne blir kalt for *black sheep*-effekten (Aarstad, 2013; Jakobsson & Blom, 2014; Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013). Denne sorte får-effekten er en måte å markere avstand på og er dermed også med på å styrke positive holdninger overfor utgruppen. Slik ville en sort får-effekt motvirket den forventede negative sammenhengen mellom terror og utgruppetillit (Haug, 2016, s. 25). Selv om utgruppetilliten steg etter 22. juli, argumenterer Haug (2016, s. 51-52) for at de ulike typene tillit utviklet seg tilnærmet likt fra 2011 til 2014 og at angrepene derfor ikke ser ut til å ha hatt noen spesielle effekter knyttet til utgruppetillit over tid. Svingningene i utgruppetillit må i så fall betraktes som uttrykk for generelle tillitsendringer, ikke for mekanismer knyttet til bestemte sosiale grupper, f.eks. sort får-effekten.

Ettersom tidligere forskning viser at tillit kan se ut til å beskytte mot frykt og den norske reaksjonen på terror var økt institusjonell tillit, og særlig utgruppetillit, rett etter angrepene skal jeg undersøke om også tillit til utgruppen kan være med på å beskytte mot frykt. Dette er særlig interessant ettersom terrorhendelsene det norske samfunnet har erfart ble utført av en person som var en del av inngruppen, mens terrortrusselen kom utenfra. Hvordan ser sammenhengen mellom tillit til utgruppen, her definert som de som har en annen religion enn deg selv, og frykt for terror ut? Ettersom de fleste terrorangrepene i Europa de siste årene har blitt utført av ekstreme islamister kan det være interessant å se om individer som har tillit til folk med andre religioner har lavere nivå av personlig eller nasjonal frykt for terror.

2.5.2 Betydning av partipolitisk ståsted

Etter 22. juli viste det seg å være partipolitiske forskjeller i hvem som deltok i folketogene og samlingene som fant sted i etterkant av terrorangrepene (Botvar, 2012). Individer som identifiserte seg med Høyre og Fremskrittspartiet deltok i mindre grad i disse samlingene. De som deltok var generelt mer positive til innvandring og innvandrere enn de som ikke deltok (Botvar, 2012, s. 9-10). Også internasjonalt har partipolitisk tilhørighet gitt ulike reaksjoner etter terrorangrep. Gadarian (2014) argumenterer for at det å bli eksponert for angrepene som

skjedde 9/11 i USA førte til at holdningene ovenfor George W. Bush spesielt, og hele det republikanske partiet generelt, ble mer positive. Dette skjedde uavhengig av individets egen partitilhørighet. Partitilhørighet kan derimot ha betydning for hvordan individer oppfatter trusler mot nasjonen (Gadarian, 2014). Med andre ord finner hun at partitilhørighet utgjør en forskjell i frykt, men ikke en forskjell i tillit til den politiske ledelsen. De som er bekymret er mer støttende til militær handling, Bush og hans politikk (Gadarian, 2010, 2014). Janoff-Bulman og Usoof-Thowfeek (2009) finner at trusler fører til en økt støtte til partiene på høyresiden, ettersom de er mer konservative og ofte blir assosiert med økt nasjonal sikkerhet (s. 82-83).

Forskning på reaksjonene etter 22. juli viser at tilhengerne av alle de politiske partiene mente at samfunnet var preget av mer samhold og fellesskap, og mindre motsetninger mellom etniske grupper i perioden rett etter terroren (Wollebæk et al., 2012b). Det var likevel forskjeller mellom partiene, hvor Arbeiderpartiets velgere var de som sluttet seg sterkest til de to påstandene, mens Fremskrittspartiet i minst grad. Etter ett år er bevegelsen omtrent tilbake til normaltilstanden når det gjelder begge påstandene, men det er likevel noen politiske variasjoner som vedvarer. Frp-velgerne skiller seg ut når det gjelder motsetninger mellom etniske grupper, hvor de mener at motsetningene har økt heller enn blitt redusert, i tillegg til at det er flere som mener at det har blitt vanskeligere å si offentlig hva man mener. Disse forskjellene var sterkest rett etter angrepene og ble redusert over tid (Wollebæk et al., 2012b, s. 18).

Det ser altså ut til å være en forskjell mellom hvordan særlig to av partiene oppfatter endringene i samfunnet etter terroren, selv om denne ulikheten har blitt redusert over tid. I perioden jeg undersøker, fra 2012-2014, har det skjedd en endring som kan være interessant å belyse i denne forbindelse. I 2013 var det Stortingsvalg og Arbeiderpartiets Jens Stoltenberg ble byttet ut mot Høyres Erna Solberg, noe nivåene av tillit til myndighetene, og delvis frykt for terror, kan tenkes å bli påvirket av. Jeg har valgt å skille mellom individer som anser seg selv til høyre eller venstre i den politiske aksene og skal undersøke om partitilhørighet utgjør en forskjell i tillit til myndighetenes terrorhåndtering, personlig og nasjonal frykt. I T1 er det dermed tillit til Stoltenberg og venstresiden som måles, mens det i T2 er tilliten til Solberg og høyresiden. Hvordan ser sammenhengen mellom politisk tilhørighet og institusjonell tillit ut? Er det en forskjell blant de som plasserer seg til høyre eller venstre når det kommer til personlig og nasjonal frykt, eller var det bare en forskjell i hvordan de med ulik

partitilhørighet oppfattet endringene i samfunnet rett etter terroren? Er sammenhengene like med de to ulike regjeringene?

2.5.3 Demografiske faktorer

Det er et gjennomgående funn at det er en kjønnsforskjell når det kommer til frykt for terror og kriminalitet, hvor kvinner gir uttrykk for å ha høyere nivå av frykt og bekymring sammenlignet med menn. I tillegg overvurderes risikoen for å bli utsatt for kriminalitet eller terror av kvinner og de føler seg mindre trygge sammenlignet med menn, på tross av at menn har større sannsynlighet for å bli utsatt for voldelige handlinger (Al-Badayneh et al., 2011, s. 34; Huddy et al., 2007; Huddy et al., 2002; Sinclair & LoCicero, 2010, s. 62-63). Også når det gjelder tillit til at myndighetene klarer å håndtere et nytt terrorangrep er det en kjønnsforskjell, hvor kvinner har høyere tillit enn menn (Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013). Forskning fra USA viser at de som har høyt nivå av frykt for terror er kvinner, de som har lav utdanning, unge, individer som ser mye på TV og de som har vært fysisk nærme et terrorangrep (Bali, 2007, s. 672). Kjønnsforskjell i frykt og tillit, da spesielt førstnevnte, er et av de mest etablerte funnene og er dermed selvsagt inkludert i analysene av frykt og tillit i denne oppgaven.

I følge Al-Badayneh et al. (2011) har individer med lav utdanning høyere nivå av frykt enn individer med høy utdanning (s. 35). Det samme finner også Huddy et al. (2002) som viser til en undersøkelse som viser at de med lav utdanning har større sannsynlighet for å være redd for terror enn de med høy utdanning (s. 491). Lavanco et al. (2008) finner derimot det motsatte, at individer med høy utdanning er mer bekymret for at terror skal ramme Italia enn individer med lav utdanning er (s. 219). Nivået av institusjonell tillit varierer blant annet med utdanningsnivå, hvor de med høy utdanning også er de som har høy tillit til myndighetene kan treffe de rette og nødvendige tiltakene for å beskytte Norge mot trusler (Wollebæk, Enjolras, et al., 2013). Ettersom det allerede er påvist en sammenheng mellom utdanningsnivå og tillit til myndighetenes terrorhåndtering i en norsk sammenheng blir individers utdanning tatt med i analysene. Dette gir også muligheten til å undersøke om det er en sammenheng mellom utdanningsnivå og frykt i en norsk sammenheng.

Det er ikke bare kjønn og utdanning som, ifølge litteraturen, kan påvirke nivåene av frykt og tillit, men også alder. Huddy et al. (2007) finner i sin studie av hvordan trusler påvirker utenrikspolitikk at de eldre føler seg tryggere enn hva de yngre individene gjør (s. 141). Etter

22. juli viser forskning at institusjonell tillit, utgruppetillit og generalisert tillit økte og det mest blant unge voksne og middelaldrene. Det er også mange unge som har fått økt tillit, men blant dem er også den største andelen som har blitt mer skeptiske. De eldste, som var mest positive i utgangspunktet, har blitt mer skeptisk til innvandring etter 22. juli, mens de mellom 25 og 54 har blitt litt mer positive (Wollebæk et al., 2011, s. 73). Over tid finner Haug (2016) ingen spesiell ungdomseffekt på generalisert tillit, eller tillit til bestemte grupper. Jeg har med alder i alle mine analyser ettersom det i en norsk sammenheng har vist seg at å ha en betydning for institusjonell tillit rett etter 22. juli, i tillegg til å ha en betydning for frykt i en internasjonal sammenheng.

Studier utført i kjølevannet av bombingene i Oklahoma og 9/11 argumenterer for at effektene av terror ikke var avgrenset til de som bor i nærheten av angrepet, men at effektene kunne finnes hos individer i hele landet (Bux & Coyne, 2009, s. 2937). Huddy et al. (2007) finner derimot i sin studie av hvordan trusler påvirker utenrikspolitikk, at nærhet til hendelsen påvirker nivået av personlig frykt (s. 136). Det samme finner Huddy og Feldman (2011), hvor analysene viser at individer som Nord-Øst i USA hadde høyere nivå av personlig frykt enn Amerikanere i resten av landet (s. 461). I Norge finner Thoresen, Aakvaag, Wentzel-Larsen, Dyb, og Hjemdal (2012) at frykten etter 22. juli var høyere blant individer som bodde i Oslo enn i resten av landet. Bosted er, på bakgrunn av dette, tatt med i alle analysene for å se om bosted i en norsk sammenheng har noe å si for institusjonell tillit, personlig eller nasjonal frykt.

Da terroren rammet Norge var det særlig barn og unge som mistet livet ettersom angrepet var rettet mot en politisk ungdomsleir. Wollebæk et al. (2012a) skriver i denne forbindelse; «The fear and emotion connected with losing children and youth is particularly strong and probably evokes strong identification in the population» (s. 36). Jeg har på bakgrunn av dette valgt å ta med en variabel for om det er barn under 15 år i husholdningen i mine analyser. Dette for å kunne se om det å ha barn har en innvirkning på individers nivå av institusjonell tillit, personlig eller nasjonal frykt.

2.6 Hypoteser

Litteraturgjennomgangen ovenfor gir ulike forventninger til hvordan individers nivå av tillit til myndighetene, personlig og nasjonal frykt for terror kan ha utviklet seg og hvordan

sammenhengen mellom tillit og frykt ser ut. De fleste ovennevnte bidragene undersøker i tillegg korttids- eller langtidseffekter av terrorangrep. Dette skiller seg fra denne oppgaven, som ser på utviklingen av institusjonell tillit, personlig og nasjonal frykt i samfunnet over en 2-års periode. Den internasjonale forskningen viser til at terrorangrep og -trusler fører til økt personlig og nasjonal frykt, som igjen fører til økt institusjonell tillit. Huddy og Feldman (2011) viser i tillegg at personlig frykt er en korttidsvirkning, mens nasjonal frykt er en langtidsvirkning. Forskning etter 22. juli viser at den høye generaliserte og institusjonelle tilliten som preger det norske samfunnet ser ut til å ha beskyttet mot personlig og nasjonal frykt. Hvordan utvikler nivået av institusjonell tillit, personlig og nasjonal frykt seg i Norge i en periode uten et terrorangrep, men etter vi har opplevd terror og en terrortrussel mot Norge?

På den ene siden så kan det forventes at nivået av institusjonell tillit kan synke og at frykten, både personlig og nasjonal, kan stige. Dette ettersom rapporten til Gjørsv-kommisjonen kom ut i 2012 og kritiserte myndighetenes terrorhåndtering kraftig. I rapporten kommer det tydelig frem at myndighetene ikke lyktes med å beskytte samfunnet godt nok mot terror, noe som kan tenkes å svekke den institusjonelle tilliten. I tillegg kan både personlig og nasjonal frykt øke hvis man har lav tillit til at myndighetene kan klare å forebygge fremtidige terrorangrep. Utviklingen kan dermed gå i retning mindre tillit og mer frykt. På den andre siden kan det derimot tenkes at tilliten til myndighetene er så stor at kritikken etter 22. juli ikke er nok til at tilliten synker. Hvis tilliten står så sterkt er det nærliggende å forvente at tilliten også kan beskytte mot en økt personlig eller nasjonal frykt over tid. Særlig når perioden jeg undersøker avsluttes med en slags test av myndighetenes terrorhåndtering, og et angrep ikke finner sted, kan det tenkes at dette bidrar til en økt tillit. Dette hvis man tror at årsaken til at det ikke skjedde et angrep var fordi myndighetene klarte å forhindre det.

Sammenhengene i internasjonal forskning, ved at høy frykt henger sammen med høy tillit, ser ikke ut til å passe i en norsk kontekst. Det norske samfunnet er et høytillitssamfunn hvor nivået av tillit er mye høyere enn sammenlignet med internasjonale nivåer og nivået av frykt mye lavere sammenlignet med andre land. Det er derfor grunn til å anta at utviklingen i Norge skiller seg fra hva den internasjonale forskningen tilsier. Ett år etter 22. juli var nivåene av tillit omtrent tilbake til der de var før angrepene og samfunnet var preget av lavt nivå av personlig og nasjonal frykt, samt høy institusjonell tillit. I tillegg viste samfunnet høy grad av resiliens i møte med terror. Det er derfor sannsynlig å anta at det fortsatt vil være en kobling mellom frykt og tillit i mitt materiale, at denne koblingen vil være lik den Wollebæk, Steen-

Johnsen, et al. (2013) har funnet etter terroren, og at tillit også vil beskytte mot frykt i perioden jeg undersøker. Utviklingen av institusjonell tillit mener jeg mest sannsynlig ikke vil endres betydelig, eventuelt en liten økning som et resultat av terrortrusselen. Når det kommer til personlig frykt anser jeg det som sannsynlig at nivået holder seg lavt, det samme gjelder nivået av nasjonal frykt selv om denne typen frykt har større sannsynlighet for å øke litt som et resultat av terrortrusselen. Forventningene vil bli undersøkt ved hjelp av følgende hypoteser:

H1: Individens personlige frykt stiger ikke merkbart fra 2012 til 2014

H2: Individens nasjonale frykt stiger ikke merkbart fra 2012 til 2014

H3: Den høye institusjonelle tilliten opprettholdes gjennom perioden

H4: Tillit beskytter mot frykt

Hvordan det norske samfunnet ble oppfattet etter terrorangrepene var noe ulikt avhengig av politisk tilhørighet (Wollebæk et al., 2012b). I internasjonal forskning viser det seg at trusler mot nasjonen blir oppfattet forskjellig avhengig av partitilhørighet, men at den institusjonelle tilliten stiger etter et terrorangrep, uavhengig av hvor man plasserer seg politisk sett (Gadarian, 2010, 2014). Betydningen av partitilhørighet over tid er også interessant å undersøke ettersom det mellom de to måletidspunktene jeg bruker var regjeringsskifte. I T1 var det Jens Stoltenberg og Arbeiderpartiet som styrte, mens det i T2 var, og fortsatt er, Erna Solberg og Høyre. Om partitilhørighet påvirker tillit til myndighetenes terrorhåndtering, personlig eller nasjonal frykt undersøkes ved hjelp av følgende hypoteser:

H5: Partitilhørighet påvirker utviklingen av personlig og nasjonal frykt

H6: Partitilhørighet påvirker ikke utviklingen av tillit til myndighetene

Det er et svært etablert funn at kvinner har høyere nivå av personlig og nasjonal frykt enn hva menn har og at de også har høyere nivå av institusjonell tillit. Sammenhengen mellom alder, utdanning, bosted og frykt/tillit er dermed mindre etablert, hvor noen finner at det har en betydning, mens andre ikke. På bakgrunn av dette har jeg valgt å undersøke hvilke demografiske variabler som påvirker utviklingen av institusjonell tillit, personlig og nasjonal frykt i en norsk kontekst. Ettersom funnene angående kjønn har vist seg å gjelde på tvers av landegrensler forventer jeg også at kjønn skal ha en betydning for tillit og frykt i en norsk sammenheng. Det er også interessant å se hvordan denne eventuelle betydningen endres over

tid. På den ene siden kan det derfor forventes at mine finn ikke skiller seg betydelig fra ovennevnt forskning. På den andre siden er funnene angående de andre demografiske variablene mer varierende i tillegg til at Norge og det norske høytillitssamfunnet skiller seg fra andre land og samfunn som har blitt utsatt for terror. Tilliten er uvanlig høy, både den generaliserte og den institusjonelle, og frykten uvanlig lav. Det kan derfor også tenkes at det er forskjeller i hvilken betydning de demografiske variablene har. I en norsk sammenheng har kjønn vist seg å ha betydning for nivå av frykt og tillit, noe også alder og utdanning har gjort. Bosted hadde ingen betydning for frykt og tillit etter 22. juli, men i en internasjonal sammenheng påvirker det i noen tilfeller individers personlige frykt. Ettersom angrepene 22. juli var rettet mot barn og unge kan det forventes at individer som har barn i husholdningen kan ha et høyere nivå av personlig frykt sammenlignet med de som ikke har barn.

3 Data og metode

I dette kapittelet skal jeg redegjøre for datamaterialet og utvalget som benyttes i analysene. Restriksjoner knyttet til utvalget og målestøy vil bli presentert og forklart, samt en beskrivelse av variablene som benyttes og operasjonaliseringen av dem.. Den valgte analysestrategien, lineær regresjonsanalyse (OLS) vil så bli beskrevet, før det til slutt kommer en deskriptiv oversikt over de uavhengige variabelenes fordeling på de avhengige variablene.

3.1 Datamateriale og utvalg

Datagrunnlaget for denne oppgaven er hentet fra prosjektet «Social media and the new public sphere – consequences for democracy and citizenship», ledet av Institutt for Samfunnsforskning (ISF). Undersøkelsen er i utgangspunktet en befolkningsundersøkelse om bruk av sosiale medier, tillit og sivilt politisk engasjement, men har også blitt brukt til å si noe om hvordan samfunnet har blitt påvirket av terroren 22. juli 2011 (Wollebæk et al., 2011, s. 7). Dataene jeg benytter meg av er samlet inn våren 2012 (4.5.-24.5.) og høsten 2014 (28.8.-9.10.).

Mitt analyseutvalg består kun av respondenter som har deltatt på begge tidspunkt. I den første runden (T1), av mine analyser, ble det trukket ut 4000 respondenter som var «aktive brukere av sosiale medier». Dette innebærer at respondenten har oppgitt å bruke Facebook flere ganger i uken, eller Twitter ukentlig. Hovedundersøkelsen er dermed kun sendt ut til respondenter som oppfyller dette kriteriet, noe som fører til at utvalget ikke er et representativt utvalg av befolkningen. I den andre runden (T2), er utvalget landsrepresentativt, men ved bruk av personer som allerede har deltatt tidligere. Ettersom det er skjevheter i utvalget, ved at det blant annet er stor overvekt av respondenter som er brukere av sosiale medier, fører dette til en viss usikkerhet og at funnene i analysene ikke kan generaliseres direkte til befolkningen. Likevel gjør det brede utvalget og sikringsmekanismene i forskningsdesignet, f.eks. at jeg har inkludert en del bakgrunnsvariabler med betydning for utfallsvariabelen, at det likevel er rimelig å anta at sammenhengene gjelder for brede lag av befolkningen. Selv om et landsrepresentativt utvalg kunne vært foretrukket, er det ikke en forutsetning for å kunne teste mekanismer på en interessant måte. Nøyaktig hva denne samplingsmetoden medfører for statistiske uregelmessigheter sammenlignet med hva et

landsrepresentativt utvalg ville vist er uvisst. Utvalget er uansett så bredt at resultatene er interessante på tross av at de ikke er representative for hele befolkningen.

3.2 Restriksjoner, måletidspunkt og målestøy

Det er noen usikkerhetsmomenter, eller målestøy, som kan påvirke dataene. De skiller for eksempel ikke mellom utviklingstrekk som skyldes 22. juli, eller andre enkelthendelser - slik som regjeringsskiftet og terrortrusselen. Andre forhold som kan trekkes frem er at den første runden med datainnsamling foregikk samtidig med rettsaken som fulgte etter 22. juli, noe som kan tenkes å kunne bidra til forhøyet frykt ettersom saken er langt fremme i befolkningens bevissthet. Ved det første måletidspunktet har det gått omtrent 10 måneder siden Norge ble utsatt for terroren og tidligere forskning viser at nivået av tillit omtrent er tilbake til slik de var før terrorangrepene (Wollebæk et al., 2012b). Nivåene av institusjonell tillit, personlig og nasjonal frykt i T1 kan tenkes å være påvirket av den nylig publiserte rapporten til 22. juli-kommisjonen. Høsten 2013, året etter, var det Stortingsvalg, noe som endte med regjeringsskifte. Arbeiderpartiet (Ap) og Jens Stoltenberg ble byttet ut med Høyre (H) og Erna Solberg. Dette skifte kan tenkes å særlig kunne påvirke nivå av tillit til myndighetenes terrorhåndtering både positivt og negativt, avhengig av partitilhørighet. I tillegg ble det forhøyede trusselnivået informert om rett før innsamlingen av den andre runden.

Terrortrusselen er en eksogen hendelse, noe som betyr at jeg kan måle faktisk endring i variablene jeg undersøker, men jeg kan likevel ikke si at endringen skyldes trusselen alene. Terrortrusselen kan tenkes å kunne føre til noen korttidsendringer for tillit og frykt og dermed «forstyrrer» utviklingstrekkene i samfunnet. Ettersom jeg undersøker hvordan tillit og frykt utvikles i det norske samfunnet mellom 2012 og 2014 kan det føre til at jeg fanger opp endringer som også skyldes den økte terrortrusselen.

Det går lang tid mellom måletidspunktene mine og både kjente og ukjente hendelser kan derfor tenkes at påvirker resultatene. Terrorangrepet 22. juli, den påfølgende rettsaken, Gjørvekommisjonens rapport og regjeringsskiftet må tas hensyn til i tolkningen av analysene, ettersom det ikke kan utelukkes at noen av endringene har en sammenheng med disse. Det kan også hende at jeg fanger opp effektene av flere forskjellige hendelser som jeg ikke kan skille fra hverandre. De to analysene av frykt, heretter omtalt som fryktanalysene, kan tenkes å bli mest påvirket av det forhøyede trusselnivået. Tillitsanalysen kan derimot tenkes å være påvirket av både trusselen, rapporten og regjeringsskiftet, samt andre, mer uventede faktorer.

I tillegg til ovennevnt målestøy er det også noen begrensninger knyttet til utvalget. Som sagt, består panelet av aktive brukere av sosiale medier. Dette betyr for det første at utvalget ikke er et representativt utvalg av den norske befolkningen, noe som innebærer at jeg heller ikke kan generalisere funnene til befolkningen. Det kan for det andre ha konsekvenser for utvalget siden sosiale medier er mindre utbredt i deler av befolkningen, for eksempel blant eldre. Gjennomsnittsalderen til respondentene er høy (48 år), noe som betyr at de yngre likevel ikke er overrepresentert i utvalget (for mer informasjon om respondentens alder, se kapittel 3.3.6). Jeg har også gjort noen restriksjoner på analyseutvalget, ved at respondenten må ha svart på alle spørsmålene på begge tidspunkt for å bli med i analysene. Dette er gjort for å få et stabilt panel, altså at N er lik i alle analysene, noe som er viktig for å kunne sammenligne resultatene. På tross av disse restriksjonene ved bruk av analyseutvalget anser jeg fordelene ved bruk av datamaterialet som større enn ulempene. Dette ettersom jeg ved bruk av analyseutvalget kan sammenligne de samme individene på to tidspunkt for å undersøke deres tillit til myndighetene, personlig og nasjonal frykt for terror. I tillegg vil ikke utvalget variere fra tidspunkt til tidspunkt på grunn av tilfeldigheter i samplingen eller utvalgenes sammensetning. Restriksjonene må tas hensyn til når jeg tolker resultatene, men jeg kan likevel si noe om utviklingen og med rimelig grad av sikkerhet anta at funnene kan generaliseres til store deler av den norske befolkningen.

3.3 Operasjonalisering av variablene

I det følgende beskrives operasjonaliseringen av variablene jeg har benyttet meg av. Først presenterer jeg personlig og nasjonal frykt, som er de avhengige variablene i de to første analysene. Etter dette vil institusjonell tillit, som er den avhengige variabelen i den tredje analysen beskrives. Deretter vil de to forklaringsvariablene, generalisert tillit og utgruppetillit, som er felles for disse analysene beskrives. Til slutt redegjør jeg for forklaringsvariablene som er felles for alle analysene.

3.3.1 Analyse 1: personlig frykt

Den avhengige variabelen i den første analysen er en kategori-variabel på ordinalnivå som måler individers grad av personlig frykt for terror. Spørsmålet som er stilt respondentene lyder som følger: *I hvilken grad er du bekymret for at framtidige terrorhandlinger skal ramme*

deg, din familie eller vennene dine? Før omkodningen min er svaralternativene organisert på en skala med fire kategorier.

Tabell 1. Fordeling på den avhengige variabelen personlig frykt

Personlig frykt	T1		T2	
	N	%	N	%
Svært bekymret	54	2.42	47	2.11
Nokså bekymret	332	14.91	338	15.18
Ikke særlig bekymret	1481	66.50	1437	64.53
Ikke bekymret i det hele tatt	360	16.17	405	18.19
Total	2227	100	2227	100

Variabelen for *personlig frykt* er kodet om til en *dummyvariabel*. De som har svart at de er svært eller nokså bekymret for at fremtidige terrorhandlinger skal ramme dem, deres familie eller venner har fått verdien 1. Disse blir omtalt som de som har personlig frykt, ettersom de oppgir å være bekymret. Respondenter som har svart at de ikke er særlig bekymret eller at de ikke er bekymret i det hele tatt har fått verdien 0. Dette ettersom de kjennetegnes ved å ikke ha personlig frykt, selv om de kan være litt bekymret.

Variabelen er omkodet til en dummy ettersom jeg er opptatt av frykt kontra ikke frykt. Det vil derfor være av større interesse å se på individer som f.eks. går fra å ikke ha personlig frykt til å få personlig frykt enn det å få litt mer enn utgangspunktet, noe som lettere kan skyldes tilfeldigheter. Ved å bruke fire kategorier kunne regresjonskoeffisienten skyldes endringer innad blant de respondentene som ikke har frykt, eller blant de som har det. Dette ved at respondenten f.eks. kan bevege seg fra «ikke bekymret» til «ikke bekymret i det hele tatt». Variabelen måler i utgangspunktet grad av bekymring for at et terrorangrep skal ramme respondenten, deres familie eller venner. I likhet med annen norsk forskning (Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013), bruker jeg bekymring som en proxy for grad av frykt for terror.

3.3.2 Analyse 2: nasjonal frykt

Den avhengige variabelen i den andre analysen er også en kategori-variabel på ordinalnivå med fire kategorier. Denne måler individers grad av nasjonal frykt for terror. Spørsmålet som er stilt respondentene lyder som følger: *Hvor bekymret er du for at det vil skje nye terrorangrep i Norge i nær framtid?* Svaralternativene før omkodningen er organisert på en skala, fra *Svært bekymret* til *Ikke bekymret i det hele tatt*, som illustrert i tabellen under.

Tabell 2. Fordeling på den avhengige variabelen nasjonal frykt

Nasjonal frykt	T1		T2	
	N	%	N	%
Svært bekymret	72	3.23	68	3.05
Nokså bekymret	444	19.94	544	24.43
Ikke særlig bekymret	1367	61.38	1372	61.61
Ikke bekymret i det hele tatt	344	15.45	243	10.91
Total	2227	100	2227	100

Variabelen for *nasjonal frykt* er, i likhet med den avhengige variabelen i oppgavens første analyse, kodet om til en dikotom dummyvariabel. De som har svart at de er svært eller nokså bekymret for at det skal skje et nytt terrorangrep i Norge i nær fremtid har fått verdien 1. Disse blir omtalt som de som har nasjonal frykt, ettersom de oppgir å være bekymret. Respondenter som har svart at de ikke er særlig bekymret eller at de ikke er bekymret i det hele tatt har fått verdien 0, i likhet med variabelen for personlig frykt.

3.3.3 Analyse 1 & 2: generaliserttillit og utgruppetillit

I dette underkapittelet vil de to primære forklaringsvariablene i fryktanalysene presenteres. Begge variablene måler en form for tillit, nærmere bestemt generalisert tillit og utgruppetillit. De er også begge omgjort til dummyvariabler. Denne inndelingen er gjort ettersom jeg er mest interessert i å undersøke respondenter som har lav tillit, eller som ikke har det (Skog, 2013, s. 352). Ved å dele variablene inn på denne måten får man bedre frem en faktisk endring enn hva man får ved å ha en gradert versjon. Dette ettersom respondenter som har en endring da vil gå fra å ha liten tillit til å ikke ha det, eller motsatt, i stedet for å endres til å ha litt mindre eller litt mer tillit.

Generalisert tillit. For å undersøke sammenhengen mellom tillit og de to ulike formene for frykt brukes to mål på tillit, hvor det ene er generalisert tillit. Denne variabelen er målt ved hjelp av følgende spørsmål: *Vil du si at de fleste mennesker er til å stole på, eller at man ikke kan være forsiktig nok i omgangen med andre mennesker?* Dette spørsmålet er standardmål på generalisert tillit i internasjonal sammenheng (Bjørnskov, 2007, s. 2). Svaralternativene består av en skala fra 1-10, hvor den ene enden er *man kan ikke være forsiktig nok* (1), mens den andre enden er *de fleste mennesker er til å stole på* (10). Variabelen er kodet om til en dummy hvor de som har svart fra 1-5 har fått verdien 1, mens resten har fått verdien 0. Verdien 1 viser til de som har lav tillit, mens 0 viser til de som har høy generalisert tillit. Oversikt over frekvensfordelingen finnes i tabellen under.

Tabell 3. Fordeling på variabelen generalisert tillit

	T1		T2	
	N	%	N	%
1	85	3,82	59	2,65
2	77	3,46	58	2,60
3	187	8,4	95	4,27
4	140	6,29	165	7,41
5	257	11,54	147	6,6
6	207	9,3	248	11,14
7	387	17,38	340	15,27
8	535	24,02	621	27,89
9	241	10,82	351	15,76
10	111	4,98	143	6,42
Total	2227	100	2227	100

Utgruppetillit. Den andre tillitsvariabelen som brukes som uavhengig variabel er utgruppetillit. Variabelen er målt ved spørsmålet: *Hvor mye stoler du på ulike grupper av mennesker?* Jeg har benyttet meg av et av spørsmålets alternativ, som er: *Mennesker som har en annen religion.* Svaralternativene går består av *Stoler ikke på i det hele tatt, Stoler bare på i noen grad, Stoler ganske mye på, Stoler helt og holdent på og Vet ikke/vil ikke svare*, som vist i tabellen under. Ettersom jeg er mest interessert i å sammenligne de som har lav utgruppetillit med de som ikke har lav utgruppetillit er variabelen kodet om slik at de to første kategoriene har fått verdien 1, lav utgruppetillit, mens de andre har fått verdien 0. Ettersom referansegruppen da består av respondenter som både har tillit til utgruppen og som ikke vet eller ikke vil svare, blir de omtalt som de som ikke har liten utgruppetillit.

Tabell 4. Fordeling på variabelen utgruppetillit

	T1		T2	
	N	%	N	%
Stoler ikke på i det hele tatt	154	6,92	173	7,77
Stoler bare på i noen grad	803	36,06	729	32,73
Stoler ganske mye på	1000	44,9	1066	47,87
Stoler helt og holdent på	47	2,11	45	2,02
Vet ikke/vil ikke svare	223	10,01	214	9,61
Total	2227	100	2227	100

3.3.4 Analyse 3: institusjonell tillit

Den avhengige variabelen i den tredje, og siste, analysen er i likhet med de to andre en kategori-variabel på ordinalnivå. Denne variabelen måler individers grad av institusjonell tillit

ved et spørsmål som går direkte på myndighetenes terrorhåndtering. Spørsmålet lyder som følger: *hvor stor tillit har du til at myndighetene klarer å forhindre nye, store terrorangrep i Norge?* Spørsmålet har en skala med fem svaralternativer i T1 og seks i T2, som illustrert i tabellen under.

Tabell 5. Fordeling på den avhengige variabelen institusjonell tillit

Institusjonell tillit	T1		T2	
	N	%	N	%
Svært stor tillit	73	3.28	97	4.36
Nokså stor tillit	846	37.99	1064	47.78
Verken eller	749	33.63	694	31.16
Liten tillit	479	21.51	301	13.52
Ingen tillit	80	3.59	71	3.19
Total	2227	100	2227	100

Variabelen for institusjonell tillit er behandlet tilnærmet likt som de som andre avhengige variablene, blant annet ved at den er kodet om til en dummyvariabel. De respondentene som har svart at de har liten eller ingen tillit til at myndighetene klarer å forhindre nye terrorangrep mot landet har fått verdien 1, mens resten har fått verdien 0. Variabelen er konstruert på denne måten ettersom jeg ønsker å måle sannsynligheten for å ha liten tillit, samt at det er vanlig å gi den gruppen med lavest N verdien 1. Gruppen med verdien 0 viser i dette tilfellet til de som ikke har liten tillit. Dette betyr ikke nødvendigvis at de har stor tillit, ettersom individene som har svart *verken eller* også er i denne gruppen. Denne variabelen kunne vært behandlet som en kontinuerlig variabel selv om den er på ordinalnivå. Dette ettersom den har over fem kategorier og det kan argumenteres for at det kunne vært teoretisk meningsfullt. Jeg har derimot valgt en dikotom inndeling, noe som er gjort for å kunne sammenligne med de andre analysene. Variabelen måler grad av tillit til myndighetenes terrorhåndtering. Ettersom myndighetene inngår i den institusjonelle tilliten, gir det mening å snakke om institusjonell tillit basert på den tilliten respondentene har til myndighetenes terrorhåndtering.

3.3.5 Analyse 3: forklaringsvariabel

Den primære forklaringsvariabelen i analysen av tillit til myndighetenes terrorhåndtering er frykt, ettersom jeg er ute etter å undersøke sammenhengen mellom frykt og institusjonell tillit. Variabelen som blir brukt som mål på frykt er slått sammen av variabelen for personlig frykt og for nasjonal frykt, som er de avhengige variablene i de to andre analysene. Årsaken til at de er slått sammen til en variabel i denne analysen er fordi respondentene som har personlig

frykt ofte også har nasjonal frykt og omvendt. Ved å inkludere denne fryktvariabelen får jeg undersøkt sammenhengen mellom frykt og tillit til myndighetene, og kan dermed undersøke den antatte beskyttelsesmekanismen til tillit grundigere.

Frykt. Variabelen for frykt er satt sammen av variablene for personlig og nasjonal frykt. Den nye fryktvariabelen er kodet slik at individene som har personlig eller nasjonal frykt får verdien 1, mens de individene som verken har personlig eller nasjonal frykt får verdien 0. Fordelingen vises i tabellen under.

Tabell 6. Deskriptiv statistikk, uavhengig fryktvariabel

	T1		T2	
	N	%	N	%
Har personlig eller nasjonal frykt	633	28,42	670	30,09
Har ikke personlig eller nasjonal frykt	1594	71,58	1557	69,91
Total	2227	100	2227	100

3.3.6 Felles forklaringsvariabler i alle analysene

I alle analysene er variablene for partitilhørighet, kjønn, alder, utdanning, bosted og om respondenten bor med barn under 15 år tatt med. Disse vil kort bli redegjort for her.

Partitilhørighet. Etter 22. juli var det delte oppfatninger om hvordan samfunnet hadde utviklet seg i retning mer eller mindre åpenhet og mulighet for å si offentlig hva man mener (Wollebæk et al., 2012b). Dette skillet var tydelig hos individer som identifiserte seg med Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet, hvor retningen gikk motsatt vei. Jeg har på bakgrunn av dette valgt å ta med partitilhørighet i alle analysene for å undersøke om det har en sammenheng med tillit til myndighetene, personlig eller nasjonal frykt og utviklingen av disse over tid. Variabelen var opprinnelig en skala fra 0-11 hvor man skulle plassere seg til venstre eller høyre politisk sett. Denne er kodet om til tre kategorier; en for venstre, en for midten og en for høyre. Den midterste kategorien er referansekategorien i analysene.

Kjønn. I følge tidligere forskning er kjønn en viktig forklaring når det gjelder hvem som er bekymret for terror (se kapittel 2.5.3). Kvinner ser ut til å ha høyere personlig og nasjonal frykt, både i internasjonal og nasjonal kontekst. I Norge viser det seg også at kvinner har høyere nivå av institusjonell tillit sammenlignet med menn. Analysene vil derfor undersøke betydningen kjønn har for institusjonell tillit i tillegg til personlig og nasjonal frykt, samt

hvordan sammenhengen mellom kjønn og de avhengige variablene utvikler seg i perioden jeg undersøker. Variabelen er kodet slik at kvinner har verdien 1 og menn verdien 0.

Alder. Etter 22. juli viste det seg at ungdom særlig lot seg påvirke av terroren (Wollebæk et al., 2012b). Alder har også vist seg å ha en sammenheng med institusjonell tillit og frykt for terror i internasjonal forskning. Jeg undersøker derfor om alder har en betydning for utviklingen av tillit og frykt i Norge. Variabelen er sentrert rundt 25 år, som innebærer at verdien 0 = 25 år, og med en enhets økning stiger alderen med ett år. Den gjennomsnittlige alderen i analyseutvalget er 48 år, den yngste respondenten er 16 år og den eldste er 86 år.

Utdanning. I en norsk sammenheng har det høye nivået av utdanning blitt brukt til å begrunne det stigende nivået av tillit i samfunnet (Wollebæk et al., 2011). Jeg har på bakgrunn av dette valgt å ta med utdanning i mine analyser. Dette for å undersøke sammenhengen mellom lengden på utdannelsen og tillit til myndighetenes terrorhåndtering, men også hvordan utdanning henger sammen med frykt. Sammenhengen mellom utdanning og tillit er litt uklar. I Norge finner Wollebæk, Enjolras, et al. (2013) at det er en sammenheng mellom utdanning og institusjonell tillit, mens i internasjonal forskning er funnene noe sprikende (se kapittel 2.5.3). Det kan derfor være interessant å se hvordan sammenhengen mellom utdanning, tillit og frykt utvikles fra 2012-2014 i en norsk kontekst. Variabelen består av alternativene: *grunnskoleutdanning, videregående utdanning, fagutdanning/yrkesutdanning/fagbrev, universitets-/høyskoleutdanning inntil 4 år og universitets-/høyskoleutdanning med mer enn 5 år.* Jeg har kodet den slik at de respondentene som har universitets-/høyskoleutdanning inntil 4 år fungerer som referansekategori. Dette er gjort ettersom det er den kategorien med flest respondenter. I analysene blir de resterende kategoriene behandlet som dummyvariabler.

Bosted. Nærhet til en hendelse har i noen tilfeller vist seg å påvirke individers nivå av frykt, mens i andre tilfeller har det ingen betydning (Bux & Coyne, 2009; Huddy et al., 2007). Jeg har på bakgrunn av dette bosted med i analysene for å undersøke om det er en sammenheng mellom bosted og nivå av institusjonell tillit, personlig eller nasjonal frykt over tid.

Variabelen er en dummy som skiller mellom om respondenten bor i Oslo/Akershus eller et annet sted i landet. Den er kodet slik at de som bor i Oslo/Akershus har fått verdien 1, resten 0. Denne inndelingen er veldig grov, men er gjort ettersom det kan tenkes at terrortrusselen oppfattes som litt større i Oslo/Akershus enn i resten av landet.

Har barn. Om respondenten bor med barn under 15 år eller ikke er tatt med i analysene uten at det foreligger mye forskning på om dette har en sammenheng med nivå av institusjonell tillit, personlig eller nasjonal frykt. Ettersom angrepet på Utøya 22. juli var rettet mot barn og unge kan det tenkes at dette påvirker individer som har barn og gjør terroren enda mer skremmende (Wollebæk et al., 2012a). Terrortrusselen sommeren 2014 virket i tillegg skremmende for noen foreldre (Bergland & Røseth, 2014). Dette kom til uttrykk ved at flere fotballag valgte å trekke seg fra Norway Cup (som ble arrangert i Oslo rett etter terrortrusselen ble kjent), ettersom de var bekymret for at noe skulle skje med barna (Bergland & Røseth, 2014). Jeg har derfor valgt å ta med en variabel for om respondenten har barn eller ikke i husholdningen for å se om dette kan ha en sammenheng med opplevd frykt spesielt, men også tillit. Variabelen er kodet slik at de individene som bor med barn får verdien 1, resten 0.

3.4 Analysestrategi

I dette underkapittelet vil jeg kort redegjøre for forskningsdesignet mitt og bakgrunnen for de metodologiske valgene. Når den avhengige variabelen i en analyse er dikotom, slik som mine tre avhengige variabler, er det mest vanlig å benytte seg av logistisk regresjonsanalyse. På tross av dette har jeg valgt å benytte meg av lineær regresjonsanalyse, noe som begrunnes i avsnittet under.

3.4.1 Lineær regresjonsanalyse, OLS

Lineær regresjon brukes blant annet for å undersøke styrken og retningen av sammenhengen mellom en avhengig og flere uavhengige variabler (Skog, 2013, s. 214, 259). I mitt tilfelle, om det er en sammenheng, samt styrken og retningen på sammenhengen, mellom de uavhengige variablene og frykt eller tillit. De viktigste forklaringsvariablene er generalisert tillit og utgruppetillit i fryktanalysene, mens det er frykt i tillitsanalysen. Hvordan disse, og de andre uavhengige variablene, korrelerer med de avhengige variablene vil bli undersøkt med en lineær regresjonsanalyse, eller OLS. Den generelle ligningen for en multiplert lineær regresjonsanalyse ser ut som følger (Skog, 2013, s. 261):

$$Y = b_0 + b_1 * X_1 + b_2 * X_2 + b_k * X_k + \varepsilon$$

I ligningen viser Y til den avhengige variabelen, mens X 'ene viser til de ulike uavhengige variablene. Parameteren b_0 viser til konstantleddet og betegner gjennomsnittlig verdi på den avhengige variabelen blant de som har verdien 0 på samtlige uavhengige variabler.

Parameteren b_1 måler økningen i den avhengige variabelen dersom den uavhengige variabelen X_1 øker med en enhet mens de andre uavhengige variablene forblir uforandret. På samme måte måler b_2 hvor mye den avhengige variabelen øker dersom den uavhengige variabelen X_2 øker med en enhet mens de andre uavhengige variablene forblir uforandret. ε betegner restleddet, som er effekten av alle ikke-observerte årsaksfaktorer (Skog, 2013, s. 261-262). I mitt tilfelle er alle variablene, med unntak av alder og alder kvadrert, dummyvariabler. Parameterverdien forteller dermed hvor mye mer, eller mindre, av den avhengige variabelen som finnes hos respondentene med koden 1 enn det gjør hos dem med koden 0 (Skog, 2013, s. 313). Med andre ord, om respondentene som har verdien 1 har mer eller mindre frykt eller tillit sammenlignet med respondentene som har verdien 0.

Det oppstår to problemer ved bruk av en dikotom avhengig variabel i lineær regresjon. For det første kan jeg få urealistiske prediksjoner som er over 1 eller under 0. Dette er ikke et problem ettersom det er gjennomsnittsendringene som undersøkes, hva enkeltprediksjonene viser er uinteressant. For det andre forutsetter lineær regresjon en rett linje og at variansen i residualene er den samme. Logistisk regresjon løser disse problemene, men jeg har likevel ikke valgt å benytte meg av denne metoden, et valg som er basert på flere årsaker. Den første, og viktigste grunnen, er at man ikke uten videre kan sammenligne logit fra to ulike tidspunkt. Dette ettersom de uobserverte variablene kan påvirke den avhengige variabelen ulikt på de forskjellige tidspunktene. Det finnes ulike *marginaleffekter* som kunne vært brukt for å løse dette, ettersom man ved bruk av en slik beregningsmåte kan sammenligne på tvers av tid og utvalg (Mood, 2010). Grunnen til at jeg ikke har valgt å benytte meg av marginaleffekter er ettersom jeg ønsker å sammenligne ulike koeffisienter på ulike tidspunkt og for forskjellige grupper, noe som ikke lar seg gjøre ved hjelp av en type marginaleffekt (Mood, 2010). *First difference* kunne vært en relevant analyseteknikk ettersom jeg har informasjon om de samme respondentene på to tidspunkt. Grunnen til at jeg ikke har valgt first difference er blant annet fordi ved bruk av denne metoden vil respondentene med negativ endring få samme verdi som respondentene med positiv endring. Det vil si at de som for eksempel endrer nivå av frykt til å oppleve *mer* frykt i T2 enn de gjorde i T1 får samme verdi som de som endrer seg til å oppleve *mindre* frykt i T2 enn hva de gjorde i T1. Dette anser jeg som problematisk ettersom jeg ikke nødvendigvis forventer at de skal ha lik verdi. I tillegg vil effekten av både

observerte, og uobserverte, tidskonstante variabler bli eliminert ved bruk av denne metoden. Det å anta at de uobserverte variablene er konstante over tid utgjør ikke noe problem, men det er derimot problematisk at effekten til de observerte variablene som ikke varierer over tid elimineres (Firebough, 2008, s. 136-138). Dette fører til at det ikke er mulig å estimere effekten hos respondenter som ikke har en endring, f.eks. av frykt eller tillit. En sammenligning av ulike koeffisienter fra forskjellige modeller og på ulike tidspunkt er derimot mulig å gjøre med koeffisienter i lineær regresjon i tillegg til at tolkningene da er mer intuitive.

For det andre er tolkningen av regresjonskoeffisienter fra logistisk regresjonsanalyse vanskeligere enn hva den er i det lineære tilfellet. En logit har ingen enkel og intuitiv tolkning, noe som er en ulempe ved bruk av denne metoden (Skog, 2013, s. 353, 361). Det finnes ingen enkel løsning til problemene med tolkning og sammenligning av effekten til estimater i logistisk regresjon (Mood, 2010, s. 80) og jeg har derfor, på tross av at logistisk regresjon er mer vanlig, valgt OLS. For det tredje skiller ikke resultatene fra den valgte metoden seg betydelig fra de resultatene jeg får ved bruk av logistisk regresjon (se appendiks). Fortegnene og signifikansnivået er likt i alle tilfellene, med unntak av alderskoeffisienten i tillitsanalysen på det første tidspunktet (som er så lav at det tolkes til å ikke være en sammenheng). Ettersom dette er den eneste forskjellen anser jeg det ikke som problematisk at jeg benytter meg av OLS (fulle logistiske analyser ligger i appendiks, vedlegg A, B og C). Det er også andre måter å undersøke oppgavens problemstillinger på, som ikke innebærer logistisk regresjon, men jeg mener at den valgte metoden er tilfredsstillende for å belyse problemstillingene. I tillegg er OLS fornuftig fordi jeg ønsker å sammenlikne koeffisienter på to ulike tidspunkt og mellom grupper (Mood, 2010).

3.4.2 T-test

Regresjonskoeffisientene i analysene viser sammenhengen mellom den avhengige og uavhengige variabelen i T1 og T2, men sier ingenting om endringen annet enn at man selv kan se om koeffisienten er høyere eller lavere i T2 enn hva den var i T1. For å undersøke om denne endringen er signifikant trengs en T-test. Jeg har utført en tosidig t-test på koeffisientene til de variablene som er signifikante på minst ett tidspunkt. Jeg har benyttet meg av en tosidig test ettersom jeg undersøker om det har vært en endring i nivå av

institusjonell tillit, personlig eller nasjonal frykt og ikke kun om endringen er positiv eller negativ. I sistnevnte tilfelle ville jeg brukt ensidige t-tester (Skog, 2011, s. 342-344).

3.5 Deskriptiv statistikk

I dette underkapittelet presenteres beskrivende statistikk over de respondentene som oppgir å ha personlig eller nasjonal frykt og de som oppgir å ha lav tillit til myndighetenes terrorhåndtering. Respondentene som kjennetegnes av det motsatte, de som ikke har personlig/nasjonal frykt eller som ikke har lav tillit til myndighetene er ikke med i tabellene. Ettersom verdiene er oppgitt i prosent betyr det at resterende i hver gruppe, og på hvert tidspunkt, har oppgitt å ikke ha frykt eller ikke ha oppgitt å ha lav tillit. På denne måten sier også tabellene noe om respondentene som ikke vises.

Kategorien *vet ikke* i variabelen for personlig frykt og nasjonal frykt er utelatt. I variabelen for personlig frykt er dette kun et svaralternativ i T2 og respondenter i denne kategorien er derfor ekskludert. Variabelen for nasjonal frykt har med svaralternativet i begge tidspunkt, men har likevel blitt utelatt for å gjøre analysene så like som mulig med tanke på sammenligning av resultat. I analysene består alle referansegruppene av den gruppen eller alternativet med flest respondenter. Unntaket er variabelen for kjønn hvor referansegruppen er den minste, som er menn. Antall respondenter er, i motsetning til de andre variablene, tilnærmet lik i de to gruppene.

3.5.1 Personlig og nasjonal frykt

Tabell 7 viser beskrivende statistikk for alle respondentene (N=2227) som har verdien 1 på variabelen for personlig frykt og de som har verdien 1 på variabelen for nasjonal frykt. Det er med andre ord fordelingen av de respondentene som har personlig eller nasjonal frykt på minst ett tidspunkt. Hensikten med tabellen er å undersøke hvordan de forskjellige uavhengige variablene fordeler seg på de avhengige variablene, personlig og nasjonal frykt. Dette kan belyse eventuelle forskjeller mellom gruppene. Tabellen viser at mindretallet av respondentene kjennetegnes ved å ha frykt, noe som gjelder på begge tidspunktene og for begge fryktvariablene. For generalisert tillit og utgruppetillit viser tabellen at det er flere med personlig frykt, og med nasjonal frykt, i gruppene med lav tillit. Dette gjelder både i T1 og i T2. Variabelen for partitilhørighet viser at endringen fra T1 til T2 for de respondentene som

plasserer seg i midten, politisk sett, er svært liten både for personlig og nasjonal frykt. For venstresiden er endringen relativt stor for personlig frykt, hvor det i T1 er 17 prosent som har

Tabell 7. Deskriptiv statistikk over fordelingen av de uavhengige variablene som har verdien 1 på de avhengige fryktvariablene. Alle verdier er oppgitt i prosent.

		Personlig frykt		Nasjonal frykt	
		T1	T2	T1	T2
Generalisert tillit	<i>Lav</i>	22,79	24,24	29,09	36,07
	<i>Høy</i>	14,58	15,15	20,19	24,84
Utgruppetillit	<i>Lav</i>	21,94	21,84	28,74	35,59
	<i>Høy</i>	13,86	14,19	18,98	21,96
Parti	<i>Midten</i>	17,49	16,56	24,1	25,87
	<i>Venstre</i>	16,99	10,83	19,61	18,33
	<i>Høyre</i>	17,04	24,29	22,57	39,79
Alder	<i>(Gjennomsnitt)</i>	45	48	51	50
Kjønn	<i>Kvinne</i>	22,6	23,56	24,08	30,8
	<i>Mann</i>	11,75	10,64	22,2	23,96
Utdanning	<i>Grunnskole</i>	23,24	23,01	28,87	30,97
	<i>Videregående</i>	20,37	19,63	27,98	28,72
	<i>Fagutdanning</i>	18,84	19,88	27,36	33,23
	<i>Høyere utd. (inntil 4 år)</i>	16,24	17,01	20,44	27,26
	<i>Høyere utd. (5+ år)</i>	12,33	10,9	17,53	20,21
Bosted	<i>Oslo/Akershus</i>	19,78	20	22,34	25,69
	<i>Resten av landet</i>	16,54	16,41	23,44	28,06
Barn i husholdningen	<i>Ja</i>	17,33	15,47	22,13	27,47
	<i>Nei</i>	17,33	17,66	23,46	27,48

personlig frykt, mens det er 11 prosent i T2. For respondentene som plasserer seg til høyre i politikken går endringen motsatt vei. Det er også her 17 prosent som har personlig frykt i T1, men i T2 har andelen steget til 24 prosent. Når det gjelder nasjonal frykt er endringene små for de som plasserer seg i midten og til venstre, mens endringen for respondentene til høyre er stor. I T1 er det 23 prosent av respondentene som plasserer seg til høyre i politikken som oppgir å ha nasjonal frykt, mens det i T2 er 40 prosent som oppgir det samme. Det at det er så mange flere av respondentene som plasserer seg til høyre politisk som opplever å ha nasjonal frykt i T2 kan tenkes å kunne ha en sammenheng med den økte terrortrusselen. Dette vil bli diskutert nærmere i kapittel 6.

Kjønnsvariabelen viser at andelen kvinner (23%) som oppgir å ha personlig frykt i T1 er langt høyere enn andelen menn (12%) som oppgir det samme. Forskjellen mellom menn og kvinner er omtrent den samme i T2. For nasjonal frykt er det omtrent ingen forskjell mellom kjønn i T1 (24% og 22%), mens i T2 er forskjellen større igjen. Da oppgir 31 prosent av kvinnene å

ha nasjonal frykt, men kun 24 prosent av mennene. Variabelen for utdanning viser at det er flere respondenter med lav utdanning enn det er med lang utdanning som har personlig eller nasjonal frykt. Dette gjelder på begge tidspunkt. Unntaket er gruppen med fagutdanning, hvor det i T2 er litt flere som oppgir å ha høy nasjonal frykt (33%) enn det er i gruppen som har grunnskoleutdanning (31%). Bosted har en liten betydning for personlig frykt, hvor det er litt flere av respondentene som bor i Oslo/Akershus (20%) som oppgir å ha personlig frykt enn det er for de som bor i resten av landet (17%). Andelen er omtrent den samme for personlig frykt i T2, mens når det gjelder nasjonal frykt er det marginalt flere som oppgir å ha nasjonal frykt av de som bor i resten av landet enn det er i Oslo/Akershus. Av de respondentene som ikke har barn under 15 år i husholdningen er det litt flere som oppgir å ha personlig frykt i T2 (18%) enn det er i gruppen som bor med barn (15%). Det er omtrent ingen forskjell mellom de som bor med barn og uten når det kommer til nasjonal frykt. Gjennomsnittsalderen er relativt høy (rett under og rett over 50 år) for de som har personlig og nasjonal frykt, men aldersforskjellen er liten mellom de to tidspunktene. Respondentene med nasjonal frykt er litt endre enn respondentene med personlig frykt.

3.5.2 Institusjonell tillit

Tabell 8 viser beskrivende statistikk for respondentene som kjennetegnes ved at de har lav tillit til myndighetenes terrorhåndtering. Som tabellen viser, er antall respondenter som kjennetegnes ved at de har liten tillit til myndighetenes terrorhåndtering i mindretall, noe som gjelder på begge tidspunktene. Av respondentene som har personlig eller nasjonal frykt er det i T1 38 prosent som oppgir å ha lav tillit til myndighetene. I T2 har det skjedd en endring, hvor kun 24 prosent av disse oppgir å ha liten tillit. Det er også en liten endring mellom gruppen som ikke har personlig eller nasjonal frykt, hvor det er litt flere som har lav tillit i T1 (20%) enn det er i T2 (13%). Dette tyder på en sammenheng mellom frykt og tillit, hvor det blant individer som har personlig eller nasjonal frykt er flere som har lav tillit til myndighetenes terrorhåndtering. Det at det i begge gruppene er færre som har lav tillit i T2 kan tenkes å ha en sammenheng med terrortrusselen, noe som vil bli diskutert i kapittel 6.

I tabellen er det en sammenheng mellom politisk tilhørighet og tillit til myndighetene som særlig er tydelig for respondentene som plasserer seg til høyre. Av disse er det 42 prosent som oppgir å ha lav tillit til myndighetenes terrorhåndtering i T1, mens det i T2 har sunket til 26 prosent. Denne endringen er ikke spesielt overraskende ettersom det i T1 var Stoltenberg som var statsminister, mens i T2 var det Solberg. Det at Høyre har kommet til makten kan forklare at det er færre av de som plasserer seg til høyre i politikken som har lav tillit til myndighetene. En annen forventning som blir bekreftet i tabellen er forventningen om at kvinner har høyere institusjonell tillit enn menn. Tabellen viser at andelen kvinner som har lav tillit til myndighetene er lavere enn den er for menn på begge tidspunkt. Noe litt mer overraskende er at det er svært små forskjeller mellom lengden på respondentens utdannelse og tillit til myndighetene. Om respondenten bor i Oslo/Akershus eller resten av landet ser heller ikke ut til å ha stor betydning for tilliten, ei heller det å ha barn i husholdningen eller ikke. Gjennomsnittsalderen er relativt høy (48 i T1 og 47 i T2) for de som har lav tillit til myndighetenes terrorhåndtering.

Tabell 8. Deskriptiv statistikk over fordelingen av de uavhengige variablene som har verdien 1 på den avhengige tillitsvariabelen. Alle verdier er oppgitt i prosent.

		Lav tillit til myndighetene	
		T1	T2
Frykt	<i>Ja</i>	37,76	24,18
	<i>Nei</i>	20,08	13,49
Parti	<i>Midten</i>	21,72	15,13
	<i>Venstre</i>	16,34	12,92
	<i>Høyre</i>	42,04	25,58
Kjønn	<i>Kvinne</i>	20,24	12,91
	<i>Mann</i>	30,25	20,72
Alder	<i>(Gjennomsnitt)</i>	48	47
Utdanning	<i>Grunnskole</i>	26,06	21,24
	<i>Videregående</i>	27,57	16,12
	<i>Fagutdanning</i>	26,75	17,8
	<i>Høyere utd. (inntil 4 år)</i>	23,98	16,9
	<i>Høyere utd. (5+ år)</i>	22,74	14,63
Bosted	<i>Oslo/Akershus</i>	26,92	17,43
	<i>Resten av landet</i>	24,51	16,47
Barn i husholdningen	<i>Ja</i>	26,1	19,2
	<i>Nei</i>	24,83	16,2

3.5.3 Hva forteller den deskriptive statistikken?

Den deskriptive statistikken viser at flertallet av respondentene kjennetegnes ved at de har lav personlig og nasjonal frykt, mens alle former for tillit er høy. Det er en sammenheng mellom personlig frykt og generalisert tillit, i tillegg til personlig frykt og utgruppetillit, ettersom det er flere av respondentene med lav tillit som oppgir å ha høy personlig eller nasjonal frykt. Det samme gjelder for generalisert- og utgruppetillit og nasjonal frykt. Det er også en forskjell mellom parti, kjønn og hvor lang utdanning respondenten har og hvor mange som oppgir å ha personlig eller nasjonal frykt. Bosted og om respondenten bor med barn ser ikke ut til å utgjøre en betydelig forskjell i nivå av frykt. Frykt og tillit til myndighetenes terrorhåndtering henger sammen på samme måte som tillit og frykt i de andre tabellene, ved at det er flere blant respondentene som oppgir å ha frykt som også har lav tillit. Det ser i tillegg ut til å være en sammenheng mellom partitilhørighet og tillit til myndighetene, noe som er veldig tydelig for respondentene som plasserer seg til høyre. Kjønn ser ut til å ha en sammenheng med tillit til myndighetene, men det ser derimot ikke ut til at utdanningslengde, bosted og om respondenten bor med barn utgjør en stor forskjell.

4 Analyser og tolkning

I dette kapittelet vil sammenhengen mellom tillit og frykt undersøkes. Den overordnede problemstillingen, om tillit kan beskytte mot frykt, blir undersøkt i alle analysene. Det gjør også de utdypende problemstillingene, om hvordan tillit og frykt henger sammen og om det fortsatt er en kobling mellom dem, betydningen av partitilhørighet, og hvilke demografiske variabler som har en innvirkning. De to første analysene har frykt som avhengig variabel og undersøker hvordan generalisert tillit og utgruppetillit påvirker personlig og nasjonal frykt. Den siste analysen har institusjonell tillit som avhengig variabel og undersøker betydningen av frykt for institusjonell tillit. Ved å utføre analysene på denne måten får jeg både undersøkt hvordan generalisert tillit og utgruppetillit henger sammen med frykt, samt hvordan frykt henger sammen med institusjonell tillit. Samtidig får jeg muligheten til å inkludere resten av variablene for å undersøke betydningen av partitilhørighet og demografiske variabler.

Fryktanalysene er like med unntak av den avhengige variabelen, som er personlig frykt i oppgavens første analyse og nasjonal frykt i den andre. Begge tabellene består av ni regresjonsmodeller, hvor åtte av dem er like, bare fra to ulike tidspunkt (T1 og T2). Til slutt er det en modell som skiller seg ut ved at de to viktigste forklaringsvariablene (generalisert tillit og utgruppetillit) er endret slik at individene som har, eller ikke har, endret deres opplevelse av frykt kan sammenlignes med hverandre. I tolkningen tar jeg for meg to og to modeller for å tolke koeffisientene på begge tidspunkt. Dette er gjort slik at det skal bli enklere for leseren å følge med i tolkningen. Analysene oppgir robuste standardfeil.

4.1 Personlig frykt

I den første analysen, Tabell 9, undersøkes sammenhengen mellom de uavhengige variablene og personlig frykt. Denne tabellen består av ni modeller, hvor de åtte første består av to like modeller, men på forskjellig tidspunkt (T1 og T2). I den siste modellen undersøkes sammenhengen mellom frykt og tillit nærmere og derfor er det inkludert endringsvariabler for generalisert tillit og utgruppetillit, i tillegg til de andre forklaringsvariablene. Negative fortegn på koeffisientene indikerer negative sammenhenger, som innebærer at den personlige frykten er lavere. Motsatt indikerer positive fortegn på koeffisientene en positiv sammenheng, som innebærer økt frykt.

Modell 1 og 2 består av to modeller med kun generalisert tillit (T1 og T2), som er en av de to viktigste forklaringsvariablene. Koeffisienten til de som har lav generalisert tillit er i T1 0.08, noe som betyr at de har mer personlig frykt sammenlignet med de som har høy generalisert tillit. I T2 er denne koeffisienten nesten ikke endret (0.09), noe som betyr at forskjellen er omtrent lik i T2 som den var i T1. Begge koeffisientene er signifikante på 1%-nivå. Sammenhengen mellom generalisert tillit og personlig frykt ser ut til å være lik på begge tidspunkt. Dette blir bekreftet ved å utføre en t-test på de to aktuelle koeffisientene, som viser at det ikke er en signifikant endring mellom dem (se tabell 9.1 for resultater av t-testene).

I modell 3 og 4 er også variabelen for utgruppetillit tatt med, som sammen med generalisert tillit, er de viktigste variablene. Koeffisientene til generalisert tillit synker litt i begge modellene (0.06 i T1 og 0.07 i T2), men er fortsatt positive og er signifikante på 1%-nivå. Koeffisienten til utgruppetillit i T1 er 0.06, som betyr at de som har lav utgruppetillit har litt mer personlig frykt enn de som ikke har lav utgruppetillit. I T2 er denne koeffisienten helt lik og de er begge signifikante på 1%-nivå. Ved å utføre en t-test bekreftes det at det ikke er en signifikant endring mellom koeffisientene. Det er derimot en svak sammenheng på begge tidspunkt mellom utgruppetillit og personlig frykt, hvor de med lav tillit har mer personlig frykt.

Variabelen for partitilhørighet er inkludert i de to neste modellene. Dette fører ikke til noen endringer for koeffisientene til generalisert tillit, men det fører derimot til en endring i koeffisientene til utgruppetillit. I T1 er koeffisienten marginalt høyere (0.07), mens i T2 skjer det motsatte, koeffisienten er marginalt lavere (0.05). En mulig forklaring på forskjellen mellom de som har lav utgruppetillit og de som ikke har det er mindre i T2 kan tenkes å kunne skyldes regjeringsbyttet. Denne endringen er derimot ikke signifikant.

Det er ingen av koeffisientene til partitilhørighet som er signifikante i T1, men det er de derimot i T2. De respondentene som plasserer seg til venstre i politikken har i T2 mindre personlig frykt (-0.05) enn respondentene som plasserer seg i midten. Denne sammenhengen går motsatt vei for respondentene som plasserer seg til høyre i politikken (0.06), noe som betyr at de opplever mer personlig frykt enn de som plasserer seg i midten. Ettersom koeffisientene kun er signifikante i T2 ser det ut til at partitilhørighet har endret seg ved å ha en sammenheng med personlig frykt på dette tidspunktet. Denne endringen er ikke signifikant for de respondentene som plasserer seg til venstre, men derimot for de som plasserer seg til høyre i politikken. Respondentene som plasserer seg til høyre har med andre ord en

signifikant endring fra T1 til T2, hvor det i T2 er en sammenheng mellom deres politiske ståsted og nivå av personlig frykt. Dette funnet er både overraskende og interessant.

Tabell 9. Regresjonsmodeller over personlig frykt på tidspunkt 1 & 2.

Ustandardiserte regresjonskoeffisienter med standardfeil i parentes. Signifikansnivå er rapportert med stjerner.

	Modell 1-2		Modell 3-4		Modell 5-6		Modell 7-8		Modell 9
	T1	T2	T1	T2	T1	T2	T1	T2	T2-endring
<i>Generalisert tillit</i> (1 = lav tillit)	0.082 *** (0.018)	0.091 *** (0.021)	0.061 *** (0.019)	0.070 *** (0.022)	0.062 *** (0.019)	0.065 *** (0.022)	0.060 *** (0.019)	0.061 *** (0.021)	
<i>Utgruppetillit</i> (1 = lav tillit)			0.062 *** (0.018)	0.058 *** (0.018)	0.065 *** (0.018)	0.049 *** (0.018)	0.065 *** (0.018)	0.057 *** (0.018)	
<i>Partitilhørighet</i>									
Midten					ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Venstre					0.008 (0.024)	-0.046 ** (0.022)	0.007 (0.024)	-0.045 ** (0.022)	-0.043 * (0.022)
Høyre					-0.020 (0.020)	0.061 ** (0.024)	-0.009 (0.020)	0.077 *** (0.024)	0.073 *** (0.024)
<i>Kjønn (1 = Kvinne)</i>							0.110 *** (0.016)	0.147 *** (0.016)	0.149 *** (0.016)
<i>Alder (0 = 25 år)</i>							-0.001 (0.002)	0.001 (0.002)	0.001 (0.002)
<i>Alder kvadrert</i>							0.000 (0.000)	-0.000 (0.000)	-0.000 (0.000)
<i>Utdanning</i>									
Grunnskole							0.061 * (0.036)	0.067 * (0.040)	0.068 * (0.040)
Videregående							0.039 * (0.022)	0.015 (0.022)	0.013 (0.022)
Fagutdanning							0.046 * (0.025)	0.037 (0.025)	0.038 (0.025)
Høyere utdanning (inntil 4 år)							ref.	ref.	ref.
Høyere utdanning (5+ år)							-0.018 (0.021)	-0.037 * (0.020)	-0.034 * (0.020)
<i>Bor i Oslo/Akershus</i>							0.031 (0.019)	0.035 * (0.019)	0.035 * (0.019)
<i>Har barn under 15 i husholdningen</i>							0.005 (0.021)	-0.007 (0.022)	-0.009 (0.022)
<i>Generalisert tillit</i>									
0.0									ref.
0.1									0.050 (0.035)
1.0									0.007 (0.022)
1.1									0.064 ** (0.026)
<i>Utgruppetillit</i>									
0.0									ref.
0.1									0.040 (0.027)
1.0									0.038 (0.024)
1.1									0.078 *** (0.022)
<i>Konstantledd</i>	0.146 *** (0.009)	0.151 *** (0.009)	0.126 *** (0.010)	0.133 *** (0.010)	0.127 *** (0.011)	0.132 *** (0.011)	0.057 ** (0.025)	0.010 (0.025)	-0.004 (0.027)
Justert R2	0.010	0.010	0.016	0.015	0.017	0.021	0.046	0.064	0.066
Signifikant endring- F-test	Ja (***)	Ja (***)	Ja (***)	Ja (***)	Ja (***)	Ja (***)	Ja (***)	Ja (***)	Ja (***)
N	2227	2227	2227	2227	2227	2227	2227	2227	2227

Signifikansnivå gitt ved: * p<0.1, **p<0.05, ***p<0.01

Det tyder på at respondentene som plasserer seg til høyre i politikken muligens har endret sin oppfatning eller forståelse av verden i løpet av perioden jeg undersøker, noe jeg drøfter mer inngående i kapittel 6.

Demografivariablene kjønn, alder, utdanning, bosted og om det er barn under 15 år i husholdningen, er tatt med i modell 7 og 8. Dette fører omtrent ikke til noen endring på noen av tidspunktene i koeffisientene til generalisert tillit eller utgruppetillit. Koeffisientene til partitilhørighet er i T1 fortsatt insignifikante, mens i T2 er begge signifikante. Koeffisienten til venstresiden er ikke endret, men det er derimot koeffisienten til høyresiden. Denne stiger litt, fra 0.06 i forrige analyse, til 0.08 i denne analysen. Dette innebærer at respondentene som plasserer seg til høyre i politikken også her endres til å ha en sammenheng i T2 ved at de opplever mer personlig frykt sammenlignet med de respondentene som plasserer seg i midten.

Kjønnskoeffisienten (0.11 i T1 og 0.15 i T2) viser at det er en sammenheng mellom kjønn og personlig frykt. Den viser også til at kvinner opplever mer personlig frykt enn hva menn gjør, men endringen fra T1 til T2 er derimot ikke signifikant. Koeffisientene for alder og alder kvadrert er veldig lave og ikke signifikante. Dette tyder på at det ikke er en sammenheng mellom alder og personlig frykt for dette utvalget. Alle koeffisientene til utdanningsvariablen er signifikante i T1, med unntak av høyere utdanning 5+ år.

Koeffisienten til respondentene med grunnskoleutdanning er 0.06, mens koeffisienten til respondentene med videregående utdanning er 0.04 og for de med fagutdanning er den 0.05. Forskjellen mellom koeffisientene er dermed så små at det omtrent ikke er noen forskjell i personlig frykt for de ulike utdanningskategoriene. I T2 er det kun koeffisienten til grunnskoleutdanning (0.07) og til høyere utdanning 5+ år (-0.04) som er signifikante. Ettersom de med høyest utdanning opplever mindre frykt enn referansegruppen (de med høyere utdanning inntil 4 år), mens de med grunnskoleutdanning opplever mer personlig frykt, kan det tyde på at jo lengre utdanning individer har, jo mindre er den personlige frykten. Sammenhengen mellom utdanning og personlig frykt endres minimalt fra T1 til T2 ved at ikke like mange koeffisienter er signifikante, men ingen av endringene er signifikante.

Sammenhengen mellom bosted og personlig frykt er ikke signifikant i T1. I T2 er det derimot en positiv sammenheng (0.04). Dette betyr at de som bor i Oslo/Akershus opplever minimalt mer personlig frykt enn individer i resten av landet i T2. Endringen fra T1 til T2 er dermed ikke signifikant. Om respondentene bor med barn eller ikke har ingen sammenheng med personlig frykt på noen av tidspunktene.

I den siste modellen undersøkes sammenhengen mellom personlig frykt, generalisert- og utgruppetillit mer inngående. Dette ved at jeg har laget to nye variabler for generalisert tillit og utgruppetillit som jeg har inkludert i modellen. Dette er gjort for å sammenligne de ulike gruppene av individer som har, eller ikke har, endret sin opplevelse av frykt i løpet av perioden. Disse nye variablene består av fire kategorier. Den første (0-0) er de som har tillit på begge tidspunkt, den neste (0-1) er de som har lav tillit i T2, så er det de som ikke har lav tillit i T2 (1-0) og til slutt de som har lav tillit på begge tidspunkt. Det er kun sistnevnte kategori i begge tillitsvariablene som har en signifikant sammenheng med personlig frykt. Koeffisienten for generalisert tillit er 0.06 og for utgruppetillit er den 0.08. Dette betyr at de som har lav tillit på begge tidspunkt opplever mer personlig frykt for terror enn de som har ikke har lav tillit på begge tidspunkt. Ved å inkludere disse to variablene endres ingen av signifikansnivåene på de andre koeffisientene og de er tilnærmet de samme som i modell 8. Respondenter som har lav generalisert tillit og lav utgruppetillit opplever mer personlig frykt og dette er særlig tydelig for de som har lav tillit på begge tidspunkt.

4.2 Nasjonal frykt

I oppgavens andre analyse, Tabell 10, undersøkes sammenhengen mellom de uavhengige variablene og nasjonal frykt. Denne tabellen er identisk med den første fryktanalysen, foruten den avhengige variabelen som er byttet ut med nasjonal frykt.

Modell 1 og 2 består av generalisert tillit (T1 og T2), som er en av de to viktigste forklaringsvariablene. I T1 er koeffisienten 0.09, noe som betyr at de som har lav generalisert tillit opplever mer nasjonal frykt sammenlignet med de som har høy generalisert tillit. I T2 er denne koeffisienten 0.11, noe som betyr at forskjellen mellom individer med lav generalisert tillit og høy generalisert tillit er større i T2. Begge koeffisientene er signifikante på 1%-nivå. Ut ifra dette ser det ut til at sammenhengen mellom generalisert tillit og nasjonal frykt har endret seg, ved at de som har lav generalisert tillit opplever mer nasjonal frykt i T2 enn de gjør i T1. En t-test viser derimot at denne endringen ikke er signifikant (se tabell 9.1 for resultater av t-testene).

I modell 3 og 4 er variabelen for utgruppetillit tatt med, som sammen med generalisert tillit, er den viktigste forklaringsvariabelen. Koeffisientene til generalisert tillit synker i disse modellene (0.06 i T1 og 0.07 i T2) og forskjellen mellom dem er mindre, men de er fortsatt

positive og signifikante på samme nivå. Koeffisienten til utgruppetillit er 0.08 i T1, som betyr at respondentene som har lav utgruppetillit har mer nasjonal frykt enn referansegruppen, som er de som ikke har lav utgruppetillit.

Tabell 10. Regresjonsmodeller over nasjonal frykt på tidspunkt 1 & 2.

Ustandardiserte regresjonskoeffisienter med standardfeil i parentes. Signifikansnivå er rapportert med stjerner.

	Modell 1-2		Modell 3-4		Modell 5-6		Modell 7-8		Modell 9
	T1	T2	T1	T2	T1	T2	T1	T2	T2 - endring
<i>Generalisert tillit</i> (1 = lav tillit)	0.089 *** (0.020)	0.112 *** (0.023)	0.063 *** (0.021)	0.070 *** (0.024)	0.063 *** (0.021)	0.062 ** (0.024)	0.073 *** (0.021)	0.065 *** (0.024)	
<i>Utgruppetillit</i> (1 = lav tillit)			0.079 *** (0.019)	0.117 *** (0.020)	0.080 *** (0.020)	0.102 *** (0.021)	0.085 *** (0.020)	0.113 *** (0.021)	
<i>Partitilhørighet</i>									
Midten					ref.	ref.	ref.	ref.	ref.
Venstre					-0.030 (0.025)	-0.057 ** (0.027)	-0.030 (0.025)	-0.054 ** (0.027)	-0.050 * (0.027)
Høyre					-0.033 (0.023)	0.114 *** (0.027)	-0.046 ** (0.023)	0.117 *** (0.028)	0.113 *** (0.028)
<i>Kjønn (1 = Kvinne)</i>							0.046 ** (0.018)	0.109 *** (0.019)	0.111 *** (0.019)
<i>Alder (0 = 25 år)</i>							0.003 (0.003)	0.007 ** (0.003)	0.007 ** (0.003)
<i>Alder kvadrert</i>							0.000 (0.000)	-0.000 (0.000)	-0.000 (0.000)
<i>Utdanning</i>									
Grunnskole							0.093 ** (0.041)	0.046 (0.045)	0.045 (0.045)
Videregående							0.081 *** (0.024)	0.002 (0.025)	0.000 (0.025)
Fagutdanning							0.058 ** (0.028)	0.043 (0.029)	0.044 (0.030)
Høyere utdanning (inntil 4 år)							ref.	ref.	ref.
Høyere utdanning (5+ år)							-0.012 (0.024)	-0.038 (0.025)	-0.033 (0.025)
<i>Bor i Oslo/Akershus</i>							0.011 (0.020)	-0.016 (0.021)	-0.015 (0.021)
<i>Har barn under 15 i husholdningen</i>							0.020 (0.023)	0.017 (0.026)	0.016 (0.027)
<i>Generalisert tillit</i>									
0.0									ref.
0.1									0.072 * (0.038)
1.0									0.031 (0.027)
1.1									0.068 ** (0.029)
<i>Utgruppetillit</i>									
0.0									ref.
0.1									0.095 *** (0.032)
1.0									0.042 (0.028)
1.1									0.132 *** (0.025)
<i>Konstantledd</i>	0.202 *** (0.010)	0.248 *** (0.010)	0.177 *** (0.011)	0.211 *** (0.012)	0.187 *** (0.013)	0.205 *** (0.013)	0.043 (0.026)	0.060 ** (0.029)	0.040 (0.031)
Justert R2	0.010	0.011	0.018	0.026	0.019	0.038	0.043	0.061	0.064
Signifikant endring- F-test	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)
N	2227	2227	2227	2227	2227	2227	2227	2227	2227

Signifikansnivå gitt ved: * p<0.1, **p<0.05, ***p<0.01

I T2 er denne koeffisienten 0.12, noe som innebærer at individer med lav utgruppetillit fortsatt opplever mer nasjonal frykt, og at denne forskjellen er større i T2. Begge koeffisientene er signifikante på 1%-nivå. Det er med andre ord en sammenheng mellom utgruppetillit og nasjonal frykt, hvor de med lav tillit har mer frykt. Denne sammenhengen ser ut til å endre seg fra T1 til T2, men t-testen avslører at denne endringen heller ikke er signifikant.

I de to neste modellene er variabelen for partitilhørighet inkludert. Dette fører til en liten endring av koeffisientene for generalisert tillit og utgruppetillit i T2, hvor forskjellene blir marginalt mindre. Koeffisientene til partitilhørighet er ikke signifikante i T1, men det er de derimot både for venstre- og høyresiden i T2. For venstresiden er koeffisienten -0,06 i T2, noe som betyr at denne gruppen har mindre nasjonal frykt enn referansegruppen, som er de som politisk sett plasserer seg i midten. For høyresiden er koeffisienten positiv i T2 (0,11). Dette innebærer at høyresiden opplever mer nasjonal frykt enn de som plasserer seg i midten. Det ser ut til å være en endring, både for venstre- og høyresiden, ved at det er en sammenheng i T2 som ikke var der i T1. For venstresiden er ikke denne endringen signifikant, men det er den derimot for høyresiden. Det at det er en sammenheng mellom de respondentene som plasserer seg til høyre i politikken og nasjonal frykt i T2 kan tenkes å ha en sammenheng med terrortrusselen. Denne kan ha påvirket respondentene som plasserer seg til høyre i politikken mer enn den påvirket de til venstre eller i midten og dermed gjort slik at de opplever mer frykt i T2 enn de gjorde i T1.

Demografivariablene kjønn, alder, utdanning, bosted og om det er barn under 15 år i husholdningen, er tatt med i tabell 7 og 8. Dette fører til en marginal økning i koeffisientene til både generalisert tillit og utgruppetillit på begge tidspunkt. For koeffisientene til venstresiden er det ingen endring i T1 og en marginal endring i T2 fra forrige modell. Koeffisienten til høyresiden er signifikant i T2, men ikke i T1. Dette fører til at det er en stor endring i denne analysen mellom koeffisienten til høyresiden i T1 (-0,05) og i T2 (0,12). Denne endringen er signifikant og kan også her tenkes at kan ha en sammenheng med terrortrusselen. Det er derimot overraskende ettersom jeg forventer at tillit beskytter mot frykt og høyresiden kan tenkes at har høyere tillit til Solberg enn de har til Stoltenberg. Dette vil bli diskutert mer inngående i kapittel 6.

Kjønnskoeffisienten (0.05 i T1 og 0.11 i T2) viser at det er en sammenheng mellom kjønn og nasjonal frykt og at kvinner opplever mer frykt enn menn. Denne sammenhengen er større i T2 enn den er i T1. Endringen mellom tidspunktene er signifikant, som betyr at

sammenhengen mellom kjønn og nasjonal frykt er større i T2. Koeffisientene for alder og alder kvadrert er insignifikante i T1. I T2 er koeffisienten for alder signifikant, men veldig lav (0,01). Dette tyder på at sammenhengen muligens ikke har så stor betydning. Alle koeffisientene til utdanningsvariabelen er signifikante i T1, med unntak av høyere utdanning 5+ år. Individuer med grunnskoleutdanning (0.09) opplever litt mer nasjonal frykt enn individer med fagutdanning (0.06). Dette kan tyde på at jo lengre utdannelse individer har, jo mindre er opplevelsen av nasjonal frykt. I T2 er det derimot ingen av koeffisientene som er signifikante, som vil si at utdannelse ikke har noen sammenheng med nasjonal frykt på dette tidspunktet. Sammenhengen mellom bosted og nasjonal frykt er ikke signifikant på noen av tidspunktene, noe heller ikke variabelen for om det er barn under 15 år i husholdningen er.

I den siste modellen undersøkes sammenhengen mellom nasjonal frykt, generalisert- og utgruppetillit mer inngående. Dette på samme måte som i analysen av personlig frykt. For generalisert tillit er det de gruppene som endrer seg ved å ha lav generalisert tillit i T2, og de som har lav tillit på begge tidspunkt, som er signifikante. Koeffisienten til begge gruppene er 0,07. Dette betyr at de som har lav generalisert tillit i T2 eller på begge tidspunkt oppgir å ha mer nasjonal frykt enn de som har høy generalisert tillit på begge tidspunkt. I variabelen for utgruppetillit er det de samme koeffisientene som er signifikante som det var for generalisert tillit. Koeffisienten til de som endrer seg til å ha lav utgruppetillit i T2 er 0.10 og for de som har lav utgruppetillit på begge tidspunkt er koeffisienten 0.13. Respondentene som har lav utgruppetillit i T2 eller på begge tidspunkt oppgir dermed mer nasjonal frykt enn de som ikke har lav utgruppetillit på noen tidspunkt. Dette betyr at de som har lav generalisert tillit eller utgruppetillit, særlig hvis dette er på begge tidspunkt, opplever mer nasjonal frykt enn respondentene som ikke har lav tillit. Ved å inkludere disse to variablene endres ingen av signifikansnivåene på de andre koeffisientene og de er tilnærmet de samme som i analyse 4 i T2. Individuer som har lav generalisert tillit og lav utgruppetillit opplever mer nasjonal frykt og dette er særlig tydelig for de som har lav utgruppetillit.

4.3 Oppsummering av fryktanalysene

Fryktanalysene har undersøkt sammenhengen mellom de uavhengige variablene og de to avhengige fryktvariablene, personlig og nasjonal frykt. Særlig har sammenhengen mellom generalisert tillit og de to formene for frykt, samt sammenhengen mellom utgruppetillit og de to formene for frykt, blitt undersøkt. Funnene tyder på at det fortsatt er en kobling mellom

frykt og tillit, og at generalisert tillit og utgruppetillit kan se ut til å ha en beskyttende effekt mot personlig og nasjonal frykt. Dette ettersom respondentene som har lav generalisert- eller utgruppetillit har mer av begge typene frykt. Som tidligere nevnt, viste t-testen at endringen mellom koeffisientene til de to tillitsvariablene derimot ikke er signifikant. Det at koeffisientene til variablene på de to ulike tidspunktene ikke er signifikant forskjellige fra hverandre betyr at den endringen som vises i analysen kun gjelder for utvalget. Det er med andre ord en forskjell i analyseutvalget som ikke kan generaliseres, mens koeffisientene på hvert tidspunkt er signifikant forskjellige fra 0.

Litt overraskende, og veldig interessant, er betydningen partitilhørighet har for respondentene som plasserer seg til høyre i politikken. Her er det en sammenheng både når det gjelder personlig og nasjonal frykt, hvor disse respondentene oppgir å ha mer personlig og nasjonal frykt enn respondentene som plasserer seg i midten, politisk sett. Denne sammenhengen har blitt signifikant større i T2 enn den var i T1. Dette er overraskende ettersom det kan være rimelig å anta at høyresiden har mer tillit til partiet Høyre, og derfor burde ha mindre frykt i T2 gitt at tillit beskytter mot frykt.

Ettersom utvalget har skjevheter og respondenter som er brukere av sosiale medier er overrepresentert kan ikke disse resultatene generaliseres til befolkningen i sin helhet. Det er likevel rimelig å anta at sammenhengene til de koeffisientene og endringene som er signifikante kan ha omtrent samme sammenheng i befolkningen. Dette ettersom både t-testene jeg selv har utført og signifikanstestingene STATA gjør i regresjonsanalysene sier noe om sannsynligheten for å oppnå resultatene hvis det ikke er noen reell sammenheng mellom variablene. Forskningsdesignet gjør derfor slik at resultatene jeg finner gjør det rimelig å anta at sammenhengene også kan gjelde for befolkningen for øvrig.

Tabell 10.1. T-test av endringen i de viktigste uavhengige variablene i fryktanalysene

	Signifikant endring ved t-test	
	Personlig frykt	Nasjonal frykt
<i>Generalisert tillit</i>	Nei	Nei
<i>Utgruppetillit</i>	Nei	Nei
<i>Partitilhørighet</i>	Ja (høyresiden)	Ja (høyresiden)

5 Tillit til myndighetene

I den siste analysen, tabell 11, undersøkes sammenhengen mellom de uavhengige variablene og institusjonell tillit, nærmere bestemt tillit til myndighetenes terrorhåndtering. Denne tabellen består av syv modeller hvor de seks første består av to like modeller, men på forskjellig tidspunkt. Den siste modellen undersøker sammenhengen mellom frykt og tillit til myndighetene litt nærmere ved å inkludere en variabel som viser endring i frykt, i tillegg til de andre variablene. Negative fortegn i denne tabellen indikerer en negativ sammenheng, noe som betyr økt tillit. Dette ettersom den avhengige variabelen er kodet slik at de som har lav tillit har fått verdien 1. Motsatt indikerer positive fortegn en nedgang i tilliten til myndighetens terrorhåndtering.

Modell 1 og 2 består av frykt som uavhengig variabel i T1 og T2. Dette er den viktigste forklaringsvariabelen. I T1 er koeffisienten 0.18, noe som betyr at de som er bekymret for terror har lavere tillit til myndighetenes terrorhåndtering enn de som ikke er bekymret. I T2 er denne koeffisienten 0.11, noe som betyr at forskjellen mellom de som er bekymret og de som ikke er det, er mindre i T2 enn den var i T1. Begge koeffisientene er signifikante på 1%-nivå. Ut ifra dette ser det ut til at sammenhengen mellom frykt og tillit til myndighetene har endret seg ved at de som er bekymret har mer tillit til myndighetene i T2 enn de hadde i T1. T-testen viser at denne endringen er signifikant (se tabell 10.1 for resultater av t-testene).

I de neste modellene, 3 og 4, er variabelen for partitilhørighet, som også er en viktig forklaringsvariabel, inkludert. Dette fører ikke til noen betydelige endringer for koeffisientene til fryktvariabelen. Koeffisienten til respondentene som plasserer seg til venstre i politikken er i T1 negativ (-0.05), noe som betyr at denne gruppen har mer tillit til myndighetene sammenlignet med de som plasserer seg i midten. I T2 er ikke denne koeffisienten signifikant. For respondentene som plasserer seg til høyre i politikken er koeffisienten i T1 0,21. Dette betyr at sammenhengen er motsatt enn den var for venstresiden, respondentene til høyresiden har mindre tillit til myndighetene enn de som plasserer seg i midten. I T2 er denne koeffisienten lavere (0,10), noe som betyr at de fortsatt har lav tillit, men at forskjellen er mindre enn i T1. En t-test viser at denne endringen fra T1 til T2 er signifikant, noe som vil si at tilliten til at myndighetene klarer å håndtere et nytt terrorangrep øker fra T1 til T2 for respondenter som plasserer seg til høyre i politikken.

Tabell 11. Regresjonsmodeller over tillit til myndighetenes terrorhåndtering på tidspunkt 1 & 2.

Ustandardiserte regresjonskoeffisienter med standardfeil i parentes. Signifikansnivå er rapportert med stjerner.

	Modell 1-2		Modell 3-4		Modell 5-6		Modell 7
	T1	T2	T1	T2	T1	T2	T2 - endring
<i>Frykt (1 = bekymret)</i>	0.177 *** (0.022)	0.107 *** (0.019)	0.177 *** (0.021)	0.097 *** (0.019)	0.185 *** (0.021)	0.111 *** (0.019)	
<i>Partitilhørighet</i>							
Midten			<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>
Venstresiden			-0.049 ** (0.023)	-0.014 (0.023)	-0.043 * (0.023)	-0.008 (0.024)	-0.009 (0.024)
Høyresiden			0.205 *** (0.025)	0.091 *** (0.024)	0.196 *** (0.025)	0.079 *** (0.024)	0.080 *** (0.024)
<i>Kjønn (1 = Kvinne)</i>					-0.102 *** (0.018)	-0.091 *** (0.016)	-0.092 *** (0.016)
<i>Alder (0 = 25 år)</i>					0.004 * (0.002)	0.001 (0.002)	0.001 (0.002)
<i>Alder kvadrert</i>					-0.000 ** (0.000)	-0.000 (0.000)	-0.000 (0.000)
<i>Utdanning</i>							
Grunnskole					0.027 (0.037)	0.043 (0.041)	0.041 (0.041)
Videregående					0.012 (0.024)	-0.013 (0.021)	-0.015 (0.021)
Fagutdanning					-0.005 (0.028)	-0.012 (0.024)	-0.012 (0.024)
Høyere utdanning (inntil 4 år)					<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>
Høyere utdanning (5+ år)					-0.007 (0.025)	-0.021 (0.022)	-0.019 (0.022)
<i>Bor i Oslo/Akershus</i>					0.028 (0.021)	0.014 (0.018)	0.013 (0.018)
<i>Har barn under 15 i husholdningen</i>					-0.006 (0.023)	0.004 (0.024)	0.004 (0.024)
<i>Frykt</i>							
0.0							<i>ref.</i>
0.1							0.103 *** (0.027)
1.0							0.055 ** (0.026)
1.1							0.130 *** (0.024)
<i>Konstantledd</i>	0.201 *** (0.010)	0.135 *** (0.009)	0.166 *** (0.011)	0.124 *** (0.010)	0.224 *** (0.026)	0.200 *** (0.025)	0.192 *** (0.025)
Justert R2	0.034	0.017	0.074	0.026	0.091	0.044	0.046
Signifikant endring- F-test	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)	Ja(***)
N	2227	2227	2227	2227	2227	2227	2227

Signifikansnivå gitt ved: * p<0.1, **p<0.05, ***p<0.01

Demografivariablene er inkludert i modell 5 og 6. Dette fører ikke til noen betydelige endringer for frykttkoeffisientene (begge stiger med 0.01) og er fortsatt signifikante.

Koeffisientene til respondentene som plasserer seg til venstre endres heller ikke betydelig og det er fortsatt kun T1 som er signifikant (0.04). For respondentene som plasserer seg til høyre

i politikken er det heller ikke noen betydelig endring, kun en minimal nedgang på begge tidspunkt (0,20 i T1 og 0,08 i T2) og er fortsatt signifikante.

Koeffisienten til kjønn er -0.10 i T1, noe som betyr at det er en sammenheng mellom kjønn og tillit til myndighetene. Kvinner har mer tillit til myndighetenes terrorhåndtering enn hva menn har. Dette gjelder også i T2, hvor koeffisienten er omtrent lik som i T1 (-0.09). Koeffisientene for alder er også svært lave i tillitsanalysen og kun signifikante i T1. Ettersom koeffisienten til både alder (0.00) og alder kvadrert (-0.00) er så lave tyder det på at sammenhengen ikke er av vesentlig betydning. Ganske overraskende er det ingen av koeffisientene til utdanningsvariabelen som er signifikante på noen av tidspunktene. Dette betyr at det ikke er noen sammenheng mellom utdanning og tillit til myndighetenes terrorhåndtering i dette utvalget. Det samme gjelder for koeffisientene til bosted og om respondenten bor med barn under 15 år i husholdningen, som da heller ikke har noen sammenheng med nivå av tillit.

Den siste modellen undersøker sammenhengen mellom frykt og tillit til myndighetene litt mer inngående. Dette er gjort ved at fryktvariabelen er omkodet til å få med de som har, eller ikke har, endret opplevelsen av frykt slik at de kan sammenlignes med hverandre. Dette er gjort på samme måte som i fryktanalysene. Referansegruppen er de som ikke har frykt på noen av tidspunktene (0-0), den neste gruppen er respondentene som har endret seg ved at de opplever å ha frykt i T2 (0-1), de som ikke lenger opplever å ha frykt i T2 (1-0) og til slutt de som har det på begge tidspunkt (1-1). Alle koeffisientene til de ulike gruppene er signifikante. For de som har endret seg ved at de opplever å ha frykt i T2, men ikke i T1, er koeffisienten 0.10. For de som ikke lenger opplever å ha frykt er den 0.06 og for de som har frykt på begge tidspunkt er koeffisienten 0.13. Dette betyr at tilliten til myndighetenes terrorhåndtering er mindre hos dem som har frykt på begge tidspunkt. Den er også mindre for de respondentene som oppgir å ha frykt i T2 enn den er for de som ikke opplever å ha frykt i det hele tatt eller for de som ikke lenger opplever å ha frykt i T2. Med andre ord er tilliten lavest hos de som har frykt på begge tidspunkt og de respondentene som har frykt i T2.

5.1 Oppsummering av resultatene av tillitsanalysen

Tillitsanalysen av har undersøkt sammenhengene mellom de uavhengige variablene og tillit til myndighetenes terrorhåndtering, da særlig sammenhengen mellom frykt og tillit. Funnene bekrefter tendensene i den deskriptive statistikken. De som er bekymret for terror har mindre

tillit til myndighetene enn de som ikke er bekymret for terror. Respondentene som er bekymret endrer seg ved å ha mer tillit i T2 enn de har i T1, men de har likevel fortsatt mindre tillit enn de respondentene som ikke er bekymret. Det er også en sammenheng mellom partitilhørighet og tillit til myndighetene for de respondentene som plasserer seg til høyre. Deres tillit er høyere i T2 enn hva den var i T1, noe som kan ses i sammenheng med statsministerskiftet. I T2 er Erna Solberg (Høyre) statsminister, mens i T1 var det Jens Stoltenberg (Arbeiderpartiet). Både koeffisienten til frykt og til høyresiden har en signifikant endring fra T1 til T2. Dette betyr at sammenhengen mellom frykt og tillit til myndighetene, og høyresiden og tillit til myndighetene ikke bare er forskjellige i utvalget, men at de også kan generaliseres med samme begrensninger som for generaliseringen i fryktanalysene. Funnene kan ikke generaliseres til befolkningen, men det er likevel rimelig å anta at sammenhengene til de koeffisientene og endringene som er signifikante kan ha omtrent samme sammenheng i befolkningen.

Tabell 11.1. T-test av endringen i de viktigste uavhengige variablene i tillitsanalysen

	Signifikant endring ved t-test
<i>Frykt</i>	Ja
<i>Partitilhørighet</i>	Ja (høyresiden)

6 Diskusjon

I dette kapitlet diskuteres funnene fra analysene i lys av de teorier og forskningsresultater som er redegjort for tidligere i oppgaven. Formålet med oppgaven er å få en bedre forståelse av koblingen mellom frykt og tillit i det norske samfunnet. Dette spesielt ved å belyse årsakssammenhengen andre vei enn hva den internasjonale forskningen gjør, noe jeg gjør ved å undersøke om forskjellige former for tillit kan beskytte mot ulike typer frykt. I motsetning til tidligere forskning undersøker jeg ikke denne relasjonen etter et terrorangrep, men derimot over en periode hvor det ikke skjer noen terrorrelaterte hendelser i Norge. I en endret kontekst, og når samfunnet er i en ny normaltilstand, finnes fortsatt den samme beskyttelsesmekanismen?

6.1 Oppsummering av analysenes hovedfunn

De viktigste funnene fra analysene kan deles inn i tre. Det første omhandler sammenhengen mellom frykt og tillit. I fryktanalysene ble blant annet sammenhengene mellom generalisert tillit, utgruppetillit og de avhengige fryktvariablene undersøkt. Resultatene viser at mekanismen som tilsier at tillit beskytter mot frykt fortsatt er gjeldende ettersom respondentene med lav tillit, generalisert eller til utgruppen, opplever mer personlig og nasjonal frykt. I tillitsanalysen ble særlig sammenhengen mellom det å ha personlig eller nasjonal frykt og lav tillit til myndighetene undersøkt. Resultatet fra denne analysen viser også at det er en sammenheng mellom frykt og tillit, ved at respondentene som oppga å ha mer frykt har mindre tillit til myndighetenes terrorhåndtering. Dette gir støtte til hypotese 4 som er: *tillit beskytter mot frykt*. Samtidig viser tillitsanalysen at det er en økning i tillit til myndighetene som gjør at hypotese 3, *den høye institusjonelle tilliten opprettholdes gjennom perioden* kan bekreftes.

For det andre viser funnene at partitilhørighet har betydning for personlig og nasjonal frykt, samt tillit til myndighetene. Det er forskjeller mellom venstre- og høyresiden, men det er kun sistnevnte som har en signifikant endring. Høyresiden viser seg å ha mer personlig og nasjonal frykt ved andre måling, i tillegg til å ha mindre tillit til myndighetene enn de som plasserer seg i midten politisk sett. Disse funnene gir støtte til hypotese 5, som er: *partitilhørighet påvirker utviklingen av personlig og nasjonal frykt*, men derimot ikke til hypotese 6, som er: *partitilhørighet påvirker ikke utviklingen av tillit til myndighetene*.

Funnene vedrørende partitilhørighet viser at høyresiden har en liten økning av personlig og nasjonal frykt, noe som gjør at hypotese 1, *individets personlige frykt stiger ikke merkbart fra 2012 til 2014* og hypotese 2, *individets nasjonale frykt stiger ikke merkbart fra 2012 til 2014*, bare delvis kan bekreftes. Dette ettersom det kun er høyresiden som har en økning av frykt i perioden, mens de andre gruppene ikke har noen signifikante endringer.

For det tredje viser analysene at kjønn og utdanning er de demografiske variablene som har størst betydning. Kjønn for begge typene frykt og tillit til myndighetene, ettersom kvinner har mer frykt og mer tillit. Utdanning har en sammenheng med personlig og nasjonal frykt, men derimot ikke med institusjonell tillit. I analysene er det gjennomgående at endringene i oppgitt frykt eller tillit ikke er signifikante, noe som særlig gjelder fryktanalysene. Dette tyder på at det ikke er en betydelig endring i respondentenes tillit til myndighetene, deres personlige eller nasjonale frykt. Funnene peker dermed i retning av at tillit fortsatt beskytter mot frykt, selv når konteksten er annerledes og over en bestemt tidsperiode.

6.2 Tillit som beskyttelsesmekanisme

Beskyttelsesmekanismen som ble funnet etter terrorangrepene 22. juli (Wollebæk et al., 2012b) gjenfinnes i mine undersøkelser. Dette tyder på at koblingen mellom tillit og frykt er en generell kobling i den norske konteksten, og ikke kun et 22. juli-fenomen. Hadde det ikke lenger vært en sammenheng hvor tillit ser ut til å beskytte mot frykt, kunne det tenkes at det var konteksten og tilstanden Norge var i rett etter 22. juli, som resulterte i en beskyttelsesmekanisme. Det kunne tenkes at den sterke mobiliseringen, rosetogene og det politiske budskapet i perioden etter terroren gjorde at den generaliserte og institusjonelle tilliten ble så sterk at den virket beskyttende. Ettersom mekanismen ser ut til å fortsatt være gjeldene tyder det på mer stabile strukturer og mekanismer i det norske samfunnet. Dette er noe det Wollebæk (2011) også argumenterer for, når de skriver at det i Norge er en utbredt systemtillit og statsvennlighet.

Er det slik at denne mekanismen kun gjelder for Norge, som er et høytillitssamfunn, eller kan det være gjeldende andre land og i andre samfunn? I internasjonal forskning er ikke sammenhengen undersøkt på samme måte som jeg gjør i denne oppgaven og det er derfor vanskelig å si noe sikkert om den er gjeldende i andre land eller samfunn som skiller seg fra det norske. Likevel kan det se ut til at denne mekanismen er noe særnorsk og som kanskje kun

gjelder for høytillitssamfunn. Dette ettersom det meste av den internasjonale forskningen jeg har vist til i denne oppgaven argumenterer for at sammenhengen mellom terror, frykt og tillit er motsatt. Dette ved at terror fører til økt frykt, noe som igjen fører til økt tillit, noe som ofte blir omtalt som rally effect (Sinclair & LoCicero, 2010). Det er flere teorier som blir brukt til å forklare denne sammenhengen, som for eksempel ulike tilknytningsteorier. Terror management theory og attachment theory er to teorier om hvorfor tilliten øker etter truende hendelser. Begge teoriene tilsier at individer holder sammen og søker trøst, samt støtte, hos noen som kan beskytte dem (Nakonezny et al., 2004). Når det kommer trusler utenfra og den nasjonale sikkerheten er truet er myndighetene en logisk kilde til trygghet og beskyttelse, noe også evolusjonspsykologien argumenterer for (Sinclair & LoCicero, 2010). Güss et al. (2013) argumenterer for at affiliative tendencies, på samme måte som tilknytningsteoriene og evolusjonspsykologien, innebærer at frykt og en følelse av tapt kontroll gjør slik at individer søker til politiske ledere for trygghet. I den norske konteksten kan det tenkes at disse teoriene også til en viss grad kan brukes for å forklare at tilliten stiger, men den høye frykten mangler. Tilliten, slik den fremstår i den internasjonale litteraturen, blir en kortvarig og situasjonsbetinget effekt av terror. Tillit i perspektivet til Wollebæk, Enjolras, et al. (2013) er derimot knyttet til vedvarende samfunnstrekk.

Mye av den internasjonale forskningen er gjort i land som skiller seg fra den norske konteksten. Norge er som tidligere nevnt et høytillitsland og det norske samfunnet skiller seg derfor fra både det amerikanske, spanske og britiske samfunnet. Det kan derfor tyde på at det er noe spesielt ved høytillitssamfunn som gjør at frykten blir mindre utbredt. En annen mekanisme som tyder på at det er noe særegent med det norske samfunnet er denne pulling together-mekanismen som både fant sted i Norge etter terroren, og som ofte finnes i en internasjonal kontekst. I sistnevnte tilfelle fører terror til frykt, som igjen fører til en sammentrekning i samfunnet i form av økt samhold, fellesskap og tillit. I den norske konteksten skjedde dette, men uten at det var en betydelig økning av frykt.

Det kan også tenkes at årsaken til at det norske samfunnet har reagert annerledes på terror enn hva som er vanlig internasjonalt, har en sammenheng med hvem som utførte terrorangrepet i Norge. I motsetning til de fleste andre land som, i nyere tid, har opplevd terror fra islamister, opplevde Norge det fra en av «våre egne». En hvit, etnisk norsk mann fra Frogner som handlet på egenhånd utløser kanskje ikke de samme reaksjonene som IS eller andre terrororganisasjoner. Det er liten grunn til å tro at flere kommer til å følge i hans fotspor, noe

som derimot er mer sannsynlig hvis det hadde vært en utenlandsk terrororganisasjon som stod bak angrepet. Hadde samfunnet reagert på samme måte dersom vi hadde opplevd et angrep fra IS? Kanskje ja – ettersom terrortrusselen sommeren 2014 var fra IS og samfunnet fortsatt viser høy grad av tillit og lav frykt. Men, det skjedde aldri noe faktisk angrep. Ville det utgjort en forskjell? Det er umulig å si, men det kan likevel tenkes at de uvanlige funnene vedrørende økt utgruppetillit sannsynligvis ikke ville vært så tydelig, eller tilstedeværende i det hele tatt. Det kan på denne måten tenkes at beskyttelsesmekanismen ikke kun kan skyldes høytillitssamfunnet, men at det også kan være en kombinasjon av det i tillegg til at terroren vi har opplevd var fra en etnisk nordmann som var en av oss.

Et annet argument for at Norge skiller seg ut fra internasjonal forskning, er utviklingen av tillit til utgruppen. Etter terrorangrepene 22. juli steg utgruppetilliten, noe som ble begrunnet med sorte får-effekten. Dette fordi befolkningen tok avstand fra terroristen og hans holdninger. Den deskriptive statistikken i oppgaven viser ingen nedgang i denne tilliten i perioden som undersøkes, derimot viser den en liten økning. Både i England, USA og Australia har det blitt påvist at terrorangrep mot landet, eller i andre land, har påvirket holdninger til utgruppen på en negativ måte (Hanes & Machin, 2014). Dette ser ikke ut til å være tilfellet i Norge. Her ser det derimot ut til at utgruppetilliten også er med på å beskytte mot frykt og ikke blir negativt påvirket av uønskede hendelser her i landet, internasjonalt ei heller trusler rettet mot landet vårt.

6.3 Betydningen av partitilhørighet for tillit og frykt

Funnene om betydningen av politikk i analysene er svært interessante. Dette ettersom det ser ut til at det har vært en endring for individene som plasserer seg til høyre i politikken, hvor de har blitt mer bekymret for terror. Dette er litt uventet hvis man tenker at tillit beskytter mot frykt, og at høyresiden trolig har mer tillit til Høyre enn til Arbeiderpartiet. Samtidig virker det som om høyresiden generelt har blitt mer bekymret i perioden, noe som kan tyde på at høyresiden lettere lar seg påvirke av terrortrusler enn individer som plasserer seg i midten eller til venstre i politikken. Det kan også tenkes at ettersom høyresiden i større grad enn venstresiden har vært opptatt av, og bekymret for, sikkerhetspolitikk, samfunnssikkerhet og kriminalitet generelt, at dette kommer til uttrykk ved økt frykt. Særlig med tanke på Fremskrittspartiet, og deres syn på etnisk mangfold som en trussel mot det fredelige og harmoniske samfunnet, samt at Fremskrittspartiet blir assosiert med negativ holdning til

innvandrere (Andersen & Bjørklund, 2000; Ekeberg & Snoen, 2001). Det økte fokuset på terrortrusselen, og det at trusselen var fra ekstreme islamister, kan på denne måten tenkes å treffe høyresiden sterkere enn venstresiden.

Variasjon i politisk tillit blir ifølge Kleven (2016) ofte forklart med i hvilken grad befolkningen føler avstand til myndighetene og deres evaluering av hvor godt myndighetene gjør jobben sin. «Avstand» henviser ofte til ulike meninger om hvordan politikken utformes, men kan også innebære en ideologisk avstand eller avstand i partipreferanser mellom velgere og de som styrer. En økning i avstanden mellom befolkningen og myndighetene vil derfor gi utslag i minkende tillit (s. 14). Når det gjelder frykt for terror og tillit til myndighetenes terrorhåndtering kan det derimot se ut til at myndighetene blir sett på som en forlengelse av samfunnet (Wollebæk et al., 2012b) og at dette bidrar til at tilliten øker. Det at det er en forskjell mellom venstre- og høyresidens tillit til myndighetene finner også Kleven (2016). Velgere til venstre har størst tillit til Stortinget og politikerne, mens velgerne til høyre, særlig Fremskrittspartiet, har lavest tillit (s. 15-16). Dette kan være en del av forklaringen på hvorfor tilliten til høyresiden er lavere, enn de som stiller seg i sentrum av den politiske skalaen, ved andre måletidspunkt i mine analyser.

En annen mulighet er at individer til høyre har endret sin oppfatning eller forståelse av verden eller synet på risikoene samfunnet står ovenfor i løpet av perioden jeg undersøker. Terror vil alltid utgjøre en risiko, men våre verdier, holdninger og ideologier påvirker måten vi forholder oss til verden på og i hvilken grad vi lar oss skremme av terrortrusler. Kanskje er det noen kjennetegn ved individene til høyre i politikken som gjør at terrortrusler har en større effekt på dem. Terrortrusler har i en internasjonal sammenheng ført til økt støtte til partiene på høyresiden, ettersom de ofte blir assosiert med økt nasjonal sikkerhet og fordi de er mer konservative (Janoff-Bulman & Usoof-Thowfeek, 2009). I tillegg finner Gadarian (2010, 2014) at individer som er bekymret for terror er mer støttende til republikanernes politikk, noe som kan se ut til å kunne overføres til den norske konteksten. De som har sin politiske tilhørighet på høyresiden, som også er mer bekymret for terror, får økt institusjonell tillit når Høyre har makten.

Høyresiden får både mer personlig og nasjonal frykt, samt mer institusjonell tillit i løpet av perioden jeg undersøker. Er det slik at høyresiden ligner mer den internasjonale sammenhengen, hvor høy frykt henger sammen med høy tillit? Det kan på den ene siden tenkes at dette er tilfellet, men på den andre siden er det kun en økning i tilliten fra første

måletidspunkt. Tilliten til myndighetenes terrorhåndtering er fortsatt lavere for høyresiden enn den er for de i sentrum av den politiske skalaen, noe som tyder på at den internasjonale sammenhengen, hvor høy frykt henger sammen med høy tillit, ikke passer like godt i en norsk kontekst.

6.4 Betydningen av de demografiske variablene

Av de demografiske variablene er det kjønn og utdanning som er mest interessante. Som tidligere nevnt, er et av de mest gjennomgående funnene i forskning på frykt for terror at det er en kjønnsforskjell i nivå av frykt, hvor kvinner er mer bekymret for terror sammenlignet med menn. I likhet med dette finner også jeg at kvinner har mer frykt enn hva menn har. Kvinner nasjonale frykt har i tillegg økt i perioden jeg undersøker til å ha mer frykt. Dette kan ses i sammenheng med terrortrusselen og det at tidligere forskning viser at kvinner oppfatter risikoen for å bli utsatt for terror som større enn hva menn gjør (Huddy, Feldman, Taber, & Lahav, 2005, s. 595). Samtidig kan det tenkes at prospektteorien kan forklare noe av denne forskjellen. Dette ved at kvinner kan tenkes å frykte ukjente farer i større grad enn hva menn gjør og at dette kommer til uttrykk i at kvinner har høyere frykt generelt og at frykten øker etter en terrortrussel.

I tillegg til å ha mer frykt enn menn, har kvinner samtidig mer tillit til myndighetene. Dette kan på den ene siden tenkes å kunne forklares med at kvinner generelt har mer tillit til myndighetene enn hva menn har, et funn som har blitt påvist tidligere i norsk sammenheng (Wollebæk, Steen-Johnsen, et al., 2013). På den andre siden kan det muligens forklares med en rally-effekt som hos kvinner delvis utløses av frykt. Tilliten i Norge er som tidligere nevnt svært høy, og det kan tenkes at noe av den høye tilliten blant kvinner kunne skyldes at terrortrusselen førte til økt nasjonal frykt, som igjen fører til et behov for å søke beskyttelse hos myndighetene. Det at tilliten til myndighetene ikke har en signifikant endring mellom tidspunktene for kjønn tilsier derimot at en rally-effekt er lite sannsynlig.

I liket med forskningen til Al-Badayneh et al. (2011) og Huddy et al. (2002) viser analysene i denne oppgaven at det er en sammenheng mellom utdanning og frykt, hvor individer med lav utdanning har høyere personlig og nasjonal frykt. I en norsk sammenheng har utdanning vist seg å ha betydning for institusjonell tillit, hvor individer med høy utdanning også har høy tillit (Wollebæk, Enjolras, et al., 2013). Jeg finner derimot, litt overraskende, ingen

sammenheng mellom utdanning og institusjonell tillit. En mulig årsak til at jeg ikke finner noen sammenheng mellom utdanning og tillit kan være måten jeg måler institusjonell tillit på. I mine analyser brukes et mål på tillit til myndighetenes terrorhåndtering som en indikasjon på om den institusjonelle tilliten er lav eller ikke. Det kan dermed tenkes at dette spørsmålet måler noe litt annet fordi det dreier seg om en spesifikk sak. Myndighetene har i tillegg fått alvorlig og eksplisitt kritikk gjennom rapporten til Gjørsv-kommisjonen, noe som høyt utdannede antakelig kan ha tatt inn over seg i enda større grad enn de med lavere utdanning. Dette kan tenkes å gjøre slik at forskjellen mellom sammenhengen på utdanningslengden og tillit til myndighetene hviskes ut.

6.5 Norge – et robust samfunn

Funnene i denne oppgaven tyder på at det norske samfunnet har vedvarende og stabile strukturer som beskytter mot frykt. I tillegg til å beskyttes mot frykt får vi også tillit til myndighetene i møte med terror, ikke bare i forbindelse en konkret hendelse, som et terrorangrep, men det er også vedvarende over tid. Dette er ifølge Norris, Stevens, Pfefferbaum, Wyche, og Pfefferbaum (2008) viktige elementer i resiliens. Når begrepet resiliens blir brukt om mennesker og samfunn er det i hovedsak som en metafor. Begrepet blir opprinnelig brukt i fysikk og matematikk for å beskrive et materiale eller systems kapasitet til å finne tilbake til likevekt etter en forskyvning. Begrepet har siden blitt overført til å beskrive de adaptive kapasitetene til individer, lokalsamfunn og større samfunn (Norris et al., 2008, s. 127). De argumenterer for at mediene former hvordan katastrofer blir fremstilt og på denne måten påvirker samfunnets forståelse av en hendelse. De argumenterer for at dersom samfunn klarer å opprettholde sosiale ritualer, tillit til myndighetene, samt andre relevante aktører, og samtidig skape en kollektiv fortelling om samfunnets evne til å være resistent ovenfor de(n) uønskede hendelsen(e), vil samfunnet være mer resilient (Norris et al., 2008, s. 140-141, 144).

Ifølge Adger (2000) vil et resilient samfunn evne å stå imot eksterne sjokk mot dets infrastruktur. Han undersøker sosial resiliens, som han definerer som grupper eller samfunnets evne til å takle ytre påkjenninger og forstyrrelser som følge av politiske-, sosiale- eller miljømessige endringer (s. 347). Uavhengig av hvilken definisjon man legger til grunn er det tydelig at det norske samfunnet ikke bare har vist høy grad av resiliens etter terrorangrepene, men også over tid. Wollebæk et al. (2012b) argumenterer for at den sterke generaliserte tilliten er en av faktorene som har gjort samfunnet så resilient, noe som også kan

vise seg å være tilfelle i konteksten jeg undersøker og ikke kun etter terror (s. 24). Selv om jeg finner en liten politisk effekt, er beskyttelsesmekanismen forholdsvis almen, den beskytter oss alle.

Det at nordmenn har så høy institusjonell og generalisert tillit, kan tenkes at også virker som en motmekanisme mot risikosamfunnet. På samme måte som tillit kan tenkes å beskytte mot frykt, kan dette igjen bidra til å motvirke en fryktkultur eller paranoid atmosfære, som gjerne kjennetegner risikosamfunnet. Men er denne høye tilliten bare god? Eller ligger det en naivitet i den høye tilliten til myndighetene og deres terrorhåndtering, som kan være kontraproduktiv?

Wollebæk et al. (2012b) finner at økt frykt fører til økt støtte til kontroll og overvåkning i samfunnet. Høy institusjonell tillit øker derimot troen på at myndighetene klarer å beskytte samfunnet og sammen med høy generalisert tillit har dette bidratt til et lavt fryktnivå sammenlignet med andre land som har opplevd lignende. Ettersom høy institusjonell tillit demper frykt fører også den høye tilliten til mindre støtte til kontroll og overvåkning (s. 45). På denne måten er den høye tilliten noe bra og positivt. Samtidig kan den høye tilliten også ha noen negative konsekvenser som det er viktig å være oppmerksom på. Når den institusjonelle tilliten er så høy, samt tilliten til at myndighetene kan treffe de nødvendige tiltakene for å gi effektiv beskyttelse mot terror er høy, kan det føre til at man i mindre grad ser problematiske sider ved statlig kontroll og overvåkning. Ved å vise så høy tillit til myndighetene gis de utvidet fullmakt til å utøve mer kontroll og overvåkning. Dette kan føre til en uheldig utvikling blant annet ved at vi lar terror og terroristene skremme oss til å endre grunnleggende trekk ved samfunnet. Skal vi la dem begrense friheten i det åpne samfunnet vi lever i? Demokratiets grenser vil kunne bli overtrådt og grunnleggende verdier i det norske samfunnet utfordres (Wessel-Aas, 2014). Vi må ikke bli naive og tro at ved økt kontroll og overvåkning kan fremtidige terrorangrep unngås. Tilliten har mange positive sider, men det er også viktig å huske på at det er umulig å beskytte seg mot terrorangrep. Terror får stor oppmerksomhet i mediene og Norge er ikke lenger «utenfor». Det vil også alltid være en risiko for at noe kan skje, men det som er viktig er å lære seg å leve med den risikoen og ikke la den endre samfunnet vårt på en negativ måte.

7 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt utviklingen av institusjonell tillit, personlig og nasjonal frykt i det norske samfunnet mellom 2012 og 2014, samt om den høye tilliten kan beskytte mot frykt. Tillitens beskyttelsesmekanisme ble funnet i samfunnet etter terroren 22. juli og har blitt undersøkt igjen for å utforske om den også er gjeldende i en annen kontekst og over tid. Dette viser seg å være tilfellet og den overordnede problemstillingen, om *tillit kan beskytte mot frykt*, besvares derfor med et «ja». Oppgavens første utdypende problemstilling, om *hvordan tillit og frykt henger sammen*, besvares med at tillit kan beskytte mot frykt. Dette er ikke kun gjeldende etter terror, men også i den mer diffuse tilstanden, risikosamfunnet. Terror, og trusler om terror, ser ikke ut til å ha en betydelig negativ påvirkning i det norske samfunnet. Det ser derimot ut til at samfunnet er preget av en robust konstruksjon som klarer å tilpasse seg dagens risikosamfunn.

Resultatene fra analysene tyder ikke på en betydelig økning av frykt i samfunnet, ei heller en nedgang i institusjonell tillit. Dette på tross av at partitilhørighet har en betydning for både frykt og tillit, hvor høyresiden har mer personlig og nasjonal frykt, og mindre tillit. Dette funnet besvarer oppgavens andre utdypende problemstilling, *hvilken betydning har partitilhørighet for utviklingen av tillit til myndighetenes terrorhåndtering, personlig og nasjonal frykt?* Her viser det seg at høyresiden har en annerledes utvikling enn resten av det politiske spekteret. Dette kunne vært interessant å undersøke mer inngående ved å se på forskjeller mellom de ulike partiene. Er det noe ved individenes oppfatning av samfunnet som kanskje er ulik, eller påvirkes de på ulik måte av trusler mot samfunnet på grunn av deres politiske tilhørighet?

Den tredje utdypende problemstillingen er, *hvilke demografiske faktorer påvirker utviklingen av tillit til myndighetenes terrorhåndtering, personlig og nasjonal frykt?* Funnene tyder på at det kun er kjønn som har en signifikant betydning for utviklingen av tillit til myndighetenes terrorhåndtering og for nasjonal frykt. Det at utdanning ikke har en sammenheng med tillit i mine analyser er uventet ettersom denne sammenhengen er påvist flere ganger tidligere. Det kan tenkes at forklaringen på dette kan være den alvorlige og eksplisitte kritikken i rapporten til Gjørsv-kommisjonen, noe som høyt utdannede antakelig kan ha tatt inn over seg i enda større grad enn de med lavere utdanning. En annen mulighet er at resultatene er annerledes

ettersom jeg ikke måler generell tillit til institusjoner, men til en konkret handling fra myndighetenes side.

Selv om det har vært en endring i terrorens mål og sammensetningen av terrorgrupper de siste årene, er hovedfunnet i denne oppgaven at tillit ser ut til å beskytte mot frykt. Dette kan være interessant å undersøke i en annen kontekst enn den norske. Beskytter tillit mot frykt i de andre skandinaviske landene som også kjennetegnes ved å ha høy tillit? Ved å undersøke beskyttelsesmekanismen i et annet høytillitsland kan man si noe om mekanismen er særnorsk, eller om den gjelder for høytillitssamfunn generelt. Uavhengig av om det skyldes den høye tilliten, eller om det er noe spesielt med det norske samfunnet, tyder funnene i denne oppgaven på at det norske samfunnet viser høy grad av resiliens og har vedvarende og stabile strukturer som beskytter mot frykt. Disse egenskapene er viktige å ta vare på.

8 Referanser

- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Aarstad, J. (2013). Implicit Attitudes Turned Upside Down. How the Utøya Massacre May Have Affected Norwegians' Perceptions of the "Hussein" Word. *SAGE Open*, 3(1).
- Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: are they related? *Progress in Human Geography*, 24(3), 347–364.
- Al-Badayneh, D. M., Al-Khattar, A., & Hasan, K. A. (2011). Perceived Personal, National, Regional and International Threats of Terrorism. *NATO Science for Peace and Security Series - E: Human and Societal Dynamics*, 90: Counter Terrorism in Diverse Communities, 30-44. doi: 10.3233/978-1-60750-970-7-30
- Aly, A. (2013). A New Normal? Australian Responses to Terrorism and Their Impacts. I Samuel Justin Sinclair & Daniel Antonius (Red.), *The Political Psychology of Terrorism Fears* (s. 156-170). Oxford: Oxford University Press.
- Andersen, J. G., & Bjørklund, T. (2000). Radical Right-Wing Populism in Scandinavia: from Tax Revolt to Neo-Liberalism and Xenophobia. I Paul Hainsworth (Red.), *The Politics of the Extreme Right : From the Margins to the Mainstream*. London: Bloomsbury Academic.
- Aven, T., Boyesen, M., Njå, O., Olsen, K. H., & Sandve, K. (2004). *Samfunnssikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bali, V. A. (2007). Terror and elections: Lessons from Spain. *Electoral Studies*, 26(3), 669-687. doi: 10.1016/j.electstud.2007.04.004
- Bauman, Z.. (2006). *Liquid Fear*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U.. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Bergh, J., & Ødegård, G. (2013). Ungdomsvalget 2011. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 29(1), 30-50.
- Bergland, C., & Røseth, H. H. (2014, 26. juli). Trekker seg fra Norway Cup. *Verdens Gang*. Hentet fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/terrortrussel-mot-norge/trekker-seg-fra-norway-cup/a/23261625/>
- Birkelund, G. E., Midtbøen, A., Rogstad, J., & Ugreninov, E. (2013). *Did the Terror Attacks in Norway Change Oslo Employers' Hiring Preferences? Evidence from comparing two field-experiments before and after 22/7/2011*. Paper presentert ved Analytical Sociologists' conference, Institutet för Framtidsstudier, Stockholm.

- Bjørnland, B. (2014, 24. juli). Mulig terrortrussel mot Norge. Hanne (Red.). Hentet fra: <http://www.pst.no/media/pressemeldinger/mulig-terrortrussel-mot-norge/>: PST.
- Bjørnskov, C. (2007). Determinants of generalized trust: A cross-country comparison. *Public Choice*, 130(1), 1-21. doi: 10.1007/s11127-006-9069-1
- Botvar, P. K. (2012). *Folkets svar på terroren. Hvordan skiller masse mønstringene etter 22. juli seg fra organisert frivillighet?* Paper presentert ved Paper presentert på den XXI årskonferansen for nordisk kommunalforskning (NORKOM), Oslo.
- Bux, S. M., & Coyne, S. M. (2009). The Effects of Terrorism: The Aftermath of the London Terror Attacks. *Journal of Applied Social Psychology*, 39(12), 2936–2966.
- Catterberg, G., & Moreno, A. (2005). The individual bases of political trust: Trends in new and established democracies. *International Journal of Public Opinion Research*, 18(1), 31-48.
- Chanley, V. A. (2002). Trust in Government in the Aftermath of 9/11: Determinants and Consequences. *Political Psychology*, 23(3), 469-483.
- Chanley, V. A. (2013). Trust in the U.S. Government and Antiterrorism Policies After 9/11. I S. J. Sinclair & D. Antonius (Red.), *The Political Psychology of Terrorism Fears* (s. 3-19). Oxford: Oxford University Press.
- Criado, H., Herreros, F., Miller, L., & Ubeda, P. (2015). Ethnicity and Trust: A Multifactorial Experiment. *Political Studies* 63, 131-153.
- Devichand, M. (2016, 3. januar). How the world was changed by the slogan 'Je Suis Charlie'. *BBC*. Hentet fra: <http://www.bbc.com/news/blogs-trending-35108339>
- Dinesen, P. T., & Jæger, M. M. (2013). The Effect of Terror on Institutional Trust: New Evidence from the 3/11 Madrid Terrorist Attack. *Political Psychology*, 34(6), 917-926. doi: 10.1111/pops.12025
- Echebarria-Echabe, A., & Fernández-Guede, E. (2006). Effects of terrorism on attitudes and ideological orientation. *European Journal of Social Psychology*, 36(2), 259-265.
- Ege, R. T. (2016, 17. januar). Flere frykter norsk terrorangrep. *Verdens Gang*. Hentet fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/terrorisme/flere-frykter-norsk-terrorangrep/a/23597610/>
- Ekeberg, J. O., & Snoen, J. A. (2001). *Kong Carl. En uautorisert biografi om Carl I. Hagen*. Oslo: Kagge forlag.

- Erdvik, L. (2002). *Dagens og fremtidens terrorisme vil være religiøst motivert*. Lastet ned fra <http://forskning.no/kommunikasjon-statsvitenskap-terrorisme/2008/02/dagens-og-fremtidens-terrorisme-vil-vaere-religiost>
- Ertzaas, P., Ertesvåg, F., & Hansen, F. (2015, 21. mai). Riksrevisjonen: Svekker samfunnssikkerhetsarbeidet. *Verdens Gang*. Hentet fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/terrorangrepet-22-juli-politiet-og-beredskapen/riksrevisjonen-svekker-samfunnssikkerhetsarbeidet/a/23456244/>
- Firebough, G. (2008). *Seven Rules for Social Research*. Oxfordshire: Princeton University Press.
- Foss, A. B. (2014). - Fire IS-terrorister var på vei til Norge i sommer. *Bergens Tidende*. Hentet fra: <http://www.bt.no/nyheter/innenriks/--Fire-IS-terrorister-var-pa-vei-til-Norge-i-sommer-269520b.html>
- Furedi, F. (2005). *Culture of Fear: Risk-taking and the Morality of Low Expectation*. London/New York: Continuum.
- Gadarian, S. K. (2010). The Politics of Threat: How Terrorism News Shapes Foreign Policy Attitudes. *The Journal of Politics*, 72(2), 469-483.
- Gadarian, S. K. (2014). Scary Pictures: How Terrorism Imagery Affects Voter Evaluations. *Political Communication*, 31(2), 282-302. doi: 10.1080/10584609.2013.828136
- Giddens, A. (1997). *Modernitetens konsekvenser* Oslo: Pax.
- Güss, C. D., Foust, A., & Dörner, D. (2013). Fear of Suicide Terrorism: Consequences for Individuals and Politics. I Samuel Justin Sinclair & Daniel Antonius (Red.), *The Political Psychology of Terrorism Fears* (s. 107-124). Oxford: Oxford University Press.
- Hammerlin, J. (2014). *Tillit og kontroll*. Oslo: Vidarforlaget AS.
- Hanes, E., & Machin, S. (2014). Hate Crime in the Wake of Terror Attacks: Evidence From 7/7 and 9/11. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 30(3), 247-267. doi: 10.1177/1043986214536665
- Haug, M. (2016). *Kollektivt minne, kortvarig virkning? Tillit i Norge etter terrorangrepet 22. juli 2011*. (Masteroppgave), Universitetet i Oslo, Under publisering.
- Honningsøy, K. H. (2015, 6. desember). Terroren i Europa rammet oftere før. *NRK*. Hentet fra: <https://www.nrk.no/urix/terroren-i-europa-rammet-oftere-for-1.12671503>

- Huddy, L., & Feldman, S. (2011). Americans Respond Politically to 9/11. Understanding the Impact of the Terrorist Attacks and Their Aftermath. *American Psychologist*, 66(6), 455-467. doi: 10.1037/a0024894
- Huddy, L., Feldman, S., & Weber, C. (2007). The Political Consequences of Perceived Threat and Felt Insecurity. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 614, 131-153.
- Huddy, L., Feldman, S., Capelos, T., & Provost, C. (2002). The Consequences of Terrorism: Disentangling the Effects of Personal and National Threat. *Political Psychology*, 23(3), 485-509.
- Huddy, L., Feldman, S., Taber, C., & Lahav, G.. (2005). Threat, Anxiety, and Support of Antiterrorism Policies. *American Journal of Political Science*, 49(3), 593-608.
- Jakobsson, N., & Blom, S. (2014). Did the 2011 Terror Attacks in Norway Change Citizens' Attitudes Toward Immigrants? *International Journal of Public Opinion Research*, 26(4), 475.
- Janoff-Bulman, R., & Usoof-Thowfeek, R. (Red.). (2009). *Shifting moralities: Post-9/11 responses to shattered national assumptions* (Vol. 5). New York: NY: Palgrave Macmillan.
- Jaško, K., Kossowska, M., & Sekerdej, M. (2013). Psychological Determinants of the Threat of Terrorism and Preferred Approaches to Counterterrorism: The Case of Poland. I Samuel Justin Sinclair & Daniel Antonius (Red.), *The Political Psychology of Terrorism Fears* (s. 171-192). Oxford: Oxford University Press.
- Johnsen, A. B. (2015, 6. juni). Stortinget nå: DSB-sjefen slakter rapporten om samfunnssikkerhet. *Verdens Gang*. Hentet fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/terrorangrepet-22-juli-politikk-og-samfunn/stortinget-naa-dsb-sjefen-slakter-rapporten-om-samfunnssikkerhet/a/23465760/>
- Kleven, Ø. (2016). Nordmenn på tillitstoppen i Europa. *Samfunnsspeilet*, 2, 13-18.
- Lavanco, G., Romano, F., & Milio, A. (2008). Terrorism's Fear: Perceived Personal and National Threats. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 2(4), 186-189.
- Lewis, C. W. (2000). The Terror that Failed: Public Opinion in the Aftermath of the Bombing in Oklahoma City. *Public Administration Review*, 60(3), 201-210.

- Maras, M.H. (2013). Risk Perception, Fear, and Its Consequences Following the 2004 Madrid and 2005 London Bombings. I Samuel Justin Sinclair & Daniel Antonius (Red.), *The Political Psychology of Terrorism Fears* (s. 227-249). Oxford: Oxford University Press.
- Merelli, A. (2015). Charted: Terror attacks in Western Europe from the 1970s to now. Lastet ned fra <http://qz.com/558597/charted-terror-attacks-in-western-europe-from-the-1970s-to-now/> nettsted:
- Merolla, J. L., & Zechmeister, E. J. (2009). *Democracy at Risk. How Terrorist Threats Affect the Public*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mood, C. (2010). Logistic Regression: Why We Cannot Do What We Think We Can Do, and What We Can Do About It. *European Sociological Review*, 26(1), 67-82.
- Mueller, J. (2005). Simplicity and Spook: Terrorism and the Dynamics of Threat Exaggeration. *International Studies Perspectives*, 6(2), 208-234. doi: 10.1111/j.1528-3577.2005.00203.x
- Mykletun, A. (2016a). Stå opp mot terrorfrykten! *NRK*. Hentet fra: https://www.nrk.no/ytring/sta-opp-mot-terrorfrykten_-1.12877853
- Mykletun, A. (2016b). Terror er helt forkastelig, men ikke noe å være redd for. *Aftenposten*. Hentet fra: http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Terror-er-helt-forkastelig_-men-ikke-noe-a-vare-redd-for--Arnstein-Mykletun-8405342.html nettsted:
- Nakonezny, P. A., Reddick, R., & Rodgers, J. L. (2004). Did Divorces Decline After the Oklahoma City Bombing? *Journal of Marriage and Family*, 66(1), 90-100.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*(41), 127-150. doi: 10.1007/s10464-007-9156-6
- Notaker, H. (2015). Terrorangrepet 11. September 2001 *Store norske leksikon*. https://snl.no/Terrorangrepet_11._september_2001.
- NOU 2012:14. (2012). *Rapport fra 22. juli-kommisjonen*. Oslo: Departementenes servicesenter. Informasjonsforvaltning.
- Persen, K. (2016). *Amerikanere i Norge advares mot terrorangrep*. Hentet fra: <http://www.tv2.no/a/8594327/>

- Piazza, J. A. (2015). Terrorist Suspect Religious Identity and Public Support for Harsh Interrogation and Detention Practices. *Political Psychology*, 36(6), 667-690. doi: 10.1111/pops.12190
- PST. (2016). Trusselvurdering 2016. *Politiets sikkerhetstjeneste*. Oslo.
- Putnam, R. (2002). Bowling Together. *The American Prospect*, Januar 18.
- Rafoss, T. W. (2015a). Kampen om demokratiet. 22. juli og konstruksjonen av et kulturelt traume. I I. H. Larsen (Red.), *Kultursosiologisk forskning* (s. 197-212). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rafoss, T. W. (2015b). Meningsløs terror og meningsfylt fellesskap: Stoltenbergs taler etter 22. juli. *Sosiologisk tidsskrift*, 23(1-2), 6-28.
- Rafoss, T. W. (2016). *Terrorens kulturelle logikk. Det offentlige ordskiftet etter 22. juli.* (Doktoravhandling), Universitetet i Oslo, Oslo. (582)
- Rossavik, F. (2016, 28. januar). Pytt, det var bare en bombe. *Aftenposten*. Hentet fra: http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/Pytt_-det-var-bare-en-bombe--Frank-Rossavik-8335889.html
- Sinclair, S. J., & Antonius, D. (2012). *The Psychology of Terrorism Fears*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, S. J., & LoCicero, A. (2010). Do fears of terrorism predict trust in government? *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 2(1), 57-68.
- Sivak, M., & Flannagan, M. J. (2004). Consequences for road traffic fatalities of the reduction in flying following September 11, 2001. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 7(4-5), 301-305.
- Skog, O.J. (2013). *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming* (2 utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Spilerman, S., & Stecklov, G. (2009). Societal Responses to Terrorist Attacks. *Annual Review of Sociology*, 35, 167-189.
- Stecklov, G., & Goldstein, J. R. (2004). Terror Attacks Influence Driving Behavior in Israel. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 101(40), 14551-14556.
- Stecklov, G., & Goldstein, J. R. (2010). Societal Responses to Endemic Terror: Evidence from Driving Behavior in Israel. *Social Forces*, 88(4), 1859-1884. doi: 10.1353/sof.2010.0027

- Sunstein, C. R. (2005). *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Svendsen, L. Fr. H. (2007). *Frykt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thoresen, S., Aakvaag, H. F., Wentzel-Larsen, T., Dyb, G., & Hjemdal, O. K. (2012). The Day Norway Cried: Proximity and Distress in Norwegian Citizens Following The 22nd July 2011 Terrorist Attacks In Oslo And On Utøya Island. *European Journal of Psychotraumatology*, 3.
- Traugott, M., Brader, T., Coral, D., Curtin, R., Featherman, D., Groves, R., . . . Willis, R. (2002). How Americans Responded: A Study of Public Reactions to 9/11/01. *Political Science Politics*, 35(3), 511-516.
- Wessel-Aas, J. (2014). Pressefrihetens kår i 2014: Ett skritt frem – og to tilbake? *Status for ytringsfriheten i Norge*: Institutt for samfunnsforskning.
- Wollebæk, D. (2011). Norges sosiale kapital i nordisk og europeisk kontekst. I D. Wollebæk & S. B. Seggaard (Red.), *Sosial kapital i Norge* (s. 51-78). Oslo: Cappelen Damm.
- Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Ødegård, G. (2011). Hva gjør terroren med oss som sivilsamfunn? Bergen/Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Ødegård, G. (2012a). After Utøya: How a High-Trust Society Reacts to Terror—Trust and Civic Engagement in the Aftermath of July 22. *Political Science & Politics*, 45(1), 32-37.
- Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Ødegård, G. (2012b). Ett år etter 22. juli. Har rosetoget gått? Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Wollebæk, D., Enjolras, B., & Ødegård, G. (2013). Tillit, frykt og kontroll ett år etter 22. juli. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 54(2), 245-260.
- Wollebæk, D., Steen-Johnsen, K., Enjolras, B., & Ødegård, G. (2013). Rallying Without Fear: Political Consequences of Terror in a High-Trust Society. I Samuel Justin Sinclair & Daniel Antonius (Red.), *The Political Psychology of Terrorism Fears* (s. 246-262). Oxford: Oxford University Press.

Oppgaven består av 29246 ord.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

9 Appendiks

9.1 Vedlegg A

Logistisk analyse av personlig frykt

		T1		T2	
		Log		Log	
Generalisert tillit		0,409	***	0,403	***
Utgruppetillit		0,464	***	0,422	***
Partitilhørighet	Midten	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>	
	Venstre	0,058		-0,411	*
	Høyre	-0,054		0,513	***
Kjønn		0,818	***	1,122	***
Alder		-0,006		0,007	
Alder kvadrert		0,00		8,08E-07	
Utdannelse	Høyere utdanning (inntil 4 år)	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>	
	Grunnskole	0,404	*	0,447	*
	Videregående	0,278	*	0,098	
	Fagutdanning	0,34	*	0,269	
	Høyere utdanning (5+ år)	-0,177		-0,358	*
Bosted		0,215	*	0,238	*
Barn		0,021		-0,061	

9.2 Vedlegg B

Logistisk analyse av nasjonal frykt

		T1		T2	
		Log		Log	
Generalisert tillit		0,411	***	0,321	***
Utgruppetillit		0,489	***	0,589	***
Partitilhørighet	Midten	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>	
	Venstre	-0,186		-0,346	*
	Høyre	-0,257	*	0,556	***
Kjønn		0,267	**	0,586	***
Alder		0,02		0,037	
Alder kvadrert		0,00		-0,000	
Utdannelse	Høyere utdanning (inntil 4 år)	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>	
	Grunnskole	0,52	**	0,234	
	Videregående	0,459	***	0,004	
	Fagutdanning	0,33	**	0,216	
	Høyere utdanning (5+ år)	-0,089		-0,229	
Bosted		0,05		-0,097	
Barn		0,127		0,099	

9.3 Vedlegg C

Logistisk analyse av institusjonell tillit

		T1		T2	
		Log		Log	
Frykt		0,993	***	0,774	***
Partitilhørighet	Midten	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>	
	Venstre	-0,312	*	-0,087	
	Høyre	0,978	***	0,497	***
Kjønn		-0,599	***	-0,686	***
Alder		0,022		0,008	
Alder kvadrert		0,00	**	-0,000	
Utdannelse	Høyere utdanning (inntil 4 år)	<i>ref.</i>		<i>ref.</i>	
	Grunnskole	0,158		0,314	
	Videregående	0,072		-0,096	
	Fagutdanning	-0,034		-0,078	
	Høyere utdanning (5+ år)	-0,042		-0,155	
Bosted		0,16		0,107	
Barn		-0,034		0,022	